T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

ÇOCUKLARA YÖNELİK PROGRAMLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN SUNUMU: TRT ÇOCUK ve YUMURCAK TV

UZMANLIK TEZİ

Beyza GÜNAYDIN

ANKARA
EKİM 2011

T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

ÇOCUKLARA YÖNELİK PROGRAMLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN SUNUMU: TRT ÇOCUK ve YUMURCAK TV

UZMANLIK TEZİ

Beyza GÜNAYDIN

DANIŞMAN
Ayşen BAYRI
Üst Kurul Uzmanı

ANKARA
EKİM 2011

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına

Bu çalışma, Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

		Adı Soyadı	İmza
Başkan	:	Prof. Dr. Davut DURSUN	
Üye	:	Arslan NARİN	
Üye	:	Ayşen BAYRI	

ONAY

…./…./2011

Üst Kurul Başkanı

TEZ TESLİM TUTANAĞI VE DOĞRULUK BEYANI

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzman Yardımcılığı Giriş ve Yeterlik Sınavları ile Uzmanlığa Atanma, Yetiştirilme, Görev, Yetki ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 19'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasına istinaden çıkartılan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Tez Hazırlama Yönergesi'ne uygun olarak hazırlamış olduğum uzmanlık tezi ilişikte sunulmuştur.

Bu uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

24/10/2011

Beyza GÜNAYDIN
Üst Kurul Uzman Yardımcısı

Uzmanlık Tezinin Adı:
Çocuklara Yönelik Programlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu: TRT Çocuk ve Yumurcak TV.

Tezi Teslim Alan

Daire Başkanı

Tarih

Adı-Soyadı-İmzası

İÇİNDEKİLER

DOĞRULUK BEYANI iii
İÇİNDEKİLER ……..….iv
KISALTMALAR LİSTESİ……..... ……....vii
TABLOLAR LİSTESİ……..viii
GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM
TELEVİZYON VE ÇOCUK

1.1 Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyon 15
1.2 Televizyonun Çocukların Psikolojik ve Sosyal Gelişimine Etkileri 17
1.3 "Çocukluğun Yok Oluşu" (mu)? 22
1.4 Tematik Çocuk Kanalları ve Çocuk Programları 27
1.5 Çocukların Televizyonun Zararlı Etkilerinden Korunmasına İlişkin Düzenlemeler 30
1.5.1 Mülga 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun 31
1.5.2 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun 32
1.5.3 Avrupa Konseyi, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi 33
1.5.4 Avrupa Birliği, Avrupa Sınırötesi Televizyon Direktifi 33
1.5.5 Avrupa Birliği, Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi 34
1.5.6 Birleşmiş Milletler 34

İKİNCİ BÖLÜM
TOPLUMSAL CİNSİYET ve TÜRKİYE'DE
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

2.1 Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları 38
2.1.1 "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri" İle İlgili Bakış Açıları 40
2.1.2 R. W. Connell: "Toplumsal Cinsiyet Düzeni" 42
2.1.3 Toplumsal Cinsiyet Kuramları 44

2.2 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı 46
2.3 Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarını İnşa Eden ve Yeniden Üreten Bir Kurum Olarak Türk Televizyon Kanalları 49
2.4 Toplumsal Cinsiyet İle İlgili Mevzuat 52
2.4.1 Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği Mevzuatı 53
2.4.1.1 Anayasa 53
2.4.1.2 Kanunlar 54
2.4.1.2.1 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun 54
2.4.1.3 Yönetmelikler 55
2.4.1.4 Genelgeler 55
2.4.2 Cinsiyet Eşitliği İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler 56
2.4.2.1 CEDAW (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme) 56
2.4.2.2 İhtiyari Protokol 57
2.4.2.3 Avrupa Sosyal Şartı 57
2.4.2.4 Pekin Deklerasyonu ve Eylem Planı 58
2.4.2.5 Avrupa Birliği 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRT ÇOCUK VE YUMURCAK TV KANALLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN SUNUMU

3.1 Yöntem 60
3.2 Gelişim Evrelerine Göre TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlar 63
3.2.1 Bebeklik Dönemi Olan 0-2 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar 64
3.2.2 İlk Çocukluk Dönemi Olan 2-6 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar 64
3.2.3 Son Çocukluk Dönemi Olan 6-13 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar 68

3.3 Gelişim Evrelerine Göre Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlar 71
3.3.1 İlk Çocukluk Dönemi Olan 2-6 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar 72
3.3.2 Son Çocukluk Dönemi Olan 6-13 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar 73
3.4 TRT Çocuk ve Yumurcak TV Kanallarında Yayınlanan Programların Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu Açısından Değerlendirilmesi 74
3.4.1 Programların Cinsiyet Temsil Sayısı Bakımından Değerlendirilmesi 74
3.4.2 Programlardaki Başkahramanların Cinsiyetleri Bakımından Değerlendirilmesi 79
3.4.3 Programlarda Gösterilen Mesleklerin ve Uğraşların Cinsiyetlere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi 81
3.4.4 Programlarda Kullanılan Eşyaların ve Oyuncakların Cinsiyetlere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi 89
3.4.5 Genel Değerlendirme 94
SONUÇ ve ÖNERİLER 98
KAYNAKÇA 102
ÖZET 107
ABSTRACT 108
ÖZGEÇMİŞ 109

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
akt.	Aktaran
CEDAW	(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
DİA	Devletin İdeolojik Aygıtları
KİA	Kitle İletişim Araçları
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	Sayfa
SKAAS	Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi
TVYD	Televizyon Yayıncıları Derneği
yay. haz.	Yayına hazırlayan

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlarda Yer Alan Kadın ve Erkek Oyuncu Sayıları 76
Tablo 2: Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlarda Yer Alan Kadın ve Erkek Oyuncu Sayıları..... 78
Tablo 3: TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlardaki Başrollerin Cinsiyete Göre Dağılımı 81
Tablo 4: Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlardaki Başrollerin Cinsiyete Göre Dağılımı 83
Tablo 5: TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlarda Gösterilen Mesleklerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı 84
Tablo 6: Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlarda Gösterilen Mesleklerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı 87
Tablo 7: TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlarda Kullanılan Eşyaların ve Oyuncakların Cinsiyetlere Göre Dağılımı..... 91
Tablo 8: Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlarda Kullanılan Eşyaların ve Oyuncakların Cinsiyetlere Göre Dağılımı 94

GİRİŞ

Gündelik hayatta nesneleri ve toplumu tanımlayan, toplumun o zaman dilimindeki hayat tarzını öğreten, olumlatan, o tarzın yeniden üretimi için gereken değerlendirme biçimlerini aşılayan ve toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan temel unsur olan iletişim[1], bir birey ya da gruptan diğerine sözle ya da modern çağlardaki kitle iletişim araçları yoluyla enformasyon iletimi[2] olarak da tanımlanabilir.

Yaratılışından beri yaşamını anlamlı hale getirebilmek için doğayla ve diğer insanlarla ilişki içerisinde olmak isteyen insan, her dönemde iletişim kurma arzusunda olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, ilk çağlardan itibaren iletişim mevcut olmakla birlikte, iletişim kurma biçimi, iletişim kurma yöntemleri ve iletişim kurma tekniklerinde zaman içinde değişimler meydana gelmiştir. İletişim araçlarının gelişim süreci, İnuğur'un ayrımıyla dört ana dönemde ele alınabilir. Bunlar; yazının icadıyla başlayan ve 1789 Fransız İhtilali'ne kadar olan birinci dönem, Fransız İhtilali ile başlayan ve 1848 Sanayi Devrimine kadar olan süreci içeren ikinci dönem, 1850'li yıllardan 1914 Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi içeren üçüncü dönem ve Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar süren dördüncü dönemdir.[3]

İletişim, bireyin biyolojikten öte toplumsal bir varlık olarak kendini gerçekleştirmesini, toplumun bir üyesi olmasını diğer bir deyişle toplumsallaşmasını sağlamaktadır. Geçen yüzyılın öncekilerden farklılaşmasının şüphesiz en önemli nedeni gazete, radyo, televizyon, telefon ve internet gibi kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı ve bunların oluşturduğu yeni dünya düzenidir. Artık insanlar kitlelere hitap eden farklı iletişim biçimleriyle aynı olaylardan farklı yerlerde ve farklı derecelerde etkilenseler de birbiriyle bağlantılı bir dünyada yaşıyor. İnsanlık tarihi boyunca hiçbir dönemde şimdi olduğu gibi bu kadar çok mesaj insanlara aynı

[1] Müge Elden ve Mehmet Yakın, "Televizyon Reklamlarında Toplumsal Rol Sunumlarının Çocuğun Sosyalleşme Sürecine Etkisi", *3. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 6-8 Kasım 2006, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 382.
[2] Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (çev. Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 631.
[3] M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 10.

anda ulaşmamıştır. Günümüzde hepimiz her an kitle iletişim araçları tarafından adeta mesaj bombardımanına tutulmuş durumdayız.

Kitle iletişim araçları, aynı zamanda çok etkin bir toplumsallaştırma ajanıdır. Verilen mesajları geniş halk kitlelerine yaymak, gösterilenlerin içselleştirilmesine yardımcı olmak gibi işlevleri de vardır. İletişim araçları, üretilen kültür ürünlerini insanların yaşam alanlarının içlerine, evlerine, oturma odalarına kadar taşırlar. Aynı ileti içinde, çok farklı insanlara, çok sayıda ve farklı mesajları iletebilme gücü ve becerisine sahiptirler. Asıl üzerinde durulması gereken soru ya da sorun ise genelde kitle iletişim araçlarının özelde televizyonun bireyleri ve/veya toplumları etkileme düzeyidir. Kitle iletişim araçlarının algılanabilen etkisi çok çeşitli olabilmektedir. Öyle ki, kitle iletişim araçlarının yabancılaşma, taklit suçlar, insanlar arası hissizleşme, önyargılar oluşturma ve kalıpyargıları pekiştirme ile önemli olanları önemsizleştirme gibi olumsuz etkiler yarattığı savunulmaktadır.

Kitle iletişim araçlarından etkilenme düzeyi tartışmalarında, televizyon için, izleyiciyi aktif ve sürece etkin katılımlı ya da pasif ve süreçten habersiz olarak mı değerlendirileceği yoksa daha farklı bir konumda mı olduğu problemi değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın örneklemi çocuklara yönelik programlar olduğu için çocuklar çalışmayı hazırlayanca pasif ve etkilenen olarak kabul edilmiştir.

Kitle iletişim araçlarından etkilenme konusunda pek çok kuramcının dikkat çeken pek çok çalışması bulunmaktadır. Örnek olarak Putnam, televizyon izlemenin, program içeriklerinin seyredenler üzerindeki etkisinden dolayı, "toplumsal sermaye"[4] yi aşındırdığını öne sürmektedir. Adorno gibi Frankfurt Okulu üyeleri, kitle iletişim araçlarının kitleler üzerindeki etkisi konusunda son derece eleştireldir. Baudrillard'ın "hipergerçeklik kuramı" bu noktada değinmeye değer görülmektedir. Baudrillard, hayatımızın niteliğini değiştirdiği için, kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun etkisinin diğer teknolojilerin etkisinden çok daha farklı ve derin olduğunu vurgulamaktadır. Kitle iletişimin her yerde olduğu günümüzde aslında

[4] *Toplumsal Sermaye*: İnsanların ortak bir çıkar uğruna işbirliği yapabilmelerine ve sahip oldukları nüfuzu artırabilmelerine izin veren bilgiler ve bağlantılardır. (ayrıntılı bilgi için bknz. A. Giddens, 2008, s. 726.)

insan davranışlarının birbiriyle iç içe geçmesi ve medya imgelerinden oluşan yeni bir "gerçeklik" yaratıldığını savunan Baudrillard, bu yeni gerçekliğe "hipergerçeklik" adını vermektedir.

Baudrillard'a göre televizyon bize yalnızca enformasyon sağlayıp nasıl bir dünyada yaşadığımızı göstermez, giderek o dünyanın aslında ne olduğunu belirler. Giddens bu kuramı açıklamak için Körfez Savaşı örneğini vermektedir.

> "1991 yılında Körfez Savaşındaki husumetler patlak vermeden önce, Baudrillard bir gazeteye "Körfez Savaşı Çıkamaz" adlı bir makale yazmıştır. Savaşın ilan edilmesi bir bakıma Baudrillard'ın yanıldığını göstermişti. Ancak durum hiç de öyle değildi. Baudrillard "Körfez Savaşı Olmadı" adlı ikinci bir makale yazdı. Söylemek istediği şey aslında bu savaşın tarih boyunca ortaya çıkmış diğer savaşlara benzemediğiydi. Bu savaş dünyadaki diğer izleyicilerle birlikte George Bush ve Saddam Hüseyin'in de neler olup bittiğini görmek için CNN'in canlı yayınını izlediği bir medya çağı savaşıydı." [5]

Baudrillard'a göre, televizyonun görmemize izin verdiği "gerçeklik" aslında artık yoktur. "Gerçeklik" aslında savaşı küresel bir olay olarak tayin eden dünyanın televizyon ekranındaki yansımasıydı. Bizim toplumuzda da olayların önemlilik derecesi televizyon haberlerinde yer alıp almamasına bağlıdır. Bir trafik kazasına rast gelmiş ve olaylara şahit olan insanların, olayların tam da ortasında olmalarına ve o anları yaşamalarına rağmen "akşam televizyonda çıkar kesin" diyerek konuşmaları ve canlı yaşadıkları olayı televizyonda görünce gerçekliğini anlamaları ve önemli bir olay olduğuna ikna olmaları tam da Baudrillard'ın dediği şey değil midir?

Televizyonda gösterilen tüm programlar içinde çizgi filmlerin çok yüksek şiddet düzeyi sergilediğini söyleyen ve televizyonun insanların dünyayı algılama gerçeklik kavramları üzerinde etkisi olup olmadığını ortaya koymaya çalışan Gerbner'in "Kültürel Göstergeler Projesi"ne değinmek yerinde olacaktır. "Kültürel Göstergeler Projesi", kurumsal süreç çözümlemesi, mesaj sistem çözümlemesi ve yetiştirme çözümlemesi olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Burada değineceğimiz yetiştirme çözümlemesi ile farklı izleyici gruplarının televizyon izlemeyle ilişkili olarak sosyal gerçeklik kavramlaştırmaları belirlenmeye

[5] A. Giddens, 2008, s. 648.

çalışılmıştır.[6] "Yetiştirme Kuramı" olarak bilinen kuramsal bir temelin uygulaması olan yetiştirme çözümlemesinde "yetiştirme", televizyon izleyicilerinin bilinçsizce televizyon dünyasının gerçeklerini edinmesi ve rastlantısal olarak öğrenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Yetiştirme, kültürel üretimin egemen tarzları, temsilleri ve mesajları oluşturmaya eğilimlidir. Bu mesaj ve temsiller de kurumların pratikleri ve eğilimlerini yönlendirirken dünya görüşü ve ideolojilerini beslemektedir. Zaten bu mesaj ve temsiller de bunlardan doğmaktadır.[7] İzleyici televizyonun oluşturduğu sembolik çevre içinde ve televizyonda tekrarlanan derslerle yaşar yani kitle iletişim araçları sembolik çevreler oluşturarak bireylerin yetişme ve yaşam biçimleri üzerinde aile büyükleri, din adamları veya öğretmenler kadar etki eder. Televizyonun gerçekliği birçok noktada sosyal gerçeklikten farklı olmasına rağmen, izleyiciler sosyal yaşamla ilgili düşünce ve inançlarını televizyonun gerçeği üzerinden yapılandırmaktadır. [8]

Televizyonun hayatlarımız üzerindeki bunca etkisi varken çocuklar üzerindeki etkisi çok daha farklı olmalıdır elbette. Çaplı, televizyonun çocuk üzerine etkisini içerik ve izlenme süresi olmak üzere iki unsura bağlamaktadır. İzlenme süresiyle içerik arasında doğru orantılı bir ilişki mevcuttur. Yani izleme süresi arttıkça etkilenmenin oranı da artmaktadır. Bu tespitten yola çıkarak kablolu ve uydu üzerinden yayın yapan çocuk kanallarının etki gücünün oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Çocuk kanalları neredeyse tüm gün yayın yapmaktadır ve içerikleri çocukların ilgisini çekecek ve sürekli canlı tutabilecek niteliktedir. Çocuklar kanal tercihi konusunda aileleri üzerinde baskındır ve gün boyunca çocuk kanallarından yayılan içeriğe maruz kalmaktadırlar.[9] Pedagog Adem Güneş çocukların TV seyretmesiyle ilgili önemli uyarılarını söyle dile getirmiştir:

> "Televizyonun tüm olumsuz etkileri göz ardı edilse, hatta eğitici olduğu düşünülse bile bu yaştaki çocuklar "öğrenme" değil "taklit" döneminde oluyor. Çocuk bu dönemde annesi ayakta yürüdüğü için ayağa kalkmaya çalışıyor, babası konuştuğu için onu taklit ediyor. Simdi soruyorum, televizyonda garip kılıklı bir Pokemon'dan,

[6] Ömer Özer, "Yetiştirme Kuramı: Televizyonla Yaşamanın İdeolojik Kültürel Sonuçlarına Yönelik Yapılan Araştırma", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005/1, s. 75-76.
[7] a.g.m., s. 77.
[8] Murat Salı, "Kitle İletişim araçlarının Gündem Oluşturma Fonksiyonu", *IV. Kuvvet Medya*, http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/dkm/printb1c2.html, (22/07/2010).
[9] Bülent Çaplı, "Çocuk ve Televizyon", *Yeni Türkiye*, Medya II, no:12, 1996, s. 1334.

çocuk hangi hayat gerçeğini taklit edecek? Cansız ve şekilsiz bir figür çocuğun insan olmayı taklit ettiği böyle kritik bir dönemde nasıl olur da onun karşısına konulur?"[10]

Çalışmanın asıl konusu olan toplumsal cinsiyet rollerinin televizyonda sunumu konusu çok çetrefillidir. Günlük hayattaki toplumsal cinsiyet algısı ile televizyonda sunulan arasında çok da farklılık gözükmemektedir. Zaten televizyon üzerinden öğrenen ve televizyon üzerinden sosyalleşen bir toplumda televizyonda sunulanın günlük hayatta mutlaka karşılığı bulunmaktadır. Toplumların, toplumsal cinsiyetlere ilişkin kalıp yargılarının bireyler tarafından öğrenilmesi ve topluma yeni katılmış bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini edinmeleri bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Çocukların cinsiyet rolü toplumsallaşmasının doğumla birlikte başladığı kabul edilir. Doğumla birlikte bebek, cinsiyet organları dikkate alınarak belli bir sınıfa konulmakta ve bu durum da onun gelecek yaşantısını etkilemektedir.

Yetişkinlere yönelik tüm programlarda olduğu gibi, reklamlar ve çizgi filmler de dahil tüm çocuk programlarında bunu görmek mümkündür. Hem kendi cinsel kimliğinin, hem de karşı cinsin nasıl olması gerektiği konusundaki abartılmış mesajlarla doldurulan beyinler, ilerde yetişkin birey haline geldiklerinde bu beklentiler içinde olmaktadırlar.

Çalışmanın Problemi

Bütün toplumlarda kalıpyargılar, farklılaşmalar, tabakalaşmalar ve eşitsizlikler görülebilmektedir. Kalıpyargılar ve eşitsizliklerin temelinde yatan sebepler olarak ise sınıf, ırk, etnik köken, yaş, zenginlik gibi pek çok sebep sayılabilir, fakat şüphesiz cinsiyete bağlı kalıpyargılar ve cinsiyete bağlı eşitsizlikler en güçlü ve en belirleyici olanlardır. Çocuğun cinsiyet gelişim döneminde toplumsal cinsiyet rollerinin gerektiği gibi sunumu önem taşımaktadır. Çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu değil, toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki eşitsizliklerin ve kalıpyargıların sunumu çalışmayı hazırlayanca sorun olarak algılanmaktadır. Zira, kötü model kadar modelsizlik de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmanın temel problemini ise toplumsal cinsiyet kalıp

[10] www.haberaktuel.com, 10 Ekim 2008, (25/08/2010).

yargılarının çocuklara yönelik programlarda sunumu temelinde ortaya çıkan eşitsizlikler oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Son yıllarda izlenebilir kanal sayısının ilerleyen teknoloji sayesinde arttığı bilinen bir gerçektir. Bu artışla birlikte çocuk programlarının içerik ve süreleri de arttırılmakla kalmamış ayrıca son yıllarda sadece çocuklara yönelik televizyon çocuk kanalları da oluşturulmuştur. Bu televizyon kanallarındaki çocuk programlarının içeriklerinin incelenmesi bu açıdan önem taşımaktadır.

Tematik çocuk kanallarından olan TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de çocuklar için hazırlanan programların toplumsal cinsiyet rolleri sunumu açısından incelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amacı ortaya koyabilmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1) Çocuk programlarının içeriği nasıl yapılandırılmıştır?

2) Tematik çocuk kanalları olan TRT Çocuk ve Yumurcak TV'nin yayıncılık anlayışı ile yayın içeriği birbiriyle uyuşmakta mıdır?

3) TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlarda yer alan kadın ve erkeklerin sayısal açıdan sunulma durumu nedir?

4) TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlarda başkahramanın cinsiyete göre sunulma durumu nedir?

5) TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlarda kullanılan oyuncakların cinsiyetler arası paylaşımı nasıldır?

6) TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlarda sunulan mesleklerin cinsiyetler arası paylaşımı nasıldır?

7) TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlarda toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine vurgu yapılmakta mıdır?

Çalışmanın Önemi

Televizyonun çocuklar üzerindeki davranışsal, düşünsel ve duygusal etkileri yüksektir. Çünkü bu dönemdeki çocuklar çok çabuk ve kolay etkilenmekte, karşılaştığı mesajları doğrudan almaktadır. Okul öncesi dönemde deneyimlerle elde edilebilecek temel bilgi, beceri ve alışkanlıklar, çocuğun sonraki öğrenim yaşamını etkilemesi yanında, insan yaşamının diğer dönemlerine de temel olmaktadır. Bu yüzden kimlik gelişimi döneminde olan çocukların televizyondan ne gibi mesajlar aldıklarına dikkat edilmelidir. Çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumunda dikkatli davranılmaz toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sunulursa, küçük yaşlardan itibaren cinsiyet ayrımcılığı öğretilmiş olur.

Bu çalışma çocuklara yönelik programlarda bile toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının varlığına değindiği için önem taşımaktadır. Çalışmanın, temelde kadınların mağduriyeti üzerinden anlatılan toplumsal cinsiyet araştırmalarından farkı ise çocukların ve erkeklerin de toplumsal cinsiyet kalıpyargılarından muzdarip olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın yöntemi birbirine bağlı iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada kitle iletişimi, çocuk ve televizyon ilişkisi, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, ülkemizdeki toplumsal cinsiyet algısı konularında literatür taraması yapılmış ve betimleyici yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama kısmı olan ikinci aşamada ise 25 Kasım Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi 2010 tarihleri arasında tematik çocuk kanallarından TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında yayınlanan programlar incelenmiş, hitap ettiği yaş aralığına göre kategorilere ayrılmış, programlar toplumsal cinsiyet rolleri sunumu açısından içerik analizi yönteminden yararlanılarak incelenmiştir.

"*Çocuklara Yönelik Programlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu: TRT Çocuk ve Yumurcak TV*" başlıklı çalışma bir durum saptama çalışmasıdır. Geniş izleyici kitlesine sahip çocuk tematik kanalarında yayınlanan programlarda verilen mesajlar ve gösterilen imgeler, toplumunda var olan değerleri ve davranış modellerini yeniden üretmesi ve izleyici tarafından içselleştirilerek kabul edilmesi bakımından çok önemlidir. Çalışmada üzerinde durulan anahtar kavramlar özellikle toplumsal cinsiyet temsilleri bağlamında incelenmiş ve kitle iletişim araçlarında özellikle kadının sunumu konusunda ataerkil sistemin dışına çıkılamadığı üzerinde durulmuştur.

Varsayımlar

Çalışmanın temel varsayımları şunlardır:

1) Televizyonun eğitme ve eğlendirme özellikleri, çocuğun gelişim sürecinde önemli bir etkiye sahiptir.
2) Televizyon kanalarının gün içerisinde çocuklara yönelik yayınlar yapmasından ziyade sadece çocuklara yönelik gün boyu çocuk televizyon kanalarının oluşturulması, televizyonun çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini daha da artırmaktadır.
3) Çocuklara yönelik televizyon kanallarının yayın anlayışıyla yayın içeriği örtüşmemektedir.
4) Cinsel kimliğin gelişmesinde 0-13 yaş arası oldukça önemli bir evredir.[11]
5) Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete bağlı olmayan, sosyalleşme sürecinde aile, okul, arkadaş grupları, medya gibi temel sosyalizasyon ajanları ile etkileşim sonucunda elde edilen, kadın ve erkekten cinsiyetleri temelinde beklenen cinsiyet rolleri ve sorumluklarını ifade etmektedir. [12]
6) Toplum içinde yerleşik olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet kalıpyargıları en çok kadınları olumsuz anlamda etkilemekte, yüklerini artırmaktadır.

[11] Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, Ankara, 2010, s. 122.
[12] Rice, *Intimate Relationships, Marriages and Families*'dan aktaran Şermin Pınar Yogev, *Ergenlerde Toplumsal Cinsiyetin Kazanılması*, Ankara Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2006, s. 49-50.

7) Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet kalıpyargıları toplum içinde kadınları etkilediği kadar çocukları ve erkekleri de olumsuz etkilemektedir.
8) Çocuklara yönelik programlarda kız ve erkek çocukların toplumca beklenen rol sunumlarına uygun şekilde davrandıkları kabul edilmiştir.
9) Türk televizyon kanalları toplumsal cinsiyet rollerinin sunumunda eşitsizlikler ve kalıpyargılara fazlasıyla yer vermiştir.
10) Tematik çocuk kanalları toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sunulmasını ve yeniden üretilmesini sağlamakta, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yeniden üretilmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Türkiye'de ulusal televizyon kanallarında yayınlanan çocuklara yönelik programlar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise TRT Çocuk ve Yumurcak TV çocuk televizyon kanallarında, 25 Kasım Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi 2010 tarihleri arasında izlenen toplam 77 yapım oluşturmaktadır. Seçilen kanalların hafta içi ve hafta sonu yayın akışında farklılıklar olduğundan ve hafta içi ile hafta sonu günlerden örnekler olması için çalışma hafta ortasından başlatılmıştır.

Çalışma toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında kitle iletişim araçlarından televizyonla ve tematik çocuk kanallarıyla sınırlandırılmış olup; okul ve arkadaş çevresi ile ailenin etkisi araştırmanın kapsamını çok genişleteceğinden ele alınmamıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme[1]'nin 1.Kısmının 1.Maddesinde "*Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk*

[1] Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açtığı sözleşmeyi ülkemiz 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamış, 4058 Sayılı Onay Kanunu da 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

sayılır." hükmü yer almakla birlikte bu çalışmada, taklit ve model alma yoluyla öğrenmenin etkin olduğu 0-13 yaş arası çocuklar hedef kitle olarak seçilmiş ve 0-13 yaş arası bu dönem; 0-2 yaş arası bebeklik dönemi, 2-6 yaş arası ilk çocukluk ve 6-13 yaş arası son çocukluk olmak üzere gelişim evrelerine göre incelenmiştir. Çalışmada, ergenlik dönemi olarak kabul edilen 13-18 yaş arası çocuklar hedef kitle içerisine dahil edilmemiştir.

Çalışmada, çocuklara yönelik yayın yapan pek çok tematik kanal bulunmasına rağmen, hedef kitlesi çocuk olan ve en çok izlenme oranına sahip, ulaşılabilirliği yüksek seviyede olan ve 0-13 yaş arasına hitap eden programları ile farklılığı nedeniyle, televizyon kanallarından TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanalları incelenmiştir. Araştırma kapsamında seçilmiş olan kanallarda 77 ayrı programın yayınlandığı bulgulanmış ve yapımlar tematik içerik çözümlemesine göre analiz edilmiştir..

Tezin Planı

"*Çocuklara Yönelik Programlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu; TRT Çocuk Ve Yumurcak TV*" isimli çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kitle iletişim araçları, bunların kitleleri etkileme gücü, kitle iletişim araçlarının etkisi sonucu değişen algılar üzerine Baudrillard üzerinden yapılan eleştirel okumalara değinilmiş, kitlelerin etkilenme düzeyi Gerbner'in "yetiştirme çözümlemesi" üzerinden ele alınmıştır. Bunlara ek olarak giriş bölümünde çalışmanın problemi, çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, çalışmanın yöntemi, çalışmanın varsayımları ile çalışmanın kapsam ve sınırlılıklarına değinilmiş tezin planı belirtilmiştir.

"*Televizyon ve Çocuk*" başlıklı birinci bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta kitle iletişim aracı olarak televizyon ve çocuk ilişkisi, çocukların televizyonu kullanış biçimleri, çocukların televizyondan etkilenme düzeyi ile televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak özellikleri ve olumlu/olumsuz etkilerine değinilmektedir. Televizyonun çocukların psikolojik ve sosyal gelişimine etkilerinin

inceleneceği ikinci alt başlıkta "elektronik bakıcı" olarak nitelendirilen televizyonun özellikle uzun vadedeki etkilerinden bahsedilmiş, televizyonun olumsuz olabilecek etkilerinin olumluya çevrilebileceği tezi üzerinde durulmuştur. Neil Postman'ın *Çocukluğun Yok Oluşu* isimli kitabından esinlenilerek hazırlanan üçüncü alt başlıkta televizyonun "çocukluğun" ve "masumiyetin" yitişinde oynadığı role reklam örneği verilerek değinilmiştir. Çalışmanın da özü olan çocuk kanalları ve çocuk programları hakkında genel bilgiler içeren dördüncü alt bölümde ülkemizdeki tematik çocuk kanallarına ve çalışmanın örneklemi olan *TRT Çocuk* ve *Yumurcak* TV kanallarının yayın ilkeleri ve seçilen programların içeriklerine değinilmiştir. Tematik çocuk kanalları ve çocuk programlarıyla doğrudan ilgili mevzuat bulunmaması, mevcut düzenlemelerin çocukları televizyonda görebileceği zararlı içerikten koruma amaçlı hazırlanmış olması, düzenlemekten çok korumak gözetmek amaçlı olmasına eleştirel bir şekilde değinilerek ülkemizdeki ve uluslar arası alandaki düzenlemelere kısaca yer verilmiştir.

"*Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı*" başlıklı ikinci ana bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet bakış açılarına değinilen ikinci alt bölümde, toplumsal cinsiyet ile ilgili başvuru kaynağı niteliğinde hatırı sayılır eserler veren R.W. Connell'in "toplumsal cinsiyet ve iktidar" adlı eserine değinilerek "toplumsal cinsiyet düzeni" anlatılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet ile ilgili hazırlanmış sayılı çalışmalardan birisi olan Z. Dökmen'in "Toplumsal Cinsiyet" adlı eserine de vurgular yapılarak toplumsal cinsiyet kuramlarına değinilmiştir. Toplumsal cinsiyetle ilgili tanımlar ve kuramların ardından ülkemizdeki toplumsal cinsiyet algısı, varolan geleneksel ataerkil söylem ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile bunun sonucu oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine değinilmiş, ülkemizdeki ulusal televizyon kanallarında yayınlanan dizilerden üç tane seçilerek (ATV'den Çocuklar Duymasın, Kanal D'den Yaprak Dökümü ve Star TV'den Geniş Aile) Türk televizyonlarında sunulan toplumsal cinsiyet rollerine eleştirel bakış açısıyla değinilmiştir. Ülkemizdeki ve uluslararası alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgili seçilmiş mevzuata vurgu yapılarak bölüm bitirilmiştir.

"*TRT Çocuk ve Yumurcak TV Kanallarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu*" başlıklı üçüncü bölüm, çalışmanın ana teması olan çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet kalıplarının sunumunun inceleneceği bölümdür. Cinsiyet kalıplarının sunumunun ne tür bir yöntemle inceleneceğine değinen içerik analizi yönteminin anlatılacağı ilk alt başlığın ardından, TRT Çocuk ve Yumurcak TV televizyonları hakkında tanıtıcı genel bilgiler verilecektir. Ardından 25 Kasım Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi günlerinde TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında sabah 06:30 ile akşam 21:30 arası yayınlanan programlar hakkında kısa kısa bilgiler verilecek, içerik analizi sonucu oluşan tablolara vurgular yapılarak bu kanallarda bahsi geçen tarihlerde yayınlanmış programlarda toplumsal cinsiyet kalıplarının sunumu eleştirel bir anlatım tarzıyla analiz edilecektir.

"*Sonuç ve Öneriler*" bölümünde ise çalışmanın yer verdiği konulara genel olarak değinilerek, ülkemizde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin hakim olan ataerkil söylem üzerinden şekillendiği, genelde Türk televizyonlarının özelde çalışmanın örneklemini oluşturan tematik çocuk kanallarından TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında yayınlanan programlarda sunulan toplumsal cinsiyet rollerinin de kalıp yargılar ve cinsiyet eşitsizliği oluşturacak şekilde sunulduğu sonucuna varılmıştır. Öneriler bölümünde tematik çocuk kanallarıyla ilgili mevzuatın olmamasına vurgu yapılarak RTÜK'e, uygulanabilir öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TELEVİZYON VE ÇOCUK

İkinci Dünya Savaşı'nın popüler iletişim aracı olan radyo 1950'lerden sonra popülaritesini televizyona kaptırmıştır. Yazının icadından önce işaret, semboller ve söze bağlı olan insanlar arası iletişim, ilk iletişim becerilerinin kazanılmasında da şimdiki modern teknolojilerle sağlanmaya çalışılan iletişim tekniklerinde olduğu gibi göze ve kulağa, dolayısıyla ses ve görüntüye bağımlı nitelikteydi. Yirminci yüzyılın başında icat edilen televizyonun hayatımızdaki yeri korkutucu seviyelere ulaşmış durumdadır. Televizyon bir eğlencelik olmaktan çıkmış adeta bir ev arkadaşına dönüşmüştür. Alemdar ve Erdoğan'ın "*en ufak çocuklar bile televizyon izlemekten alıkoyulamamakta, en berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmemekte en yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamamaktadır*"[13] sözleri televizyonun hayatımızda kapladığı yeri özetlemektedir.

Televizyonun edinilebilirliği yani izlenebilirliği arttıkça, etkileri üzerine yapılacak çalışmalar da aynı oranla artmaktadır. Doğru kullanıldığında pek çok faydası olabilecek olan televizyon, etkileri söz konusu olduğunda ilk önce olumsuz olanlarla anılmaktadır. Olumsuz etkilerin tespit edilebilirliği ve ölçülebilirliği, diğer bir deyişle görünürlüğü fazla olduğundan, bu etkiler üzerinde fazlaca durulmaktadır. Televizyonun doğru kullanılması gerekliliği konusunda, kimin ve nasıl düzgün kullanabileceğine değinmek gereklidir. Bunun için belli bilgi birikimi ve yeterli kavrama gerektiği açıktır ki bu özellik ancak yetişkinlerde görülür. Dolayısıyla olumsuz etkilerin tespit edilebilirliği ve ölçülebilirliği, diğer bir deyişle görünürlüğü fazla olduğundan, bu etkiler üzerinde fazlaca durulmaktadır. Televizyonun doğru kullanılması gerekliliğinden bahsetmişken kimin ve nasıl düzgün kullanabileceğine değinmek gerekir. Bunun için belli bilgi birikimi ve yeterli kavrama düzeyi gerektiği açıktır ki bu ancak yetişkinlerin yapabileceği bir eylemdir. Dolayısıyla; televizyonun

[13] Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, *Popüler Kültür ve İletişim*, Ümit Yay., Ankara, 1994, s. 90.

etkileri ve televizyonun çocuklara etkileri, üzerinde önemle durulması gereken konulardır. Yavuzer'in deyimiyle "*İletişim araçlarının etkisi düşünüldüğünde akla hemen çocuklar gelmektedir. Çünkü çocuklar televizyonun en iyi tüketicisidir*."[14] Çocuk için, dikkatini vermesini ve üzerinde düşünmesini gerektirmeyen eğlenceli bir oyuncak olan televizyonun etkileri elbette ki yetişkinlerin etkilenme düzeyinden çok daha fazla olacaktır. Hangi ülkede olursa olsun televizyonun çocuklar için birincil medya durumunda oluşu değişmemektedir. Çocuklar, iki yaşına varır varmaz televizyonu açıp kapatmaya, kanalları değiştirerek oynamaya başlamaktadırlar. Özetle, diğer medyaların tersine çocuk, televizyonu çok erken yaşta benimsemektedir.[15]

Televizyon ve çocuk ilişkisinin inceleneceği bu bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta kitle iletişim aracı olarak televizyonun özellikleri ile olumlu ve olumsuz etkilerine değinilecektedir. İkinci başlık altında, televizyonun çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerine etkileri incelenmiştir. Televizyonun çocuklar üzerindeki yakın ve uzun vadede pek çok etkisi olması sebebiyle, Neil Postman'ın *Çocukluğun Yok Oluşu* isimli kitabına sıkça başvurulan, 'Çocukluğun Yok Oluşu (mu)' başlıklı üçüncü alt bölümde, çocukların normal seyrinde ilerlemesi gereken çocukluk hallerinin televizyonla tahribata uğraması sorunu irdelenmiştir. Araştırmanın ana teması olan çocuk kanalları ve çocuk programlarına genel bir bakış içeren dördüncü alt bölümde Türkiye'deki tematik çocuk kanalları, çalışma için seçilen TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarının yayın ilkeleri ile seçilen programların içeriklerine değinilmiştir. Bu bölümün sonunda ise ülkemizde çocuk kanalları ve çocuk programlarıyla ilgili yasal düzenleme olmamasına değinerek, çocukların korunmasına ilişkin yasal düzenlemelere değinilmiş, konuyla ilgili mevzuat irdelenmiştir.

[14] H. Yavuzer, 2010, s. 222.
[15] Jean Noel Kapferer, *Çocuk ve Reklam*, (çev. Şermin Önder), İstanbul, 1991, s. 38.

1.1 Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyon

Sosyal bilimlere konu olan hemen her kavram gibi, "kitle iletişim" kavramı da benzer ama farklı pek çok tanıma sahiptir. Bu tanımlardan birine göre "*bir kitlesel araçla, sözgelişi televizyon, gazeteler, duvar panoları veya sinemalarla dolayımlanan iletişim*" olan kitlesel iletişim,[16] bir başka tanıma göre "*iletilerin kitlelere aktarılma süreci*"dir.[17]

Geçtiğimiz yüzyıl, dünya düzeninin maddi manevi olarak toptan değişime uğradığı yılları kapsamaktadır. Bu yüzyılda, insanlar arası iletişim de tarihinde hiç olmadığı kadar büyük dönüşümlere şahit olmuştur. Bu dönüşümde baş rolü oynayan ise şüphesiz genelde medya, özelde ise televizyondur. Doğası gereği mümkün olan en geniş kitlelere mümkün olan en hızlı şekilde ulaşmayı hedefleyen, hızlı, yüzeysel, düşünceden çok eğlenceye yönelik programlar sunan televizyon, sınırların ortadan kalkmasına ve dünyanın nerdeyse bir ekrana sığabilecek derecede küçülmesine imkan sağlayarak, kitle iletişim araçları içerisinde kullanılabilirliği açısından en üst sırayı kimseye kaptırmamaktadır. Çabuk tüketilir olması, ulaşabildiği kitlelerin büyüklüğü ve onları etkilemekteki küçümsenemez etkisi, sürekli yenilenebilir olması, zihinsel etkinlik gerektirmeden kullanılabilir olması gibi niteliklerinden dolayı her gün bakmadan edemediğimiz televizyonu izlemesi kolay ve eğlencelidir. Sadece ona bakarak, iletişim yollarını veya herhangi bir becerinizi kullanmadan, zorlanmadan, fazlasıyla dikkatinizi vermeksizin, daha rahat izlenmesi için üretilmiş televizyon koltuğunda oturarak, izlenebilecek eğlenceli bir araçtır. Televizyonun olumsuz etkileri konusunda yapılan araştırmalar içinde hatırı sayılır yeri olan Postman, "*geleneksel medyada yer alan basın ussal bir halk yaratırken, televizyon eğlenen bir halk yaratır ve televizyonun egemen olduğu bir toplumda eğitimden siyasete tüm kurumlar eğlenceye indirgenir*" sözleriyle televizyonun sadece eğlendirici yönünü vurgulamış ve bir anlamda durumun vahametine değinmiştir.

Televizyon yayıncılığının yenilenebilir ve geliştirilebilir olması, onun hem geleneksel kitle iletişim araçları arasındaki yerini hem de "yeni medya" denilen yeni

[16] Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü,* Ayraç Yayınları, Ankara, 2008, s. 178.
[17] Metin Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş,* Eğitim Kitabevi, Konya, 2008, s. 20.

yüzyılın kitle iletişim araçları içerisindeki yerini korumaktadır. Yeni medya teknolojilerinden hakkını fazlasıyla almış olan televizyon, yeni medya düzenine dijitalleşerek dahil olmuştur. Analog televizyondan dijital televizyona geçiş süreci, izleyiciler için kolay kabul gören bir süreçtir. Televizyon anteni ve şifre çözücü ile, bir uydu anteni ile ya da kablo aracılığıyla olmak üzere üç yolla alınan dijital iletim, izleyiciler için yalnızca daha çok kanal izleyebilmek değil, aynı zamanda daha iyi ses, daha iyi görüntü ve ilave hizmetler anlamına gelmektedir.[18] Burada televizyonun dijitalleşmesiyle kastedilen, bireyin gördüklerine ve işittiklerine aktif olarak katılabilmesi veya bunları biçimlendirebilmelerine olanak veren etkileşimli medyadır. Diğer bir deyişle, 21. yüzyıl insanı artık televizyonda kendisine sunulanı değil, kendi tercih ettiği programları kendi istediği vakitte, kendi istediği yerde izleyebilmektedir.

Televizyonu yaşamımızdan tümüyle çıkartmak gibi gerçekçi ve de gerekli olmayan fikirlere kapılmadan, televizyonun ne kadar zararlı ve yararlı olduğundan çok, onu nasıl yararımız doğrultusunda kullanacağımızı bilmek ve televizyonla ilişkimizi bu yönde düzenleyebilmek öncelikli amaç olmalıdır. Bu aşamada televizyonun olası olumsuz etkilerini bilmek, onları olumluya dönüştürebilmek konusunda önem kazanmaktadır.

Uzun süreli televizyon izlemenin yetişkin ve çocuk ayrımı yapmaksızın her birey üzerinde birçok olası sakıncaları olduğu bilinmektedir. Televizyonla kurulan ilişkinin tek taraflı bir ilişki olması ve herhangi bir etkileşim veya onunla iletişim şansı olmaması, televizyonun bulunduğu ortamda diğer insanlarla ilişkileri kısıtlaması ve insanlar arası ilişkilerde ciddi zayıflamalara neden olması bu sakıncaların önde gelenlerindendir. Ayrıca, izleme dozunu ayarlayamayan insanlarda bağımlılık yaratma etkisiyle insanları yönlendirebilir hale getirmesi, televizyon bağlılığının doğurduğu risklerdendir. Televizyonun, bilgi vermek ve eğlendirmek amacını aşarak zamanla nasıl düşüneceğimizi, nasıl yaşayacağımızı, ne yiyip ne

[18] A. Giddens, 2008, s. 638.

giymemiz gerektiğini dolayısıyla yaşam tarzımızı belirleyici hale gelmesi de, televizyon bağımlılığının diğer olumsuz etkilerindendir.[19]

1.2 Televizyonun Çocukların Psikolojik ve Sosyal Gelişimine Etkileri

Yetişkinler üzerinde yukarıda değinilen olumsuz etkilere sebep olabilen televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri elbette çok daha fazla ve çok daha önemli boyutlarda olacaktır. "Elektronik bakıcı"[20] olarak nitelendirilen televizyon; hareketli, devamlı yeni şeyler öğrenme çabasında olan ve bunlar nedeniyle kendini tehlikeye atabilen okul öncesi çocukların, televizyon izlediği süre boyunca pasif, dolayısıyla güvenli olduğu bir ortamda bulunmasını sağlar. Halbuki günümüzde çocuk gelişimi alanında "bakım" sözcüğü, beslenme ve güvende olmasını sağlama gibi fiziksel ihtiyaçlarının karşılamasına ek olarak çocuğun psiko-sosyal gelişimini de kapsayan bir bütünlük içinde, çocuğun tüm gelişim alanlarını kapsayan bir tanıma dönüşmüş durumdadır. Televizyon bu anlamda bakım sürecinin yalnız küçük bir boyutunda, çocuğu oyalayarak rol almaktadır.[21]

Görsel ve işitsel bir uyarıcı olarak televizyonun çocuklar üzerindeki olumlu veya olumsuz her türlü etkisi, çocuk gelişiminin en hızlı olduğu dönem olan 0-6 yaş arası süreçte en üst düzeydedir. Bu süreçte okul öncesi çocukların yaşlarına uygun televizyon programlarını takip etmeleri, çocukların kavram dünyasını zenginleştirebilmekte ve zihinsel gelişimlerini olumlu anlamda etkileyebilmektedir. Öyle ki, kendi yaş grubuna uygun programlar izleyen çocuklar, zihinsel sıralama ve düzenlemeleri daha kolay yapabilmekte, hayal kurup zihinsel imajlarını geliştirerek zihnini yeniden yapılandırabilmektedir. Bir anlamda, zihnindeki eski çerçeveleri ve yapıları yeniden düzenleyip bunlara uyum sağlamayı öğrenebilmektedir. Çünkü televizyon, yoğun uyaranlar vererek zihinsel değişim ve zekâyı şekillendirmeyi sağlayabilmektedir. Diğer taraftan, kontrolsüzce televizyon izlediğinde ise

[19] http://www.marmarademo.com/psikoloji/cocuk-ve-televizyon/, (24/05/2010).
[20] Mesude Atay, Elif Çelebi Öncü, "Elektronik Bakıcı Televizyon", *1. Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı: Milenyumda Çocuk ve İletişim*, 2003, s. 436.
[21] a.g.m., s. 436.

çocuklarda kızgınlık, şiddet eğilimi, korku ve kaygı gibi olumsuz duyguların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır.[22]

Programlı yaşama alışkanlığını henüz kazanamamış çocuklar, uzun saatler boyunca televizyon izleyerek ekran bağımlısı olabilmektedir. Buna ek olarak, kontrolsüzce uzun süre televizyon izleyen çocuklar, yüz yüze iletişim kurmakta zorlanmakta, sosyalleşme sorunları yaşayabilmekte ve etrafına karşı ilgisiz ve tepkisiz kalabilmektedir. Bununla birlikte, televizyon karşısında çok uzun süre vakit harcayan çocuklar, seslenildiğinde tepki vermeyen, göz teması kurmayan, yaşıtlarına karşı ilgisiz, sosyal ve duygusal iletişime girmeyen, kendi halinde, cansız nesnelerle aşırı ilgili, düzgün konuşamayan, cümle kuramayan çocuklar olarak gözümüze çarpmaktadır. Bu duruma örnek olarak ABD'de geçen yıl gerçekleşmiş "izlediği çizgi filme hapsoldu" başlığıyla haber yapılmış bir durum gösterilebilir. Gazetelerde yazdığına göre, adı sadece Max olarak açıklanan 3 yaşındaki çocuk, 'Thomas the Tank Engine' adlı çizgi filmi günde beş saat izlemesine izin verilmesinin ardından kreşteki diğer çocuklarla iletişim kurmayı bırakmış, çevresiyle ilişki kurmayan çocuk takıntılı bir şekilde çizgi filme ait sözleri tekrarlayarak dolaşıp durmuştur. Sık sık tekrarlanan cümlelerden oluşan çizgi filmi sürekli izleyen çocuk da bu slogan gibi cümleleri sürekli tekrarlayıp başka hiçbir şey söylememeye başlamıştır.[23]

Televizyon izleme, her ne kadar insanın görme ve işitme duyularına çok yönlü etki yaparak iyi bir öğrenme ortamı yaratabilse de, bireyler arasında sözlü iletişimi azaltması sebebiyle olumsuz bir rol oynamaktadır. Özellikle yetişkinin hiçbir katkısı, açıklaması ve beraberliği olmadan yalnız başına televizyon izlemek durumunda kalan çocuklarda bu durumu açık biçimde gözlemek mümkündür. Bu sebeple, özellikle okul öncesi dönemdeki çocukların kontrolsüzce televizyon izlemeye bırakılmaması, hatta mümkünse ebeveynlerin televizyon programlarını önceden inceleyerek çocuğun izleyebileceği programları belirlemeleri oldukça önemlidir. Çocuk televizyon izlerken onunla beraber televizyon programlarını izleyen ve olayları yorumlayan bir yetişkinin bulunması ya da program bittikten sonra seyredilen program hakkında konuşulması, çocuğun bu programla ilgili

[22] a.g.m., s. 439.
[23] http://haber.mynet.com/detay/dunya/cizgi-filme-hapsoldu/535488, (18/11/2010).

duygularını ifade etmesini sağlamak da çözüm olabilir. Televizyon mesajlarının etkilerine son derece açık olan çocuklar, gerçeklik ile kurguyu ayırt edecek bir yaşta ve donanımda olmadıklarından dolayı, gördükleri her şeyi gerçeklik olarak algılayıp olabilirliğine inanmaktadırlar. Geçmiş yıllarda izlediklerinin etkisinde kalarak kendisini 'Pokemon' ya da 'Örümcek Adam'la özdeşleştirerek televizyonda izlediği şekilde onlar gibi uçabileceğini sanan camdan atlayan çocuk haberlerine rastlanmıştır.

Ülkemizde düzenli olarak televizyon izlemeye başlama yaşı ne yazık ki 2 yaşa kadar düşmüştür. 6 yaş ile 17 yaş arası çocuklar ise günde ortalama üç dört saat televizyon izlemektedirler. Çocuklar yılda yaklaşık olarak 900 saatini okulda, 1500 saatini ise ekran karşısında geçirmektedir. Ülkemizdeki çocukların %82'si televizyon izleme, istediği programı seçme ve istediği kadar ekran başında kalma kararlarını kendilerinin verdiğini söylemektedirler. Başka bir ifade ile söylersek, televizyonun en hassas alıcısı durumundaki çocukların maalesef %82'lik gibi büyük bir kısmı, bu etkinliğin zamanını ve süresini kendileri tayin etmektedirler.[24] Bütün bu araştırmalar ve bunlar üzerinde yapılan değerlendirmeler; görsel, işitsel ve yazılı medya karşısında savunmasız bir alıcı durumunda bulunan çocukların, ilköğretimden başlayarak medya karşısında bilinçlendirilmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Böylelikle öğrenci; medya ve özellikle televizyon karşısında pasif bir alıcı olmak yerine, onu okuyabilecek ve dilini çözebilecek bilinç düzeyine ulaşarak izleme sürecinde aktif bir birey olarak yer alabilecektir. Tam da bu noktada okul dönemi çocuklarına televizyon ve etkilerini okuma ve yorumlama becerisi kazandırabilecek "*medya okuryazarlığı*"[25] dersi alınmasının teşvik edilmesi de bu noktada önem arz etmektedir.

[24] http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/arastirmalar/ilkogretim_cagindaki_cocuklarin_tv_aliskanliklari.pdf, (22/11/2010).

[25] *Medya Okuryazarlığı*"nın kelime anlamı; yazılı ve yazılı olmayan, büyük çeşitlilik gösteren formatlardaki (televizyon, video, sinema, reklâmlar, internet v.s.) mesajlara ulaşma, bunları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği kazanabilmek olarak tanımlanmaktadır. Medya okuryazarlığı, genelde tüm medya malzemeleri özelde ise televizyondan sunulan mesajları yorumlamayı öğretmeyi amaçlayan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile Milli Eğitim Bakanlığı ortak projesi sonunda hayata geçirilen ilköğretim okullarında seçmeli ders olarak okutulan bir derstir. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/, (23/10/2010).

Çocuğun tüm programları değil, kendine uygun olan programları belirli sürelerde izlemesi, gelişimi için gerekli olan diğer etkinliklere de yeterince katılabilmesi yönünden önem taşımaktadır. Öğrenme konusunda ciddi potansiyele sahip okul öncesi dönem çocuğunun, öğrenmesini gerçekleştirirken, doğrudan deneyime; yaşıtlarıyla sosyal ilişki kurabilmesi için, onlarla bir arada bulunmaya; sağlıklı beden gelişimine ulaşmak için hareket olanağına sahip olması gereklidir. Oysa televizyon, bu deneyimler için imkan sağlayamamakta, adeta bunlara ayıracağı vakti çocuklardan almaktadır.[26]

Psikolog ve pedagoglar, çocukların çevreyi ve gerçeği algılarken yetişkinlerden çok farklı duygusal ve bilişsel yaklaşımlar gösterdiğini belirlemişlerdir. Kendisinin diğerlerinden farklı olduğunu algılamaya başlayan çocuk, her zaman izleyen, alışkanlıklar geliştiren, seçimlerini ve kişiliğini oluşturmaya çalışan bir konumdadır. Önceleri istemsiz olarak şartlanma ve taklit konumunda olan çocuklar, daha sonra özellikle anne babadan ve yakın çevreden gördükleri istek ve destekle istemli şartlanma ve taklitlere girişmektedirler.[27] Bundan dolayı, çocukların keşfetme ve öğrenme becerilerinin gelişmesi için uyaran alması gerekmektedir. Bu uyaranlar işitsel, görsel, dokunsal, sosyal gibi çok çeşitli olabilir. Televizyon da izleyenlerine görüntülü ve sesli birçok uyaran göndermektedir. Ancak televizyonun gönderdiği yapay ve kurgusal uyaranlar, çocuğun tüm kavrayışını yönlendiren yeni bir yapı sunmaktadır. Ancak, televizyon, bu yapay uyaranlar vasıtasıyla, çocuklarda dil edimini zayıflatmak suretiyle, yazısal anlatımdan hareketle öykü inşası için zorunlu olan kapasiteyi, zihinsel imgelerin inşası kapasitesini azaltarak çocuğun kişisel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Okul öncesi çocukluk döneminde, günde bir saat veya daha az süre ile eğitici programlar izlemenin bir zararı olmamakla birlikte, televizyon gerçek bir insanla kurulan karşılıklı iletişimin yerini tutamaz. Yalnızca başka bir insan söylenenlere bir cevap ve bir sosyal tepki verebilir ki bu da dil öğrenimi açısından kritik bir unsurdur. 2008

[26] Şengül Özerkan, "Medyada Muhafazakar Rol Modelleri", *Medya ve Çocuk Rehberi,* (der. Yasemin Giritli İncelioğlu ve Nurdan Akıner), Eğitim Kitabevi, Konya, 2008, s. 47.
[27] Nilüfer Öcel' den akt. Saniye Öztekin, *Çocuk Televizyonunun Eğitme ve Eğlendirme Özelliklerinin Çocuğun Gelişimine Etkisi, Digitürk Baby Tv Örneği*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya, 2008, s. 32.

yılında Fransa'da, Fransa Medya Yüksek Konseyinden yetkililer, üç yaşın altındaki çocukların televizyonun zararlı etkilerinden korunması gerektiğini savundular ve bunun için de üç yaşın altındaki çocukların, zeka geriliğine sebep olması nedeniyle, televizyon izlemeleri yasaklandı.[28]

Televizyonun etkilerine, özellikle de kültürel etkilerine ilişkin en kapsamlı araştırmalardan biri Gerbner' in "*yetiştirme çözümlemesi*"dir. Gerbner, "*Kültürel Göstergeler*" adlı ekolu geliştirerek çocukların ve bireylerin yetişmesinde televizyonun nasıl bir rol oynadığını incelemiştir. Bu araştırmanın temelindeki varsayımların ilki "televizyon dünyası" ile "gerçek dünya" arasındaki ayrımdır. Bu araştırmadaki ikinci varsayıma göre; her gün tekrarlanan temsili televizyon dünyasına maruz kalanlar, giderek gerçek toplumsal dünyayı bu televizyon dünyasının parametreleriyle tanımlamaya başlarlar.[29] Ülkelerin siyasal ve toplumsal yapılarına bağlı olarak televizyon yayınlarının biçim ve içeriği ile izleyiciyle kurduğu ilişkiye göre televizyondan etkilenmeler farklılık gösterebilmektedir. Gerbner'in geliştirdiği yetiştirme teorisine göre, kitle iletişim araçları, özellikle televizyon, sembolik bir çevre oluşturarak, bireylerin yetişme ve yaşam biçimleri üzerine etki etmektedir. Buna göre televizyon bireylerin yetişmelerinde veya belirli inanç ve değerleri kabul etmelerinde en az aile büyükleri, din adamları, öğretmenler kadar etki etmektedir.[30]

Gerbner, bu araştırma ile üç temel sonuca ulaşmıştır. Birincisi; çağdaş toplumlarda kişileri birbirine bağlayan ve ortak bilinci kuran kültürel ürünler kitle iletişim araçlarından sağlanmaktadır. İkincisi; özellikle televizyon, toplumun bütün katmanlarına girer, içsel olarak birbiriyle uyumlu kalıpların sürekli tekrarı ile belli bir dünya görüşü sunar. Televizyonun ortaya koyduğu dünya görüşü ılımlılık ve orta yol üzerine kurulmaktadır. Üçüncüsü ise, televizyon toplumun tamamını veya önemli bir bölümünü tam olarak yansıtmaz.[31]

---

[28] http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=Detay&ArticleID=894962&Date=22.08.2008&CategoryID=79, (01/09/2010).
[29] E. Mutlu, 2005, s. 123-125.
[30] M. Işık, 2008, s. 85.
[31] İrfan Erdoğan & Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram,* Erk Yayınları, 2005, Ankara, s. 142.

"*Yetiştirme Çözümlemesi*" yoluyla televizyonun farklı kültürel akıntıları istikrarlı ve ortak bir ana kültürel akıntıya toplayıcı etkisine dikkat çeken Gerbner'a göre televizyon, öykü anlatıcı işlevini yerine getirirken aynı dersleri tekrar tekrar sunan mesaj sistemlerini anlatma eğilimi taşımaktadır. Gerbner'e göre; televizyon aynı zamanda merkezileşmiş bir öykü anlatma sistemidir. Draması, reklamları, haberleri ve öteki programlarıyla her izleyici eve bir ortak imajlar ve iletiler dünyası getirir. "Ekme Kuramı" da denilen yetiştirme teorisine göre, televizyon izleme suretiyle, izleyicilerin algılama ve davranışlarının etkilenmesi süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla televizyonun çok fazla izlenmesi çocuğun dünyayı algılama biçimi de etkilemektedir. Durum böyle olunca, akıllara çocuklara yönelik programlar nasıl hazırlanmalıdır? sorusu gelmektedir. Bu soruya verilebilecek en kısa cevap, çocuklara yönelik program içeriklerinin, çocukların algılama ve anlama düzeylerinin dikkate alınarak oluşturulması gerektiğidir.

1.3 "Çocukluğun Yok Oluşu" (mu)?

Televizyon bilgilendirici, haber iletici, eğlendirici, eğitici yanıyla özellikle okul öncesi dönemde çocukların kelime hazinesini geliştirmesi, aletlerin çalışmalarıyla ilgili bilgilerini artırması, kendi yaşamları dışındaki dünya bilgilerini öğretmesi, sayı, şekil ve renkleri tanıtması gibi konularda faydalı olabilmektedir. Bununla birlikte, televizyonun burada sayılan faydaları, onun kontrolsüz biçimde izlenmesi halinde, faydadan çok zarara yol açmaktadır.

Kontrolsüzce televizyon izlemekten anladığımız, çocuğun tek başına ve ne izlediğine bakılmaksızın ne izlediğinden haberdar olunmadan uzun saatler boyunca televizyon karşısında bırakılmasıdır. Kontrolsüzce televizyon izleyen veya izlettirilen çocuklar açısından televizyonun olası sakıncaları arasında; çocukların anne babalarıyla ve arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerin azalması, giderek daha edilgen, eylem yapmak yerine daha fazla izleyen konumuna gelmeleri, monotonluğa ve pasifliğe sebep olması, sözel becerilerin gelişiminin kısıtlanması, okul başarısı ve okuma oranlarının azalması, hızla değişen ekranlara uyum sağlayan çocuk bilincinde dikkat sürelerinin kısalmaya başlaması, televizyonda sunulan tüketim kültürüyle erken yaşta tanıştığı için tüketim çılgını bireylere dönüşme olasılığının artması, soyut

düşünme becerisi gelişmemiş okul öncesi dönem çocuklarında keyif ve eğlence ile bağlantılı sunulan şiddet içeren programlarla, şiddetin olumsuz etkilerinin yeterince algılanamaması sonucu şiddet eğilimi oluşması, daha hareketsiz kalmalarından dolayı obezite riskini artırması öncelikli olarak sıralanabilir.[32] Ayrıca, yalnızca ilişki ve etkileşime zaman ayrılabilen ve okuma, dinleme, anlatma etkinliklerinin yapılabildiği ortamlarda, her çocuğun doğasına uygun olarak gelişebilen ve çocuğun kendini kontrol edebilmesinde, doğru düşünme becerisi geliştirebilmesinde oldukça önemli olan sözel beceri, televizyon karşısında vakit harcamakla gelişememektedir. Kontrolsüzce ve uzun süreli televizyon izlemek bunlara vakit bırakmayarak etkileşime fırsat tanımadığından, sözel beceriler ancak kısıtlı olarak gelişebilmektedir.[33]

Bunlara ek olarak televizyon doğru şekilde ve kontrollü olarak kullanılırsa çocukların akademik ve sosyal yeni kavramlar öğrenmesini ve zihinsel olarak gelişmesini sağlamaktadır. Bunun aksine kontrolsüz bir şekilde izlenirse de çocukta kızgınlık, şiddet eğilimi, korku ve kaygı gibi olumsuz sayılabilecek duyguların vaktinden önce tanımlanması ve ortaya çıkması görülür. Televizyonun çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri arasında sayılabilecek en önemli etkisi çocukların psikolojik ve fizyolojik olarak hazır duruma gelmeden yetişkinlerin dünyalarına dahil olmalarıdır. Bu durumun sonucunda ise çocukluklarını kaybedip tam anlamıyla yetişkin de olamadan gelişimsel açıdan verimsiz ve yaşama zevki açısından da tatsız bir dönem geçirmektedirler.[34] Çocukluğun yitirilmesinde televizyon tek basına bir aktör değildir. Tüketim toplumu içinde çocukluk ile yetişkinlik arasındaki ayırıcı çizgi hızla aşınmakta ve çocukluğun kendisi de hızla tükenmektedir.

Çocukluğun kitle iletişim araçlarında sınırlı ve yetişkin yönelimli bir dünyanın sınırları içinde yeniden tanımlanması süreci yaşanmaktadır. Çocukluğun mahalle arkadaşlıkları, doğada oynama, büyüklerden masal dinlemek gibi bilinen biçimlerini bozulmaktadır. Çocuk, çocukluğun dışında gençlik ve yetişkinlik gibi başka çağ ve devrelere ait tüketim piyasası, reklam sektörü, sihirli dünya ya da

[32] H. Yavuzer, 2010, s. 246; H. Alp, 2009, s. 139; http://www.marmarademo.com/psikoloji/cocuk-ve-televizyon, (10/08/2010).
[33] http://www.marmarademo.com/psikoloji/cocuk-ve-televizyon, (10/08/2010).
[34] H. Yavuzer, 2010, s. 250; M. Atay ve E. Ç. Öncü, 2003, s. 439.

abartılı fantezi ve rekabete dayalı eğitim gibi başka dünyalar içinde kurulmaya çalışılmaktadır. Cinsellik, ayıp, saygı gibi değerler tümüyle yetişkin ölçülerine göre uyulması gerekenler gibi çocukların önüne koyulmaktadır. [35]

"*Çocukluğun Yok Oluşu*" adlı kitabında Neil Postman; televizyon aracılığıyla çocukların yetişkin dünyasına ait parasal, toplumsal ve cinsel ilişkilere, kavga, çatışma ve şiddet olaylarına, hastalık ve ölümle ilgili sırlara vaktinden çok önce maruz kaldığına, bunun ise çocukluğun yok oluşu anlamına geldiği vurgulamıştır. Kontrolsüz televizyon izleyen çocuk hazır bulunuşluk düzeyine gelmeden bilgi bombardımanına maruz kalmakta, bu da psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Postman, kitabında öncelikle, çocukluğun bir kavram olarak tarihini incelemiştir. Postman'a göre çocukluğun varlığı ancak 17. yüzyılın ardından doğal düzenin bir özelliği olarak benimsenmeye başlamıştı. Adı geçen kitapta çocukluğun başlangıç dönemlerini ele alan ve çocukluk imajının geçirdiği evrimi J. H. Plump şu şekilde aktarmaktadır "*Çocuk, giderek artan bir biçimde bir saygı nesnesi, yetişkin dünyasından ayırtılıp korunmayı gerektiren ve farklı doğası olan özel bir varlık olmaya başlamıştı.*"[36] Çocukluğun ya da çocukluk fikrinin matbaanın bulunuşu ve öğretmen kesimin oluşumuyla birlikte gelişip ortaya çıktığını varsayan Postman'a göre bu olaylar farklı zamanlarda farklı şeyler ifade ettiği gibi her millet bunu anlayıp kendi kültürüyle bütünleştirmeye çalışırken, çocukluk, oluştuğu ekonomik, dinsel ve entelektüel ortama özgü bir görünüm almıştır. Bazı durumlarda çocukluğun oluşumu biçimlenmeye başlarken modern ailenin oluşumu da şekillenmeye başlamış, bazı durumlarda zenginleştirilen çocukluk fikri, bazen ihmal edilmiş, bazen yozlaştırılmış, hatta bazen yok olmanın kıyısına gelmiştir.[37]

Postman'a göre, formal eğitimin icadı ve çocukların formal biçimde uzun dönemler eğitilmesi gereksinimi ailelerin dikkatinin tekrar çocuklara yönelmesine yol açmıştır.[38] 1850 ve 1950 yılları arasındaki dönem ise, ailelerin çocuklarına yönelik olarak en üst düzeyde empati, şefkat ve sorumluluğu onaylayan ruhsal

[35] Kemal İnal, "Türk Medyasında Egemen Çocukluk İmgesi", *Sivil Toplum Dergisi*, yıl 4, sayı 16, ekim-aralık 2006, s. 17.
[36] A. Giddens, 2008, s. 53.
[37] a.g.e., s. 71.
[38] a.g.e., s. 61

mekanizmalar geliştirdiği, yani "çocukluk" un doruğa ulaştığı bir dönem olmuştur. Postman, yüzyılın bitiminde ise çocukluğun sosyal ve ekonomik sınıflaşmayı aşan bir ideal, herkesin doğuştan kazandığı bir hak olarak dikkate alınmaya başlandığını belirtir.[39]

Geçen yüzyıldan itibaren yaşamın her alanına hakim "kral çocuklar" yetiştirmek fikri, çocuğun her ortamda yüceltildiği ve yaşamı gereğinden fazla derecede çocuk odaklı yaşamaya başlamak kendi içinde bir ironi gibi durmaktadır. Baudrillard'ın *"...Aile çöküyor mu?, aile yüceltilir. Çocuklar artık çocuk değil mi? Çocukluk kutsanır. Yaşlılar yalnız mı, devre dışı mı kalmışlar? Hep birlikte yaşlılığa acınır. Çok daha açık olarak: gerçek imkanların cılızlaştığı ve giderek bir yandan denetim, bir yandan da kentsel, mesleki, bürokratik zorlamalarla sıkıştırıldığı ölçüde beden yüceltilir."*[40] sözleri yüzyılımızın hastalıklarından birisi olan abartılı derecede çocuk odaklı yaşama getirilen en güzel eleştiri değil midir? Günümüzde kutsanmış, fazlasıyla idealize edilmiş, her şeyi mükemmel yapabilen, akıllı çocuklar her yanımızı sarmışken gerçek bir çocuk olabilen çocuklara rastlamak güçleşmektedir.

Postman'ın çocuk ve televizyon konusunda söyledikleri de dikkate değer niteliktedir. Postman, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bölücü hattın tarihsel temellerinin nasıl ve neden aşındırıldığını en açık biçimde görebilmemizin ancak ve ancak televizyon sayesinde olduğunu belirten Postman, bu televizyon kültürü ortamını kitap kültürünün ilk çıkış zamanındaki durumuyla karşılaştırır. Öyle ki, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar bir bilgi tekeli yaratan kitap kültürü çocukları yetişkinlerden ayırmıştı. O zamanlarda tamamen okuryazar olan bir yetişkin, kitaplardaki tüm kutsal ve dünyevi bilgiye, edebiyatın birçok biçimine, insan yaşamının kayıtlı tüm sırlarına sahip olabiliyorken çocuklar buna sahip olamıyorlardı. Çünkü onlar çocuktu ve okula gitmeleri bekleniyordu.[41] Ne zaman ki televizyon kültürü denilen şey oluştu, enformasyon hiyerarşisinin temelleri çöktü. Televizyon, çocuk ve yetişkin kategorileri arasında ayrım yapma gereksinimi

[39] a.g.e., s. 89.
[40] Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, (çev. Ferda Keskin ve Hazal Deliceçaylı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 122.
[41] A. Giddens, 2008, s. 98-99.

duymuyordu ve oluşan yeni medya çevresi herkese eş zamanlı olarak aynı enformasyonu iletiyordu.[42]

> "Günümüz çocukları herhangi bir insanın bildiği her şeyi biliyordu. Artık hiçbir şey gizli değil, hiçbir şey korkutucu değil, hiçbir şey kamuoyundan saklanmıyor. Gerçekten de televizyonun çocukluk üzerindeki etkisinin ne olduğuna ilişkin ne söylenirse söylensin, günümüz çocuklarının önceki dönem çocuklarına göre daha iyi bilgilendirildiği ortak görüştür….Önceden yetişkin enformasyonunun gizli bahçesine giren çocukların çocukluk bahçesinden kovuldukları anlamına gelmektedir."[43]

Postman'ın eleştirdiği bu durum, televizyon kültürüyle büyüyen bir çocuğun, en temel söyleyişle, fiziksel, bilişsel ve duygusal yönden yeterli gelişmişlik düzeyine gelmeden yetişkinlerin farklı dünyalarına aniden atılmalarıydı ki bu Postman'a göre "çocukluğun yok oluşu" demekti. Bu ise "yetişkin çocuklar" ve "çocuk yetişkinler" gibi garip tiplerin ortaya çıkması anlamına geliyordu.

Geleneksel çocukluk modelinin televizyondan kayboluşunun en canlı ve en açık şekilde reklamlardan görülebileceğini[44] söyleyen Postman'ın tespitine; ekranda sık sık karşılaştığımız "Papia Dekor Havlu" reklamı örnek olarak verilebilir. Ekranlarda sık sık gördüğümüz bu reklamda çocuklar için üretilmiş desenli kağıt havlu tanıtılırken 7-8 yaşlarında bir kız çocuğu yüzünde makyaj, elinde kadın çantası, ayaklarında topuklu ayakkabılar, kollarında kalın ve büyük bilezikler, kabartılmış saçlar ve yetişkin kadın yürüyüşü taklit edilerek kadınsı hallerde karşımıza çıkmaktadır. Bir genç kadın edasında elleriyle saçını omzuna atan küçük kız "*Gencim güzelim, havam var benim. Siz sormadan ben size deyim, güzelliğimi süte borçluyum*." sözlerinin ardından önündeki süt şişesini alıp bardağa süt doldurmaya çalışırken, sütü tezgaha döker ve hemen bir Papia havlu alan ve tezgahı silen küçük kız son olarak yine kadınsı bir edayla; "*Ben de daha iyisine layığım*." der.

Reklamda kullanılan küçük kızın kadınsı tavırları kesinlikle kendi yaşına uygun haller değildir. "Çocuk çocuk gibi giyinmeli, çocuk gibi konuşmalı, kısacası çocuk çocuk gibi davranmalı" görüşü çocuklara yönelik reklamlarda belirleyici unsur

---

[42] a.g.e., s. 103-104.
[43] N. Postman, *Çocukluğun Yok Oluşu*, (çev. Kemal İnal), İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 102-110.
[44] A. Giddens, 2008, s. 157.

olmalı iken, “küçük kadınlar” ya da “küçük adamlar” olarak tanımlayabileceğimiz türden, büyümeden kadın ve erkek kategorisine getirilmeye çalışılmış özellikte çocuklar ekranda sunulmaktadır. Kadınsı hallerdeki kız çocuğu ve erkeksi hallerdeki erkek çocuğu tiplemelerinin özellikle çocuklara yönelik reklamlarda yer almasının çocukların psikolojilerine zararlı olabileceği düşünülmektedir. Tüketim ve şiddet başta olmak üzere televizyonun zararlı etkileri sonucu artık “eski çocuklara” benzeyen çocukları görebilmemiz neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Giysileri, tüketimleri, tavırları, yok olmaya başlayan oyunları ve nesneleştirilen minicik bedenleriyle artık çocukluk yok olmaktadır. Çocukluğun yok olmaya başlamasıyla da çocukla özdeş olan ve çocukluk dönemine atfedilen "masumiyet" de giderek ortadan kaybolmaya başlamıştır. Baudrillard’ın “cinselleştirilmiş bebek” bölümünde açıkladığı gibi “*bir pikap ya da Hindistan Havayolu Şirketi reklamında gösterilen çıplak kadın gibi bu bebeksi cinsiyet de mantıksal bir sapkınlık”* tır.[45]

1.4 Tematik Çocuk Kanalları ve Çocuk Programları

Teknolojik gelişmişlik düzeyi ve sosyolojik arka planla bağlantılı olarak televizyonun etkileri ve çocukların etkilenme düzeyi her toplum ve kültüre göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde de son yıllarda artan refah düzeyiyle bağlantılı olarak artan satın alma gücü, yeni beklentiler, yeni üretim eşyalar, dolayısıyla yeni tüketimler gerektirmektedir. Son on yılda televizyon fiyatlarındaki düşüşe paralel olarak temininin kolaylaşması, daha iyi ses ve görüntü kalitesinde ve daha estetik görünümlü modellerin çıkması; özel kanal sayılarının artmasına, kablolu yayınların ve uydu platform hizmetlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Özel kanal sayısının artmasıyla paralel olarak tematik çocuk kanallarının sayısı da artmaktadır. Televizyonun yetişkinler, özellikle de çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinden kısaca bahsettikten sonra, ülkemizdeki çocuk televizyonuna yani çocuk televizyon kanallarına ve çocuk televizyon programlarına bakmak gerekli olacaktır.

[45] J. Baudrillard, 2000, s. 191.

"Kendi rolünü iyi üstlenmiş"[46] bir çocuk kanalı ve çocuk programının çocuklar üzerindeki olumlu etkileri kesinlikle yadsınamaz. Burada "kendi rolü" ve "iyi üstelenme" kavramlarına değinmek gereklidir. Çocuklara yönelik programların rolü her zaman ebeveynler, eğitimciler, televizyon alanında çalışan programcılar tarafından kendi rollerine uygun olarak tanımlanmıştır. Öyle ki; ebeveynler televizyondan uykudan önce çocuğa masal anlatmasını onu uykuya hazırlamasını beklerken, eğitimciler de televizyonun çocukları eğiterek onlara iyi davranışlar kazandırmasını beklemişlerdir. Çocuk programlarını hazırlayan programcılar ise ilgi çeken, sürükleyen, hatta cazip yayın sunmak fakat bu cazip programın çocuklar için zararlı olmamasına dikkat etmektedirler.

Bu konuda sorumluluğu olanlar yalnızca program yapımcıları değildir. Hükümetler, yasa koyucular, fikir adamları, milli kültür politikaları, finans kaynaklarını yönetenler ve sanatçılar da bu konuda sorumludur. Alp ve Gökdemir'in deyimiyle, çocuk televizyonu tüm bu sayılanların farklı farklı fonksiyonlarının olduğu, çocuk bakış açısından tuhaf ve çirkin olsalar da ilginç, eğlenceli ve sevilesi yaratık olan "çok kollu bir canavardır".[47]

Televizyonun eğitim, eğlence ve aydınlanmanın edinilebileceği potansiyel bir alet olmasından dolayı, yetişkinlerin rollerini bırakıp onu çocuk için ve çocuğa göre hazırlayıp sunmak gerekmektedir. Bunun içindir ki, çocuklara yönelik programların çocukların;

- Gelişim seviyesine uygun,
- Bakış açılarını temsil eden,
- Çocukları hafife almayan,
- Hayal güçlerini geliştirecek,
- Duygusal benliklerini geliştirecek,
- Kendi kültürlerini tanımaya ve sevmeye teşvik edecek,
- Değişik kültürleri tanımalarını sağlayacak,
- Kültür ve sanata ilişkin becerilerini fark ettirecek ve geliştirecek,

[46] Hülya Alp ve Zehra Gökdeniz, "Türkiye'de Çocuk Medyası", *Çocuk Kültürü*, (der. Nazan İpşiroğlu ve Zehra İpşiroğlu), Mavi Bulut Yayınları, İstanbul, 1997, s. 139.
[47] a.g.e., s. 141.

- Çocukları eğlendirecek,
- Kendi kültürel geçmişlerine ve bilgilerine dayanarak büyüklerin dünyasını ve günlük hayatı tanıtacak,
- İlgilerini, ihtiyaçlarını ve endişelerini anlayacak bunları karşılayacak,
- Kendi fikirlerini belirtebilecekleri, söz sahibi olacakları
- Kendi hayalleri ve hikayelerini yaşıtlarıyla paylaşacakları özelliklere sahip olması gereklidir.

Kısaca çocukları daha aktif hale getiren yayınlar vasıtasıyla, çocuk programlarının kendi rolünü iyi üstlenmelerini sağlamak gerekmektedir. Tüm bunlar sağlandıktan sonra içerik ve biçim açısından yeter çeşitlilikte programlar yapıldığında, bu programlarda yayın akışı, akıştaki denge ve izlenme saatleri gibi konularda çocuklara ulaşıp ciddi ve güncel araştırma sonuçlarına dayalı olarak çocuğa uygun akış sağlanabildiğinde gereken yapılmıştır. Özetle, kanal çocuk programları açısından "kendi rolünü iyi üstlenmiş" tir.

Televizyonda çocuklara yönelik eğitici programlar düşünüldüğünde, bir klasik haline gelen ve bir zamanlar TRT'de yayınlanan, *Susam Sokağı'*na değinmeden geçmemek gerekir. Okul öncesi ve ilköğretim çocuklarını hedef alan program akıllıca hazırlanmış eğitici ve eğlendirici bir çocuk programı olarak değerlendirilmiş, özellikle veliler tarafından çok beğenilmiştir. Çünkü televizyonunun karşısına saatler harcayan çocuk, televizyondan bir şeyler öğrenmekte ve aynı zamanda da anne babadan bir beklenti içine girmemektedir. Programdaki şirin kuklalar, tatlı ezgiler, ünlü kişiler ve televizyon kültürünün gerektirdiği hızlı ve eğlenceli geçişlerle çocuklar bir taraftan okumayı öğrenmekte bir taraftan da eğlenmektedirler. Unutulan nokta ise, küçük yaşta saatlerce bu tür programlarla eğitilen çocuk, henüz yaşamının ilk basamaklarında eğlenceyi bir kültür olarak benimsemektedir. Sıkıcı ve zorlu bir uğraş olan eğitimi eğlenceyle özdeşleştirmektedir. Daha sonra klasik dersliklere geçtiğinde aynı eğlence ortamını sınıftan ve öğretmeninden beklemektedir[48]

[48] S. Öztekin, 2008, s. 69.

Gelişen teknoloji, sayısal yayına geçilmesi ile beraber uydu ve kablolu yayınların artması yanında izleyicilerin bu konudaki talebi neticesinde çocuk kanalları ve çocuk programları Türkiye'deki televizyon yayıncılığı içindeki yerini almıştır. Türkiye'de özel televizyonların yayına başlaması ile çocuk programlarının içeriği de dönüşüme uğramış, yabancı yapım çizgi filmler seslendirmeleri yapılarak yayınlanmaya başlamıştır. Son dönemde artan sayısal yayınlarla iki ana sayısal yayın platformu ortaya çıkmıştır; Digitürk ve D-Smart. Öncelikle spor karşılaşmalarının yayın hakkıyla oluşan mücadele yavaş yavaş diğer alanlara da sıçramış; bu iki platform sinema kanallarından belgesellere ve çocuk televizyonlarına varıncaya kadar birçok alanda rakip hale gelmişlerdir. Digiturk; Jojo, Disney XD, Baby Tv, BabyFirst, Masal Tv ve Disney Channel olmak üzere altı çocuk kanalına; D-Smart da Luli Tv, Kidsco, Nickelodeon, Bebeğim Tv, SmartÇocuk ve Karamel Tv olmak üzere altı çocuk kanalına sahiptir. Bunların dışında Türksat uydusundan izlenen Cartoon Network ve Maxi Tv ile bu çalışmanın etrafında döndüğü ana temanın incelenmesi için örneklem olarak seçilen Yumurcak TV kanalı ile kamu yayıncısı TRT tarafından kurulan TRT Çocuk kanalı da ülkemizde izlenebilen çocuk kanalları olmuştur. Çocuklara yönelik bunca kanal olması, çocuk kanalları ve çocuklara yönelik programlarla birebir ilgili mevzuatın sağlanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

1.5 Çocukların Televizyonun Zararlı Etkilerinden Korunmasına İlişkin Düzenlemeler

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan çocukların, modern toplumların kamusal alanı niteliği taşıyan medyada temsil açısından hayli dezavantajlı durumda olduğu bilinmektedir. Çocukların böylesi göz ardı edilmesinin kadınlar veya azınlıklar gibi yetişkin grupların göz ardı edilmesinden çok daha önemli olduğu öne sürülmektedir. Çünkü haklarını kullanmak ve gerekli durumlarda talep etmek açısından çocuklar yetişkinler dünyasında çok daha savunmasız kalabilmektedir.

Tematik çocuk kanallarında ve diğer kanallarda çocuklara hitap eden programlara yönelik birebir ilgili mevzuat bulunmamakta, mevcut düzenlemeler genel olarak televizyonda yayınlanan tüm programlarla ilgili olup çocukların korunmasıyla ilgili düzenlemeleri barındırmaktadır. Ülkemizdeki mevzuatta, çocuklara yönelik yapılmaması gerekenler anlatılmakta, çocukların öğrenci kimliklerine vurgu yapılmaktadır. Bu bölümde ülkemizde çocukları televizyonun zararlı etkilerinden koruyacak koruyucu nitelikteki maddelere değinilecektir.

1.5.1. Mülga 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

Ülkemizde genel anlamda tematik kanallarla ilgili yasal düzenlemeler bulunmadığından tematik çocuk kanallarıyla birebir ilgili mevzuat da yoktur. Mülga 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da çocuk izleyicilere sadece radyo, televizyon ve veri yayınlarında uyulması gereken yayın ilkeleri bölümünde şiddet ve ayrımcılıktan korunacak izleyiciler arasında yer verilmekteydi. Çocukların korunmasıyla ilişkin yasal düzenlemeler çok genel anlamda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu mülga 3984 sayılı kanunun yayın ilkeleri başlıklı 4. maddesinin "u" bendinde yer alan "*Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi.*" ve "z" bendinde yer alan "*Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlakî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması*."[49] şeklindeydi. 4. maddenin "u" bendinde çocukların ve kadınların, güçsüzler ve özürlüler ile birlikte anılması pek çok çevreden olumsuz eleştiri almaktaydı.

3984 sayılı Kanun'da, çocuklara özgü programlar hazırlanması gerektiğine yer verilmemesi ve çocukların sadece yetişkinlere özgü programlardaki şiddet unsurlarından uzak tutulması yönünde adının geçmesi sebebiyle özellikle çocuk izleyici konusunda yetersiz bulunmaktaydı.[50] Televizyondan bahsedildiği derecede

[49] 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, RG: 20/4/1994,21911
[50] Hülya Alp, "Çocuk Politikaları ve Medya", *Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Politikaları IV. Çalıştayı Raporu,* Ankara, 2009, s. 60, http://www.cogepder.org.tr/images/dosya/calistay.pdf, (11/05/2010).

etkilenme düzeyine sahip çocuklar için daha fazlası yapılabilmelidir. Örneğin, olumsuz etkilenme düzeyi en aza indirilebilecek şekilde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu bünyesinde oluşturulacak "çocuk kanalları ve çocuk programları yönetmeliği" hazırlanabilir.

1.5.2. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen, 03 Mart 2011 tarih ve 27863 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yeni kanunda pek çok önemli değişiklik yapılmakla beraber bu çalışma için önemli olan, çocuklara yönelik düzenlemelerdir. Öyle ki, mülga 3984 sayılı kanunun 4.maddesinde yer alan muğlak ifadelere yer vermekten kaçınılmış, yayıncının içerik özgürlüğü korunurken, toplumun genel kabul görmüş değer yargılarının ve özellikle çocukların ve gençlerin korunmasına yönelik temel hükümler geliştirilmiştir.[51]

Mülga 3984 sayılı kanunun 4. Maddesinin "z" bendinde küçükleri koruyucu madde olarak yer alan "*Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlakî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması.*" Hükmü 6112 sayılı yeni kanunda 8. Maddenin 2. fıkrasında "*Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlaki gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayınlanamaz*." şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 3. Fıkrada da "*İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcıları, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimini olumsuz etkileyebilecek nitelikteki yayın hizmetlerinin, bunların bu tür hizmetleri normal şartlar altında duymayacakları ve görmeyecekleri şekilde sunulmasını sağlamakla*

[51] Yusuf Gürsoy, *6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun; Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler*, RATEM yayın dizisi, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 59.

yükümlüdür."[52] Hükmüyle mülga 3984 sayılı kanunda yer almayan isteğe bağlı yayıncılıkla ilgili hüküm de yer almıştır.

6112 sayılı kanunun 8. maddesinde yer alan bu ilkeler belirlenirken Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesinin hükümlerinden faydalanılmıştır. İsteğe bağlı hizmetleri için özel hükümler getirilerek küçüklerin korunması amaçlanmıştır.

1.5.3. Avrupa Konseyi, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa Konseyi üyesi 34 devlet tarafından imzalanan, 25 devlet tarafından onaylanan **"**Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi"ni ülkemiz 7 Eylül 1992 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmede, çocukların korunmasına ilişkin, "yayıncının sorumlulukları" başlıklı 7. maddesinin 2. bendinde "*Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel ve ahlâki gelişimini zedeleyebilecek türden program hizmetleri, bunların seyredebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmayacaktır.*"[53] hükmü bulunmaktadır.

1.5.4. Avrupa Birliği, Avrupa Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi

Avrupa Birliği tarafından 1989 yılında çıkarılan ve 1997 yılında değişiklikler getirilen "Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi"nde "Küçüklerin ve Kamu Düzeninin Korunması" başlıklı beşinci bölümündeki 22. madde "*Üye Devletler, yargı yetkileri dahilindeki yayıncıların televizyon yayınlarında, çocukların fiziksel, zihinsel veya ahlâki gelişimlerini ciddi şekilde olumsuz etkileyebilecek programlara, özellikle pornografi veya gereksiz şiddet içeren programlara yer vermemelerini sağlamak için uygun önlemleri alırlar.*"[54] hükmüyle çocuk izleyiciyi güvence altına almaktadır.

---

[52] 6112 sayılı Radyo ve Televizyonun Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG: 03/03/2011**,** 27863

[53] http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/132.htm, (23/10/2011).

[54] http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=5b94d670-7130-4074-b33c-397733612639, (23/10/2011).

1.5.5. Avrupa Birliği, Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin ortak tutum aldıkları yönergede çocuk izleyiciyle ilgili, 2. bölümünün 2a kısmının 4. maddesinin "Önlemler" başlıklı bendinde **"***Küçüklerin korunması ve ırk, cinsiyet, din veya milliyet temellerine dayalı nefret uyandırmaya karşı mücadeleyi ve bireylerin kişiliklerini ilgilendiren insan onuru ihlallerini de içeren, özellikle kriminal suçların önlenmesi*"[55] hükmüne yer vermektedir.

1.5.6. Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Esas olarak 1989'da Birleşmiş Milletler'in çıkardığı "*Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*"[56] ile birlikte, hayatımızda çocukların da yer aldığı, onların da sorunlar yaşadığı ve birtakım haklara sahip olduğu fikri girmeye başlamıştır. 0-18 yaş arası bireyleri çocuk olarak kabul eden sözleşmenin 17. Maddesinin "a" bendine göre taraf devletler, kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve çocuk eğitiminin belirlenen amaçlara yönelik olmasını taahhüt eden 29. maddenin[57] ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler.

[55] www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=65ac6193, (23/10/2010).
[56] http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf, (23/10/2010).
[57] http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf, (05/09/2010).

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ve TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Sanayileşme ve modernleşme sürecinde, bu süreçleri tecrübe eden toplumlarda, kentleşmeyle beraber toplumsal yapı da önemli değişimler geçirmiştir. Oluşmaya çalışan yeni toplumsal yapıda kadın ve erkeğe öncekilerden farklı rol ve statüler yüklenmiştir. Dolayısıyla, sanayi toplumunda bireylerin rol ve işlevleri, geleneksel toplumlardaki işlevlerinden farklılaşmaya başlamıştır.

Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklara ilişkin temel anlamda iki tartışma vardır. Bunlardan ilki, kadın ve erkek arasındaki tüm farklılıkların biyolojik ve genetik kaynaklı olduğunu vurgularken, ikinci tartışmada kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik ve genetik etkilerden ziyade sosyal süreçlere bağlı olduğuna değinilir. Cinsel yönelim ne ölçüde doğuştan gelmekte ve ne ölçüde toplumdan etkilenmektedir sorusunun cevabını arayan oldukça fazla sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmada ikisinin de etkili olduğu, yalnızca biriyle insan cinsiyetinin ve cinsel yöneliminin tam anlamıyla belirlenemeyeceği, bunların biyolojik etkenlerle toplumsal öğrenme süreçlerinin karmaşık bir etkileşimi sonucu olacağı savunulmaktadır.

Cinsiyette fizyolojik özellikler belirleyicidir elbette ve ona göre kadın ve erkek diye ayrılır ancak toplum için aslolan kadın ve erkek olmaktan öte "kadınlık" ve "erkeklik" halleridir. Kadınlık ve erkekliğin ne olduğu da ne yaptıkları ya da ne yapmadıklarıyla ilgilidir. Cinsiyet sosyal kategoriler içinde en belirgin olanıdır. Bir bebek doğduğunda sağlıklı olup olmadığından önce sorulan soru onun cinsiyetinin ne olduğudur. Buna ek olarak bebek daha doğmadan ultrasonda cinsiyetinin öğrenildiği andan itibaren bebek için alınacaklar pembe ya da mavi olarak kodlanmaya başlanmıştır. Anne babanın bu tutumu edindikleri kalıpyargılardan mı, bebekleri

konusunda cinsiyet tercihlerinin olmasından mı yoksa tamamen sosyal öğrenmeden midir?[58] soruları tartışılmalıdır.

Toplumsal cinsiyet açıklamalarına ve toplumsal cinsiyet tartışmalarına başlamadan önce cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkı açıklayacak tanımlamalar yapmak gerekli olacaktır. Giddens; cinsiyet (sex) terimini bedenin kadın ya da erkek olarak tanımlanmasına neden olan anatomik ve fizyolojik farklılıkları dile getirmek için kullanırken, toplumsal cinsiyet (gender) teriminin ise kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklarla ilgili olduğunu söyler.[59] Diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak kurulmuş "kadınlık ve erkeklik" – "dişillik ve erillik" kavramlarıyla bağlantılıdır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmayabilir. Giddens'in verdiği örnekle açıklamak gerekirse, bazı insanlar yanlış bedenlerde doğduklarına inanmakta ve yaşamlarının bir noktasında cinsiyetlerini değiştirerek ya da karşı cinsin yaşam tarzını benimseyerek, kıyafetlerini giyerek kendince bu yanlışı düzeltmeye çalışmaktadır.[60] Buradan hareketle toplumsal cinsiyetin durağan olmadığı bir süreç olduğu sonucuna varılabilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, insanı kadın ve erkek olarak ayrımlayan cinsiyet kavramından daha farklı ve kapsamlı olarak, kadın ve erkek arasındaki toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve davranışsal bütün farklılıkları içermektedir. Toplumsal cinsiyet toplumun görmek istediği kadınlık ve erkeklik kalıplarını içermektedir ve bireyin kadın ya da erkek olma gibi temel bireysel niteliklerinin toplumun kadınlık ve erkeklik normlarıyla uyuşması beklenir.[61] Çocuklar büyüme dönemlerinde biyolojik cinsiyetlerine uygun davranışlar geliştiriyor uygun normlar ve beklentileri öğrenerek içselleştirebiliyorsa toplumsal cinsiyetini de doğru bir şekilde edindiği düşünülür.

"Cinsiyetin toplumsallaşması", aile ve medya gibi kurumlarla toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi sürecidir ki bebek daha doğmadan anne karnındaki

[58] Susan Golombok ve Robyn Fivush, *Gender Development*, Cambridge University Press, 1994, s. 22.
[59] A. Giddens, 2008, s. 504-505.
[60] A. Giddens, 2008, s. 505.
[61] Aysun Yüksel, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu Ve Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları, *Kurgu Dergisi*, S:16, 1999, s. 70.

günlerinde ultrasonda cinsiyeti belirlendikten sonra başlar ve bir ömür boyu devam eder. Aslolan çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesi değil toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını nereden ve nasıl öğrendiğidir. Çocuk bu kalıpyargıları aileden, okuldan ve elbette ki televizyondan öğrenir. Golombok'un verdiği bir örnekte yetişkinlerin kendi edindikleri kalıpyargıları çocuklara o daha farkında olmadan aktarması ve aynı tepkilere bebeğin cinsiyetine göre farklı anlamlar yüklemesi açısından önemlidir. Bu örnekte kapalı bir kutudan aniden bir palyaço çıkmaktadır. Henüz bir yaşına bile gelmemiş bir kız bir erkek bebeğe bu oyuncak gösterilmiş ikisi de aynı tepkiyi vererek ağlamıştır. Ancak deneklere göre kız bebek korkudan erkek bebek ise kızgınlıktan ağlamaktadır. [62] Çocuklar toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını aile dışında en etkin olarak televizyondan öğrenmektedirler. Televizyon çocuklar için bilgi edinme aracıdır fakat yetişkinler gibi izlediğini değerlendirme yetisi gelişmediğinden gördüğü kalıpyargıları sorgulamadan kabul eder ve ilerde kullanmak için kaydeder. [63]

Okul, çevre, aile ve kitle iletişim araçları gibi toplumsal etkenler yoluyla cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, "toplumsal cinsiyetin toplumsallaşması" olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyetin toplumsallaşması çok güçlüdür ve buna meydan okumak da huzursuzluğa yol açmaktadır. Bebeklerin cinsiyetlerini öğrenmeleri bilinçsizdir ve çocuklar erkek ya da kız olduklarının farkına varmadan önce toplumdan çok fazla sayıda davranışsal sinyal alırlar. İki yaş çocuğunun toplumsal cinsiyetin ne olduğuna dair bir anlayışları olur. İki yaş çocuğu kendisinin erkek ya da kız olduğunu bilir ve etrafındaki insanları da kadın veya erkek olarak genelde doğru kodlarlar. Beş altı yaş civarında herkesin bir toplumsal cinsiyeti olduğunu hala bilmezler. Küçük çocukların gördüğü oyuncaklar, resimli veya resimsiz öykü kitapları ve en önemlisi televizyondaki programlar hep erkek ve kadın arasındaki farklılığı vurgulamakta, çocuk bir cinsiyet kalıpları bombardımanına maruz kalmaktadır.[64]

[62] S. Golombok ve R. Fivush, 1994, s. 25.
[63] a.g.e., s. 25-27.
[64] A. Giddens, 2008, s.210.

Bu çalışmadaki toplumsal cinsiyet tartışmaları, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinde yoğunlaşarak genelde medyanın özelde televizyonun bu eşitsizliklerin ve kalıp yargıların oluşumuna ve bir süreç halinde yeniden üretilerek devamının sağlanmasına etkisini irdeleyecektir. Çalışmanın asıl konusu televizyonda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu değil toplumsal cinsiyet rollerinin kalıpyargılar ve eşitsizlikler oluşturacak şekilde sunularak toplumda kalıpyargı ve eşitsizliğin öğreticisi olmasıdır.

Çalışmanın ana teması olan televizyonda çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rolleri sunumunun toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri olarak mı sunulduğu ve bu sunumların çocuğun cinsel kimlik kazanımına etkisi bir sonraki bölümde incelenmeden önce toplumsal cinsiyet kavramları hakkında bilgilendirme gereklidir. Çalışmanın ikinci ana bölümü dört alt bölümden oluşmaktadır. "Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları" başlıklı birinci alt bölümde; toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, toplumsal cinsiyet konularında bir duayen olan Connell'in fikirlerine vurgu yapılarak toplumsal cinsiyet düzeni, toplumsal cinsiyetin toplumsallaşması ve toplumsal cinsiyet kuramları alt başlıklar halinde incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet tanımlamaları yaparken ülkemizdeki toplumsal cinsiyet algılarını anlamak gerektiği için ikinci alt bölümde ülkemizdeki toplumsal cinsiyet algısına eleştirel dille değinilmiştir. "Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarını İnşa Eden Ve Yeniden Üreten Bir Kurum Olarak Türk Televizyonları" başlıklı üçüncü alt bölümde de Türk televizyonlarındaki hakim ataerkil söylemle yapılan dizilerden örnekler verilerek ülkemiz televizyonlarının toplumsal cinsiyet sunumları eleştirel bakış açısıyla incelenmiştir. Bölümün son alt başlığında ise ülkemizdeki ve uluslar arası alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve cinsiyet eşitsizliği ile ilgili mevzuata değinilmiştir.

2.1 Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları

Hemen her toplumda kadınlar ve erkekler için tanımlanmış farklı roller vardır. İnsanların içinde doğduğu toplum, onu kadın ve erkeğe uygun gördüğü davranış kalıpları uyarınca şekillendirir. Toplumun kadın ve erkeğe, biyolojik

farklılıklar dışında yüklediği roller ve onlardan kadın ve erkek olarak beklediği davranış biçimlerine "toplumsal cinsiyet" dendiğine değinmiştik. Toplumsal cinsiyet, bebeklik dönemiyle ailede başlayan ve daha sonra arkadaş, okul, medya gibi sosyal ajanların etkisiyle sürekli oluşturulan bir süreçtir. Toplumlarda, cinsiyeti nedeni ile "kadın cinsiyetine" biçilen rol ve beklentiler, sonuçta; kadınlarla erkekler arasında eşitsizliklere, kadınların kendilerini gerçekleştirememelerine ve onun insan haklarından sayılan bazı haklarını elde edememesine yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşturulması ve devam ettirilmesinde etkili olan kaynakların bilinmesi, var olan bu cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasında önemli bir adım olarak düşünülmektedir.[65]

Cinsel kimlik kazanımında toplumdan öğrenmenin rolü ve ne derecede etkili olduğu asıl tartışılması gereken konudur. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tartışmaları ancak bu tartışmalar sürecinde sağlam bir zemine oturtulabilir. Giddens "Sosyoloji" adlı eserinde, toplumsal cinsiyet farklılıkları ve bu farklıklar sonucu oluşan, bu çalışmanın ana temalarından olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine getirilen yorumları üç maddede toplamıştır. Bunlardan ilki, kadınlar ve erkekler arasındaki davranış farklılıklarının ve cinsel farklılıklarının biyolojik temelli olduğunu savunan görüş, ikincisi cinsiyetin toplumsallaşması ve cinsel rollerin toplumdan öğrenildiğini savunan görüş son olarak da hem toplumsal cinsiyetin hem de cinsiyetin hiçbir biyolojik temeli olmadığına her ikisinin de tamamen toplumsal olarak kurulduğunu savunan görüştür.[66]

Biyolojiyi belirleyici etken olarak alan ilk görüş, bireylerin doğuştan gelen eğilimlere uyduklarını savunurken, insan davranışlarının şekillenmesinde toplumsal etkileşimin oynadığı can alıcı rolü göz ardı ederek büyük yanılgıya düşmektedirler. Medya ve aile gibi aracılar yardımıyla cinsiyet rollerinin öğrenilmesini savunan, yani toplumsal cinsiyet sosyalleşmesiyle ilgili olan ikinci görüşe göre biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olmak üzere iki türlü cinsiyet vardır. Bu bakış açısına göre ise toplumsal cinsiyet farklılıklarının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedeni, kadınların ve erkeklerin farklı rollere göre toplumsallaştırılmasıdır. Üçüncü görüşte

[65] Ş. Yogev, 2006, s. 7.
[66] A. Giddens, 2008, s. 505.

ise ikinciden farklı olarak toplumsal cinsiyetin yanında cinsiyetin de toplumsal olarak kurulduğu savunulur. Son yıllarda azımsanamayacak sayıda sosyolog, cinsiyeti biyolojik, toplumsal cinsiyeti toplumsal olarak görmek yerine, her ikisinin de toplumsal olarak kurulduğuna vurgular yapan araştırmalar yapmaktadırlar.

2.1.1 "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri" ile İlgili Bakış Açıları

Toplumsal eşitsizliklere yapılan vurgular, eşitlikçi söylemlerin çoğalması ve kitlelerden destek görmesine rağmen toplumsal cinsiyet farklılıkları sonucu oluşan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, toplumsal eşitsizlikler için hala temel teşkil etmektedir. Toplumsal cinsiyet farklılıkları nadiren tarafsızdır ve hemen her toplumda ciddi anlamda önemli bir tabakalaşma biçimidir ki bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini doğurur. Bu çalışmanın toplumsal cinsiyet kısmıyla ilgili bölümünde odaklandığı "toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri"ni açıklamak için, Giddens'ın ayırdığı şekilde, işlevselci ve feminist bakış açıları ele alınacaktır.

"*Toplumu parçaları birbiriyle bağlantılı olan, bu parçalar dengedeyken akıcı biçimde işleyen ve toplumsal dayanışmayı üreten bir dizge*"[67] olarak gören işlevselci yaklaşımlara göre, toplumsal cinsiyet farklılıkları, toplumsal istikrar ve kaynaşmaya katkıda bulunmaktadır. İşlevselci düşünürlerden Parsons çocukların toplumsallaştırılmasında, istikrarlı ve destekleyici aile yapısının başarılı toplumsallaşmanın temeli olduğunu vurgulamıştır. Giddens'ın da değindiği gibi çalışmalar çocukların eğitim alanındaki başarılarının ve kişisel gelişimlerinin her iki ebeveynin de günün en az bir bölümünü evin dışında çalışarak geçirdiği durumlarda arttığını göstermektedir.

Parsons, aile kurumunun en iyi şekilde, belirgin bir cinsiyet ayrımına dayalı işbölümüne bağlı olarak, kadınların çocuklara baktıkları, güvenliklerini sağladıkları ve onlara duygusal destek verdikleri dışavurumsal roller üstelendikleri erkeklerin de eve ekmek getirmek gibi araçsal roller üstlendikleri durumlarda işleyebilmekte

[67] A. Giddens, 2008, s. 515.

olduğunu savunmaktadır.[68] Buraya kadar olan bölümde iş bölümünü savunması açısından çalışmayı hazırlayan tarafından kabul gören bu varsayım, Parsons'un erkeklerin iş bölümündeki payından dolayı gerginliklerinin evde olan, bizce daha gergin işlerle meşgul, kadının dışavurumsal ve bakıcılık eğilimlerini erkeği sakinleştirmek ve rahatlatmak amaçlı kullanması gerektiği varsayımıyla tartışmaya açık duruma gelmiştir. Öyle ki, eve ekmek getirme görevi kadının evle ve çocukla ilgilenme görevinden üst durumda değildir ve bahsi geçen gerginlik hem kadın hem erkek için var olmaktadır. Bu halde çalışmayı hazırlayan ancak eşlerin birbirlerine karşı rahatlığı sağlayıcı davranışlarla destek verdiği sürece, bahsedildiği gibi işlevsel bir işbölümü gerçekleşeceğini savunmaktadır.

İşlevselci yaklaşıma sert eleştiriler getiren feminist yaklaşımlar kendi içinde bir bütünlük sağlayabilmiş değildir. Genel anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğal olduğu savına şiddetle karşı çıkan feminist yaklaşımlar birbiriyle çok farklı karşıtlıklar içeren liberal feminizm, sosyalist ve Marxist feminizm, köktenci feminizm, siyah feminizm ve postmodern feminizm gibi akımlardan oluşmaktadır. Feminist akımlar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini toplumun derinliklerine kök salmış olan cinsiyetçilik, ataerkillik ve kapitalizm gibi bir dizi toplumsal süreç vasıtasıyla açıklamaya çalışmaktadırlar.[69] Liberal feminizm toplumsal cinsiyet eşitsizliğini cinsiyetçilik ve ayrımcılık gibi toplumsal ve kültürel tutumlarla açıklamaya çalışırken, köktenci feministler kadınların erkekler tarafından sömürülmesi ve ataerkilliğin devamını sağlaması açısından erkeklerin sorumluluğuna vurgu yapmaktadır. Sosyalist ve Marxist feministler, Engels'in ataerkillik ve özel mülkiyet hakkındaki görüşlerini benimseyerek, kapitalizm eleştirilerini toplumsal cinsiyete uygulamışlardır. Postmodern feministler ise kadının toplumdaki konumunu açıklayan tek bir kategori olduğunu reddederek "yapısöküm"e vurgu yaparken, siyah feministler toplumsal cinsiyete ek olarak sınıf ve etnik köken gibi etkenlere değinmektedirler. Çalışmayı hazırlayanca sadece kadın mağduriyeti üzerinden açıklamalar yetirmesi sebebiyle feminist bakış açıları yetersiz görülmüştür. Zira toplumsal cinsiyeti kalıpyargıları ve eşitsizliklerinden üzerine düşen roller ağırlaştığı için kadınlar gibi çocuklar ve erkekler de mağdur olmaktadır.

[68] Parsons'dan aktaran A. Giddens, 2008, s. 515-516.
[69] a.g.e., s. 517.

2.1.2 R. W. CONNELL: "Toplumsal Cinsiyet Düzeni"

R. W. Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (*Gender and Power*, 1987), *Erkekler ve Erkek Çocuklar* (*The Men and the Boys*, 2001) ve *Erillikler* (*Masculinities*, 2001) adlı eserleriyle bugün bile toplumsal cinsiyet konusunda en yetkin açıklamalara sahiptir. "*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*" adlı eseri, bu konuda çalışanlar için Türkçeye çevrilmiş en iyi kaynaklardan biridir. Çalışma, toplumsal cinsiyet kavramının doğduğu günlerden bugüne çeşitli yaklaşımlarla değerlendirmelerini yaparken feminist ve eşcinsel hareketlerinin katkılarından da yararlanmaktadır. Kitabın ana başlıkları toplumsal cinsiyetin teorileştirilmesi, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yapısı, kadınlık/erkeklik ve cinsel politikadır. Çalışmanın bu bölümünde, "kadınlık ve erkeklik" ile "kadınsılık ve erkeksilik", "toplumsal cinsiyet düzeni" ve "toplumsal cinsiyet bunalımları" kavramlarını toplumsal cinsiyet literatürüne ekleyen Connel'in bu kavramlarla ilgili görüşlerine kısaca değinilecektir.

Toplumsal cinsiyet araştırmaları yapanların başvurmaktan vazgeçemeyeceği eserlerinde Connell, ataerkillik ve erillik kavramlarını, toplumsal cinsiyet ilişkileri konusunda köprü kuran bir kuram oluşturacak şekilde birleştirmiştir. Connell'a göre erillikler toplumsal cinsiyet düzeninin bir parçasıdır ve ondan ayrı biçimde ya da kendilerine eşlik eden dişilliklerden ayrı biçimde anlaşılamazlar. Genel anlamda Connell, erkeklerin ellerindeki toplumsal gücün toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl oluşturduğu ve bunu nasıl sürdürdüğüyle ilgilenir.

Cinsiyetlerin sahip oldukları güç ve kaynakların, söz konusu cinsiyetlerin toplumsal bir unsur olarak tanımlanma sürecine vurgu yapan Connell'in toplumsal cinsiyet araştırmalarına katkısı literatüre iki yeni kavram getirmesindendir. Connell kadın ve erkeği cinsiyetlerinin fiziksel özellikleriyle tanımlamamış ve "dişillik-kadınsılık" ve "erillik-erkeksilik" arasında yeni bir yaklaşım sağlamıştır. Bu iki yeni kimlikte kadın ve erkek eşitsizliğinin biyolojik değil toplumsal kaynaklı olduğu vurgulanarak, farklı cinsiyete sahip iki insanın eylemleri ve toplumsal alanda

temsillerinin onlara fiziksel özelliklerinin dışında yeni bir toplumsal kimlik yarattığı belirtilmiştir.[70]

"*Emek, iktidar ve cathexis*" olmak üzere toplumun toplumsal cinsiyet düzenini biçimlendirmek için etkileşim halinde olduğu üç alan olduğunu savunan Connell toplumsal cinsiyet düzeninin bu üç parçada kendini gösterdiğini belirtir. "Emek"le kastedilen hem evde hem işte cinsel kimliklere göre gerçekleştirilen iş bölümüdür. Erkek aktif bir üye olarak para kazanan ve ailesini kendisine bağımlı kılan aktör iken kadın çocuk ve ev işleriyle ilgilenen dolayısıyla erkeğe ekonomik açıdan bağımlı olan aktördür ve her iki aktörün de aynı olgu olan emek olgusuyla nasıl farklı toplumsal kimliğe sahip olduğu tartışılmaktadır.[71] Orijinalinde "power" olarak belirtilen ve bazı kaynaklarda Türkçeye güç olarak da çevrilebilen ikinci olguyu açıklamak için bizce kitabın Türkçe baskısında da olduğu gibi iktidar olarak çevrilmesi daha açıklayıcı olacaktır. Evlilik, cinsellik, çocuk yetiştirme ve mahrem ilişkileri kapsayan ve Türkçeye akli ve duygusal enerjinin bir fikir ya da kişi üzerinde yoğunlaştırılması olarak çevrilen "Cathexis" olgusu kişisel ve cinsel ilişkiler olarak ifade edilir. Bu ilişkilerde kadın duygusal bir role sahiptir ve bu ilişkilerde cinsiyet faktörü erkeğe baskınlık katar.

Her üç olgu da ayrı ayrı toplumsal ilişkilerde cinsiyetlerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri kimlikleri ortaya koyma bakımından etkili ve önemlidir. Ancak Connell'a ikinci olgu olan iktidarla ilgili bir eleştiri getirilebilir. Öyle ki bir toplumda erkeklerin siyaset ve ticaret hayatında kadınlara oranla daha fazla imkan sahibi olmaları, o toplumda kadınların tamamen erkeklerin egemenliğine bırakıldığı anlamına gelmez. Örneğin yapılan araştırmalar Amerika'da çalışan kadınların oranının pek çok Asya ülkesinde çalışan kadınların oranından daha az olduğunu gösteriyor. O halde Amerika'da yaşayan kadınlar, Asya ülkelerindeki kadınlardan daha mı az eşitliğe sahiptir. Dolayısıyla bu gibi olgular, kaynakların kimde olduğu ile ilgili değildir. Önemli olan, toplumdaki ilişki modellerinde kimin daha fazla role

[70] R.W. Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 21.
[71] Efe Baştürk, "İktidar Olgusu Çerçevesinde Eril'lik ve Cinsiyetin Toplumsal Kimliği", *Kapitalizm Ve Kadın,* http://www.3hhareketi.com/tr/blog/25-efe-basturk/1266-kapitalizm-ve-kad, (21/09/2010).

sahip olduğudur. Toplumsal ilişki modellerinin giderek "erkeksi"leştiği toplumsal yapılarda kaynakların hangi cinsiyet öznesi tarafından yönetildiği değil, söz konusu kaynaklara kimin değerlerinin vasıf kazandırdığıdır. Toplumsal ilişki yapıları erkeksi kalmaya devam ettiği müddetçe, tüm iktisadi hayat kadınlar tarafından yönlendirilse ve tüm erkekler evlerinde oturup ev işiyle uğraşsalar bile sonuç değişmeyecektir.[72]

Connell, düzenlenmiş bir toplumsal cinsiyet düzeni ortaya koymuşsa da, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin durağan olduğunu reddederek bu ilişkilerin bir sürecin sonucu olduğu, değişime ve meydan okumalara açık olduğuna inanır. "Toplumsal cinsiyet bunalımı" geçirilmekte olduğunu savunan araştırmacılara karşın Connell bu bunalıma götürecek üç eğilimden bahseder. "Kurumsallaşma Bunalımı" ile ataerkil iktidarı dileyen aile ve devlet gibi kurumların altının oyulduğunu kastederken, "Cinsellik Bunalımı"yla giderek güçlenen kadın ve gay cinselliğinin hegemon erkekliğe baskı yaptığına değinir. Son olarak çıkar oluşumuyla ilgili bunalımdan bahseden Connell, hakim toplumsal düzeniyle çelişen evli kadınların hakları, eşcinsel hareketleri, erkekler arası cinsiyetçilik karşıtı hareketler gibi yeni toplumsal çıkar kaynakları olduğunu vurgular.[73]

Connell'in değindiği toplumsal cinsiyet bunalım eğilimlerinin bu çalışma için önemi, durağan olmayan toplumsal cinsiyet düzeninde, bunalım süreçlerinin yaşanmasıyla toplumda var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve sonucunda oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak için kullanılabileceğidir.

2.1.3 Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyet ilişkileri gündelik etkileşimlerin ürünüdür ve sıradan insanların özel hayatlarındaki davranışları ve eylemleri de salt bilişsel bir şekilde oluşmadığından, ortaklaşa toplumsal düzenlemelerden etkilenmektedir. Bu düzenlemeler de ömür boyu ve kuşaktan kuşağa sürekli bir yeniden üretimle aktarılmaktadır.[74]. Toplumsal cinsiyet ve kazanımına ilişkin bu süreci açıklamak için

[72] a.g.m.
[73] Connell, 1998, s. 25.
[74] Connell'dan aktaran Giddens, 2008, s. 510.

pek çok kuram geliştirilmiştir. Çalışmayı hazırlayan, toplumsal cinsiyet kimliği kazanımında etkililiği açısından bir kuramı diğerine önceleyemeyerek, cinsiyet rolleri gelişiminin çok yönlü olduğu ve cinsiyet rolleri gelişiminin tek bir kuramla açıklanamayacağını savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerini açıklamak için oluşturulan ki burada bir kısmı açıklanacaktır, Dökmen'in ayrımıyla toplamda on bir tanedir. Farklı disiplinler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin farklı çerçeveler sunmaktadır ve birbirlerini yanlışlamayıp birbirlerinin farklı yönlerine ışık tutarlar.

Sosyal psikolojik yaklaşımlar içinde toplumsal cinsiyetin gelişimine ilişkin getirilen ilk kuramsal açıklamalardan Freud'un toplumsal cinsiyetin oluşmasına ilişkin kuramı olan **"*Psikanalitik Kuram*",** libido kavramlaştırmasına dayanır.[75] Freud'un teorisi genel anlamda erkek cinsiyet organının varlığı ya da yokluğu üzerinden oluşturulduğu için ve "anatomi kaderdir" görüşünü ortaya attığından dolayı sert eleştiriler almıştır.

Evrim psikolojisi etkisindeki **"*Sosyo-Biyolojik Kuram*"**, sosyal davranışın biyolojik süreçlerden ve genetik faktörlerden etkilendiği görüşünü ileri sürer ve kadınların doğurabildikleri ve süt verebildikleri erkeklerin de fiziksel güçlerinden dolayı insan türünün hayatta kalabilmesi için var olan toplumsal cinsiyet rollerinin gerekliliğini savunmuşlardır, lakin bu durumun sonucunda oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hakkındaki görüşlerinin muğlak olması eleştirilme sebepleridir.

"Sosyal Öğrenme Kuramı" ile zıttı olan ***"Bilişsel Gelişim Kuramı"***nı birlikte açıklamak yerinde olacaktır. Model alma ve taklit yoluyla öğrenmeye vurgu yapan sosyal öğrenme kuramı, televizyon, kitap ve diğer kaynaklardaki figürlerin model olarak alınabileceğini söylemektedir. Bu açıdan özellikle televizyonun çocuklar için önemli modeller sunduğuna çocukların da buradaki modellerden cinsiyet rollerini öğrendiklerine vurgu yapmıştır. Sosyal öğrenme kuramını, çocuğu pasif alıcı olarak resmetmesi ve çevre ile yetişkinleri de onun davranışlarını biçimlendiren aktörler olarak görmesini eleştiren bilişsel yaklaşımı benimseyenler, cinsiyet rolü kazanımını çocuğun bilişsel süreçleri ile açıklamaktadır. Onlara göre çocuk, sosyalleşmesine

[75] Zehra Yaşın Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 32.

aktif olarak katılır ve kendi cinsiyet rolünü biçimlendirmeden sorumludur; buna kendini sosyalleştirme denmektedir. Bilişsel gelişim kuramı, sosyal öğrenme kuramının tersine, çocuğun kadınsı ya da erkeksi olmayı istemesinin nedeninin modellediği diğerleri tarafından ödüllendirilmesi değil, kendisini bir kız ya da erkek olarak kimliklemesi olduğunu ileri sürmektedir.

Bem'in ileri sürdüğü ve çocukların cinsiyetle ilişkili düşünce ve davranışları nasıl kazandıklarına yönelik önemli açıklamalardan biri olarak ele alınan ***"Toplumsal Cinsiyet Şeması (gender schema) Kuramı"*** sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramını birleştirmektedir. Özellikle, cinsiyetleri ayrıştırmanın, çocuğun kendilik bilgisi de dahil tüm bilgiyi kültürün kadınlık ve erkeklik tanımlarına göre kodlamaya ve organize etmeye hazır oluşundan kaynaklandığını kabul eder.[76]

Toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu ve toplumsal cinsiyet farklılıkları konusunda sosyo biyolojik perspektifin tam zıttında bulunan kuramlardan biri de ***"Sosyal Rol Kuramı"***dır. Bu kuramı geliştiren Eagly'e göre, kadın ve erkek arasındaki hemen hemen tüm davranış farklılıkları toplumsal cinsiyet ile ilgili kültürel kalıp yargılar aracılığı ile açıklanabilir.[77]

2.2 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı

Televizyonun Türk toplumu için ifade ettiği anlam batılı ülkelerden daha farklıdır. Öyle ki batıda boş zaman değerlendirmesi sinema, tiyatro veya arkadaşlarla dışarıda vakit geçirmek gibi faaliyetlerle farklılandırıldığı halde Türkiye'de televizyon izleme boş zaman değerlendirmesi açısından en üst sıralarda yer almaktadır. Televizyon izleme dışındaki sohbetlerin konusu da çoğu zaman televizyonda izlenen dizi, haber veya reklam üzerinden olmakta ve bu konularda bilgi sahibi olmak olumlanmaktadır. Genelleme yapmak her zaman tehlikelidir ama Türk insanının televizyon üzerinden sosyalleştiği söylenebilir. Televizyondan alınan her mesaj toplum tarafından çok iyi emilip günlük hayata aktarılmaktadır.

[76] Z. Y. Dökmen, 2004, s. 64.
[77] a.g.e., s. 65.

Geleneksel toplumlarda daha belirgin halde bulunan ve televizyonda öncelikli olarak hayatın her aşamasında kendini hissettiren toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bizim ülkemizdeki televizyonlarda ve günlük yaşayışta da oldukça belirgin bir şekilde gözükmektedir.

Türkiye modernleşme çabalarının yoğunluğuna rağmen geleneksel yanını yitirmemiş ataerkil toplum yapısına sahip ve bu özelliğini koruyan bir ülkedir. Eğitimli genç nesille birlikte başkalaşmalar olsa da ataerkil yapı hala Türkiye'de etkin egemen ideolojidir ve buna bağlı olarak kadın ve erkek iki farklı kutup olarak algılanmaktadır. Örneğin, çocuk bakımı, annelik ve babalık üzerine bilgilendirici kaynakların olduğu bir internet sitesinde *"Günümüzde birçok geleneksel babalık kalıbının artık modası geçmiştir. Artık çocuğunun yanında olmak ve bakımını üstlenmek için zamanı ve eğilimi olmayan erkek, işi ne kadar yoğun olursa olsun, yetersiz bir baba olarak kabul edilmektedir."*[78] sözleriyle bazı kalıp yargıların aşıldığı imajı verilse de teoriyle pratik uymamaktadır. Olması gerekeni belirten internet sitesi bu yazıyı yazarken acaba uygulanabilirlik düzeyini de hesaba katmış mıdır? Ülkemizde, çocuk bakımıyla uğraşmanın kadınlaştırıcı bir yönü olduğu düşünülür ve birçok erkek bu durumdan rahatsız olabilir. Erkekler kendilerini bir ikilemin ortasında hissedebilirler; 21. yy annesinin istediği "yeni baba" modeli, erkeği o güne dek alışmadığı bir rolle karşı karşıya bırakabilir. Bu çalışmayı hazırlayanın gözlemleri, "yeni baba"ların çocuk bakımına ancak yardım etme aşamasında katkıda bulundukları yönündedir. Çocuğuyla annesi yanında olmadan sadece çocuğuyla vakit geçiren baba sayısı ülkemizde oldukça azdır. "Yeni model babalar" bunlara istekli olsalar bile uygun fiziksel koşullar sağlanmamıştır; bebeğiyle gezmeye giden babaların kullanabileceği bebek bakım odalarının olmaması gibi.

Türkiye'de erkek olmak özetle kadın gibi olmamak üzerine kurgulanmıştır. Erkek kadın gibi yürümeyen, kadın gibi konuşmayan, kadın gibi gülmeyen, kadın gibi giyinmeyen, kadın gibi basit işlerle uğraşmayan, ev işi yapmayandır. Aksi bakış açısıyla da erkek olmak sert, güçlü ve yetke sahibi olmaktır.[79] Kandiyoti, Türkiye'de

[78] www.kucukinsan.com/article.asp?article_id=2102, (25/06/2010).
[79] Seçil Büker, Oğuz Onaran ve Ali Bir, *Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, no:1047, Eskişehir, 1998, s. 38.

erkek şerefinin kadın davranışlarıyla ölçüldüğünü söyleyerek çok isabetli bir tespit yapmıştır.[80] Büker vd. 1998 yılında yaptığı araştırmaya göre çapkınlık yaptıklarında affedilmeyi uman Türk erkekleri %86 oranıyla başlarına gelebilecek en kötü şeyin eşleri tarafından aldatılmak olduğunu söylemektedirler.[81]

Toplumsal cinsiyet çalışmaları tüm dünyada kadın üzerinden gitmekte ve kadının uğradığı haksızlıklara haklı olarak fazlaca yer verilmektedir. Çalışmayı hazırlayanca gözlemlenen bir durum da ülkemizde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kadınlar gibi erkekleri de olumsuz etkilediği durumlar olduğudur. Askerliğini yapmamış, meslek sahibi olamamış, evlenmemiş ve/veya çocuğu olmamış erkekleri "erkekliklerini" ispatlayamadıkları gerekçesiyle toplum tarafından uyarılmakta, ancak bahsedilenleri yaparsa toplum tarafından hak edilen saygıya ulaşabileceği hissettirilmektedir. Bunlara ek olarak Türk toplumunda duygularını gösterebilen, kadınlara ve çocuklara karşı ilgisini sakınmayan, ağlayabilen, ürkek olmak gibi özelliklere sahip erkekler de toplum tarafından saygı görmeyen ve olumlanmayan kategoridedir.

Özetle, Türkiye koşullarında hakim ataerkil söylem sonucu, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve bunu doğuran toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri belirgin şekilde var olmaktadır. 1998 yılında yapılan nüfus sayında yalnızca erkeğe mesleğinin sorulması, Türkiye'de toplumsal cinsiyet bakış açılarını özetlemekte faydalı olacaktır. Türkiye'de kadından beklenen çalışıyor olsa bile; evi, beyi ve çocuklarıyla çalışmayan bir kadın kadar ilgilenebiliyor olmasıdır. Türkiye'de çoğu erkek evlenecekleri kadın çalışıyor olsa bile evin bakımını ihmal etmemesi gerekçesiyle öğretmenlik gibi tam zamanlı olmayan işlerde çalışmalarını istemekte eş seçimlerine bunu kriter olarak ekleyebilmektedirler. Toplumumuzda erkekten beklenen ise atak ve dışadönük olmasıdır. Bunu karşılamayan erkekler biyolojik cinsiyetlerinin erkek olmasına rağmen toplumsal cinsiyet kalıp yargısı olarak toplumun beklediği erkeklik özelliklerini gösteremiyorsa saygı ve kabul

[80] Deniz Kandiyoti, "Ataerkil Örüntüler: Türk toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar", (yay. haz. Ş. Tekeli), *1980'ler Türkiyesinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar,* İstanbul, İletişim Yayınları1997, s. 381.
[81] S. Büker, O. Onaran ve A. Bir, 1998, s. 39.

görememektedir. Kadın ve erkek olarak toplumun kabul ettiği rollere uygun yaşamaya çalışan Türk kadın ve erkekleri 21. yüzyılda dahi olsa, toplumca üstlerine yüklenen fazladan yüklerle yıpranmakta ve hakim ataerkil söylem içinde rollerini tam olarak yerine getiremediklerinde sıkıntıya düşmektedirler.

2.3 Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarını İnşa Eden Ve Yeniden Üreten Bir Kurum Olarak Türk Televizyon Kanalları

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da çeşitli kurumlar, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretim ve geleceğe aktarım araçları olmuştur. Bunlardan en etkili olan genelde medya özelde televizyon, sunduğu eril ve dişil rolleri, bebeklik çağındaki yeni öğrenen bireyler de dahil olmak üzere, toplumun her türlü sosyal sınıfındaki bireylere aktarmaktadır. Televizyonda yayınlanan pek çok dizi, film veya reklam toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını tekrar tekrar üreten ritüellerdir.

Ülkemiz televizyonlarında genel olarak sunulan kadın ve erkek rolleri toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından bağımsız olmayıp aksine toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretir cinstendir. Bireylerin kendi eylemleri yoluyla, bu eylemlerini sınırlandıran toplumsal uygulamaları yeniden yarattığını belirten Giddens'in tespiti oldukça doğru gözükmektedir. İstisnalar olmakla birlikte Türk televizyonlarında yayınlanan programlarda ve reklamlarda cinsiyet kalıp yargıları etkin biçimde sunulmaktadır. Bu da var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin televizyon yoluyla yeniden üretilmesi ve aktarımına sebep olmaktadır.[82]

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının Türk televizyonlarında sunuluşu ayrı bir çalışmanın konusu olmakla beraber bu çalışmanın daha rahat anlaşılabilmesi için birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve

[82] Aysun N. Yüksel, "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları, *Kurgu Dergisi*, Sayı:16, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, no:33, 1999, s. 78-79.

sonucunda oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yerli yapım dizilerde kendini göstermektedir. Hemen hemen bütün dizilerde hakim geleneksel söylem olan erkekliğin yüceltilmesi durumu gözlenebilirken, en çok izlenen televizyon kanallarından örnekler sunmak amacıyla ATV kanalında yayınlanan "Çocuklar Duymasın", Star TV kanalında yayınlanan "Geniş Aile" ve Kanal D'de yayınlanan "Yaprak Dökümü" dizilerinden ülkemizdeki durumla ilgili sunumlardan örnekler seçilmiştir.

ATV'de yayınlanan *"*Çocuklar Duymasın*"* adlı dizi Türkiye'de rekor kıracak derecede en çok izlenen dizilerden olmuş bir durum komedisidir. Her hafta yeni bir öykü anlatılmasına rağmen arka planda yer alan karşıtlıkların ve çatışmaların çözülememesi ile dizinin devamlılığı sağlanmaktadır. Dizi, genel olarak yenilikçi, modern ve ideal eş olan Meltem ile her yeniliğe karşı, muhafazakar ve geleneksel "taş fırın" erkeği Haluk arasındaki çatışmadan beslenmektedir. Dizide genel anlamda aklı başında Meltem'in söyledikleri Haluk'u eninde sonunda ikna etse de sonuçta akılda kalan ve onaylanan Haluk'un "taş fırın erkeği" imajıdır. Örneğin, televizyondan çok sıkıldığını farklı ve yeni bir şeyler yapmak istediğini belirten Meltem'e Haluk ne yapmak istediğini sorduğunda Meltem'in "*bilmem*" demesi üzerine Haluk ağzını eğerek ve kötü bir şekilde Meltem'i taklit ederek "*Haluk çok sıkılıyorum, tamam napalım, bilmem*" sözlerinin ardından "*işte tipik Türk kadını ne istediğini bilmiyor*." diyerek Meltem'i aşağılamaya çalışmış ve bu tepkiyi tüm Türk kadınlarına mal etmiştir. Aynı şekilde monoton hayatlarından çok sıkıldığını dans kursuna gitmek istediklerini belirten Meltem, Gönül ve Tuna'ya Haluk'un tepkisi "*hepiniz dayaklıksınız, manyaksınız, ne işi var delikanlı adamın dans kursunda*?, *öyle dans mans oynayamam ben*" sözleriyle kadın olan Meltem ve Gönül'e ve kadınlara hak veren anlayışlı erkek tiplemesi Tuna'ya hadlerini bildirmeye çalışmıştır. Haluk, olması gereken kadın tipini şu sözleriyle açıklamaktadır *"... yav kardeşim sıkılan kadın koltukları değiştirir, perdeleri değiştirir, evin boyasını değiştirir yani kocasını alıp da Latin dansına götürmez ki.*". Bunlar dışında dizide kadınlara hitaben geçen bazı ifadeler; "*bi sus be, bi sus be, kaç yaşında kadınsın utanmadın mı, manyaksın, dayaklıksın, baksana dul kadın birini buluvermiş hemen*" sözleriyle en çok izlenen

dizilerden birisi olan dizinin, toplumda var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üreterek devamını sağlamakta olduğu gözlenmiştir.

Kanal D'de yayınlanan ve Reşat Nuri Güntekin'in aynı adlı eserinden uyarlanan **"**Yaprak Dökümü**"** dizisinde, geleneklerine bağlı, özellikle ahlaki konularda çok titiz olan Ali Rıza Bey ile batılılaşma hareketine karışarak daha rahat bir hayat yaşamak isteyen çocukları arasındaki çatışmalar konu edilmiştir. Dizide genel olarak olumlanan bir baba modeli çizen Ali Rıza Bey, çocuklarının isteklerine karşı geleneksek tavrını korumaktadır ve aile reisi olarak abartılı bir saygıyı hak ettiğini düşünmektedir. Ancak Ali Rıza Bey emekli olup evin geçimini sağlamakta zorlanmaya başladığında eskisi gibi saygı görememektedir. Buna bir de hastalanıp felç olması eklenince Ali Rıza Bey artık erkeklik göstergesi güç, iktidar, para üçlemine sahip olmadığından toplumsal cinsiyet açısından erki dolayısıyla saygıyı kaybetmiştir. Dizide büyük abla Fikret dışında olumlanan bir kadın rolünün olmaması dikkat çekicidir. Kadınlar ya Hayriye Hanım gibi cahil ve para hırslı ev kadını, ya kızları Leyla ve Necla gibi rahat hayat yaşama ve para açlığı çeken genç kızlar, ya da Ferhunde gibi başkalarının mutlu olmasından rahatsız olan, para ve iktidar için olabilecek her türlü kötülüğü yapabilecek kadınlardır.

Star TV'de yayınlanan ve bahsi geçen diziler gibi izlenme rekorları kıran **"**Geniş Aile**"** dizisinde de ev reisi baba ve ev hanımı anne rolleri olumlanmakta, aklı başında genç kadın rolü yalnızca bir kişide kendini göstermekte, eline ekmeğini almamış yani meslek sahibi olamayan Ulvi ve Cevahir olumsuz ve faydasız tipler olarak resmedilmektedir. Maddi yetersizliği, meslek sahibi olmayışı, ürkek ve kaypak davranışları ve eşi çalıştığı halde kendisinin çalışmaması sebebiyle Ulvi ile maddi yetersizliği olması, korkak olması, eşinin ailesiyle yaşayan iç güveysi ve eşine karşı anlayışlı duygulu tavırlarından dolayı Mürsel dizide sık sık dalga konusu edilmiş, toplumun algıladığı erkeklik algısına tam olarak uymadıkları için pek de olumlanmamışlardır. Dizide dikkat çeken bir diğer konu da başroldeki Cevahir ile kız kardeşinin yaşayışı arasındaki belirgin farklardır. Öyle ki, Cevahir istediği zaman Almanya'ya gidebilmekte, istediği kadar kız arkadaş sahibi olabilmekte iken ev kızı

Nazan erkek arkadaş bile edinmeden erkenden evlenmiş meslek sahibi olmamış tek derdi evin temiz olması olan çocuklu bir annedir.

Bu üç örnekten de anlaşılabileceği gibi Türk televizyonlarında en çok izlenen programlardan olan bu dizilerde de olduğu gibi erkeklik güç, iktidar ve para sahibi olan olarak resmedilmekte, buna uymayan duygusal ve kadınlara karşı ince davranışlarda bulunan erkekler dalga geçilen pek de olumlanmayan tipler olarak resmedilmiştir. Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları genelde yetişkin kadınlar üzerinden ele alınan bir konudur ancak bu kalıpyargılar kadınlar kadar olmasa da çocukları ve erkekleri de mağdur etmektedir. Kadın rolleri de genelde evde bulunan, karar mercii olmayan, kendilerine bakmakla mükellef baba, eş veya ağabey gibi erkeklerin rollerine yardımcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, erkek hatta çocuk da olsa toplumun fazlaca rol yüklemesi ve beklenti içinde olması sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden mağdur olmaktadırlar.

2.4 Toplumsal Cinsiyet İle İlgili Mevzuat

Türkiye'de kadın erkek eşitliği Anayasa ve yasalarla güvence altına alınmış olmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitliği ile birebir ilgili mevzuat bulunmamaktadır. Bu bölümde cinsiyet eşitliği ile ilgili mevzuata değinilecektir. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuata aktarılması gereken kadın erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir. Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini önlemek amacıyla Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ihtisas komisyonlarından "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları geliştirmek ve eşitsizliği önlemek adına çalışmalar yapmaktadırlar.

2.4.1 Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği Mevzuatı

Ülkemizde toplumsal cinsiyet ile birebir ilgili mevzuat bulunmamakta, kadın erkek eşitliğini sağlayıcı yasal metinler kullanılmaktadır. Başta Anayasa olmak üzere tüm yasalarda kadın erkek eşitliği güvence altına alınmış, son yıllardaki toplumsal gelişmenin dinamiğine paralel olarak yasalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

2.4.1.1 Anayasa

Kadına yönelik politikalarda yaşanan değişimin en önemli yansımasını Anayasa'da yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. "*Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*."[83] denilen Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 10. Maddesine 2004 yılında "*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür*." ek fıkrası eklenerek Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin en temel dayanağı olan madde güçlendirilmiştir. Bunun dışında 'Ailenin Korunması' başlıklı 42. Madde, 'Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi' başlıklı 42. Madde ve 'Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma' başlıklı 90. Madde, kadın erkek eşitliği ile ilgili anayasa maddeleridir. 90'ıncı maddede yapılan düzenleme ile "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır*" [84] hükmü eklenmiştir. Bu çerçevede Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de (CEDAW) ulusal düzenlemeler karşısında üstün konuma getirilmiştir.

[83] http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, (23/10/2010).
[84] http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, (23/10/2010).

2.4.1.2 Kanunlar

Anayasa dışında Türkiye'de kadın erkek eşitliğine vurgu yapan maddeleri bulunan kanunlar vardır. Bunlar, 3984 sayılı Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanun, 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun[85], Türk Medeni Kanunu[86], Türk Ceza Kanunu[87], İş Kanunu[88], Devlet Memurları Kanunu[89], Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu[90]'dur.

2.4.1.2.1 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen, 03 Mart 2011 tarih ve 27863 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yeni kanunda pek çok önemli değişiklik yapılmakla beraber bu çalışma için en önemli nokta cinsiyet ayrımcılığına ilişkin koruyucu maddelerin daha açık ifadelerle kanunda yer alması ve kadınlara yönelik eşitsizliği ve ayrımcılığı önleyici müstakil bir madde eklenmiş olmasıdır.

Mülga 3984 sayılı kanunun "yayın ilkeleri" başlıklı ikinci bölümünde 4. maddesinin "u" bendinde çocuklar, güçsüzler ve özürlülerle birlikte anıldığı için pek çok eleştiri almakta olan maddeden "kadınlar" ifadesi çıkarılmış; 6112 sayılı yeni kanunun "yayın hizmeti ilkeleri" başlıklı üçüncü bölümünde "yayın hizmeti ilkeleri" başlıklı 8.maddesinin 1. fıkrasının "s" bendinde "*Toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez.*" şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Kadınların medyadaki temsiline yönelik ayrıca bir madde olması toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önlenmesi konusunda koruyucu bir madde olması açısından önem taşımaktadır.

[85] 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, RG: 17/01/1998, 23233.
[86] Türk Ceza Kanunu, RG: 08/12/2001, 24607.
[87] Türk Ceza Kanunu, 12/10/2004, 25611.
[88] İş Kanunu, 10/06/2003, 25134.
[89] Devlet Memurları Kanunu, 23.7.1965, 12056.
[90] Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu, 24/03/2009, 27179.

Mülga 3984 sayılı kanunun 4. maddesinin "b" bendinde yer alan "*Toplumu şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk eden veya halkı sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayınlara imkân verilmemesi*." hükmü 6112 sayılı yeni kanunun 8.maddesinin "b" bendinde, "cinsiyet" ibaresi eklenerek, "*Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz.*" şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

2.4.1.3 Yönetmelikler

Anayasa ve kanunlar dışında kanun ve tüzüklerin uygulanmasına açıklık getiren kadın erkek eşitliği ile ilgili bölümleri bulunan yönetmelikler, Radyo Ve Televizyon Yayınlarının Esas Ve Usulleri Hakkında Yönetmelik, Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik, Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik, Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'dir.

2.4.1.4. Genelgeler

Bunlar dışında kadın erkek eşitliği ile ilgili genelgeler de yayınlanmıştır. Bunlardan çalışmayı hazırlayanca toplumsal cinsiyet eşitliği konusuyla en ilgili olan "*Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması şarttır.*" ifadesiyle Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık genelgesinin önem taşıdığı düşünülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından kamu politikalarına temel teşkil edecek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin

sağlanmasına yönelik beş yıllık "*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)*" hazırlanmıştır. Eğitim, sağlık, ekonomi, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, yoksulluk, medya ve çevre olmak üzere yedi kritik alana ilişkin eylem planı Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kamusal alanda devlet tarafından uygulanması gereğini savunması açısından önemlidir.[91]

2.4.2 Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Uluslararası Düzenlemeler

2.4.2.1 CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)

BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) 1 Mart 1980 tarihinde BM üyesi ülkelerin imzasına açılmıştır. Türkiye anılan Sözleşme'yi 1985 yılında imzalamış ve CEDAW Sözleşmesi ülkemiz açısından 19 Ocak 1986'da yürürlüğe girmiştir. CEDAW Sözleşmesinin temel hedefi, toplumsal yaşamın her alanında kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Sözleşme kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek için var olan tek yasal ve bağlayıcı dokümandır. CEDAW Sözleşmesi 18.maddesi uyarınca; taraf devletler, sözleşmenin ülkelerinde yürürlüğe girmesini takip eden bir yıl içinde ilk raporlarını, daha sonrada her dört yılda bir dönemsel ülke raporlarını CEDAW Komitesine sunmak zorundadırlar. Söz konusu zorunluluk kapsamında Türkiye Komiteye, İlk Raporunu 29 Ocak 1990 tarihinde, İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporunu 17 Ocak 1997 tarihinde, Dördüncü ve Beşinci Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporunu 20 Ocak 2005 tarihinde Komite'ye sunmuş ve savunmuştur. Türkiye'nin 6. Dönemsel Ülke Raporu ise 2008 yılı sonunda Komite'ye sunulmuş olup, 21 Temmuz 2010 tarihinde Komite önünde savunulmuştur.

[91] http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/TCEUlusaleylemplani, (27/04/2010).

Türkiye CEDAW'da yer alan ilkeler doğrultusunda mevzuatında önemli düzenlemeler yapmıştır. Medya konusunda yaptığı en önemli düzenleme ise 6112 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanundur. Türkiye'de "medyadaki cinsiyetçiliği" azaltmak için gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından, çoğu küçük ölçekli girişimler gerçekleştirilmiştir. KSGM, Türkiye Gazeteciler Federasyonu ve UNFPA ile birlikte Türkiye'nin on iki ilindeki yerel basında, toplumsal cinsiyetin programlara yerleştirilmesine yönelik bir program yürütmüştür.

2.4.2.2 İhtiyari Protokol

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol Birleşmiş Milletlerin 6 Ekim 1999 tarihli 54. Genel Kurulunda kabul edilmiş ve CEDAW Sözleşmesine imza koyan ülkelerin katılım ve onayına sunulmuştur. Türkiye protokolü 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamış protokol 29 Ocak 2003 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. İhtiyari Protokolü onaylayan ülkeler, Sözleşmenin uygulanmasını denetlemekle yükümlü CEDAW Komitesine Sözleşmenin tanıdığı hakların ihlali konusunda bireylerce veya gruplarca veya onların rızası ile onlar adına yapılan şikâyetleri kabul etme ve inceleme yetkisini tanımışlardır.

2.4.2.3 Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesinin 3. fıkrası, 16. maddesi ve 8. maddesi ülkemiz tarafından onaylanmıştır. Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesinin 3. fıkrasında "*Akit taraflar çalışan erkekler ile kadınların eşit işe eşit ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı taahhüt ederler*" ifadesi yer almakta; 16. maddesi "*Ailenin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkını*" 8. maddesi ise "*Çalışan Kadınların Analığının Korunması Hakkını*" düzenlemektedir.

2.4.2.4 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararıyla bir taahhütler konferansı olarak planlanan IV. Dünya Kadın Konferansı 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonucunda "Pekin Deklarasyonu" ve "Eylem Platformu" isimli iki belge kabul edilmiştir. Türkiye, her iki belgeyi de hiçbir çekince koymadan kabul etmiş, Pekin Deklarasyonu, hükümetleri kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın erkek eşitliğinin artırılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem Platformunun hayata geçirilmesini öngörmektedir. Kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımıyla ve kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla önündeki engellerin ortadan kaldırılabileceğini ifade etmektedir. Kadının ilerlemesi için Nairobi İleriye dönük stratejiler ve 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü "Dünya Kadın Konferansı" sonucunda kabul edilen "Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı"nın tam olarak uygulanması amacıyla 2000 yılında New York'ta beş yılda edinilen kazanımlar, engellemeler ve değişimlerin tartışıldığı "Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" (Pekin+5) başlıklı özel oturum gerçekleştirilmiştir.

2.4.2.5 Avrupa Birliği

Avrupa birliği 2000-2005 yıllarını kapsayan dönem için "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Stratejisi" hazırlamıştır. Avrupa Birliği bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının ana plan ve programlara yerleştirilmesi olarak bilinen "*gender mainstreaming*"[92] yapılmasının gerektiğini ifade etmektedir. Avrupa Birliği tarafından da tanınıp desteklenen bu yaklaşım, üye devletlerinin tamamında politik bir öncelik haline getirilmiştir.

[92] "Gender Mainstreaming" stratejisi, günlük ilişkilerin idaresindeki toplumsal cinsiyet perspektifi ile politik karar alıcıların gerçekleştirdiği etkinlikleri entegre eden politik ve teknik bir süreçtir. Süreç yönelimli ve stratejik bir yaklaşım olan "gender mainstreaming"de hangi politikaların uygulanacağı değil bu politikaların nasıl uygulanacağı önemlidir. Bu sebeple, "gender mainstreaming", toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki politika belirleyicileri stratejileri üzerinde derinlemesine düşünmeye teşvik etmektedir. ,http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/TCEUlusaleylemplani, (27/04/2010).

Ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören ve 2015'e kadar gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahip binyıl kalkınma hedefleri olarak da bilinen Milenyum Deklarasyonu 6-8 Eylül 2000 tarihinde kabul edilmiştir. Gerek küresel gerekse de ülke düzeyinde izlenen toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alan Hedef 3, halen süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik çalışmalar açısından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRT ÇOCUK VE YUMURCAK TV KANALLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN SUNUMU

Cinsiyet yeni doğanın ilk dikkat edilen özelliğidir ve bebeğe yönelik istek, umut ve beklentiler bebeğin cinsiyetine göre belirlenmektedirler. Cinsiyet rollerinin kazanılmasında kritik bir dönem olan ilk üç yılda ebeveynler ve sosyal çevre çocuğa sahip olduğu cinsiyete göre davranmaya başlamakta çocuktan da bu davranışları sürdürmesini beklemektedir. Toplumsal cinsiyet kazanımında aile, sosyal çevre ve kitle iletişim araçlarının belirleyici olduğu önceki bölümlerde vurgulanmıştı.

Çalışmanın bu bölümünde, çalışmanın ana teması olan çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet kalıplarının sunumu incelenecektir. Cinsiyet kalıplarının sunumunun ne tür bir yöntemle inceleneceğine değinen ilk alt başlığın ardından, TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanalları hakkında tanıtıcı genel bilgiler verilecek, kanalların yayın anlayışına değinilecektir. Ardından 25 Kasım Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi günlerinde TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında yayınlanan programlar hakkında kısa bilgiler verilecek, içerik analizi sonucu oluşan tablolara vurgular yapılarak bu kanallarda bahsi geçen tarihlerde yayınlanmış programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu eleştirel bir anlatım tarzıyla analiz edilecektir.

3.1. Yöntem

Çocuklara yönelik programlarda kadın ve erkeğin hangi rollerde, hangi biçimlerde sunulduğunu ve toplumsal cinsiyet kimliğine ne şekilde yer verildiğini ortaya koymak amacıyla, 2010 yılı 25 Kasım Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi günleri 07:00-21:30 arası çocuk kanallarından TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan toplam 77 program Sayısal Kayıt Arşiv Analiz Sistemi (SKAAS) üzerinden içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Belirtilen günler rastgele seçilmiş olup hafta içi ve hafta sonu programlarının yer alması istendiği için

izleme hafta ortasından başlatılmıştır. TRT Çocuk kanalı için son yayın saati olan 21:00'a kadar izleme yapılmıştır. Yumurcak TV kanalının yayını 23:30'a kadar sürmesine rağmen, 21:30'un çocukların uyku saati olması ve bu saatten sonra televizyon izlememeleri gerektiği düşünülerek[93], o saate kadar yayın izleme yapılmış sonrasında yer alan yetişkinlere yönelik "Birlikte Büyürken" isimli program izleme kapsamına alınmamıştır. Kanallarda yayınlanan toplam 77 program Yavuzer'in ayrımıyla çocukların gelişim evrelerine[94] göre, 0-2 yaş arası bebeklik dönemine hitap eden programlar, 2-6 yaş arası ilk çocukluk dönemine hitap eden programlar ve 6-13 yaş arası son çocukluk dönemine hitap eden programlar olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır. Çalışma kapsamında izlenecek programların amaçları, programlarda işlenen konular ve verilen mesajların anlaşılması için içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

İçerik analizi yapılması için, programlarda erkek ve kadın temsilleri ne sıklıkta ekrana gelmektedir?, programlarda kız ve erkek çocukların başrolde olma sıklığı nedir?, programlarda kadınlar ve erkekler ne tür mesleklere sunulmaktadırlar?, programlarda kız ve erkek çocuklar ne tür eşyalar kullanmakta ne tür oyuncaklar ile oynamaktadır? sorularına cevap aranan, 4 tanesi TRT Çocuk kanalı için 4 tanesi de Yumurcak TV kanalı için toplam 8 adet tablo oluşturulmuştur. Oluşturulan tablolar kullanılarak her bir kanalın toplumsal cinsiyet rolleri sunumları analiz edilmeye çalışılmıştır. Tüm iletişim ortamları; sembolik bir inşa ürünü oldukları oranda, deşifre edilmeyi, kod çözümünü, yorum ve çıkarsamayı gerektiren söylemsel metinler oldukları için nicel ve nitel göstergelerden hareket eden bu çalışmada, yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır.

---

[93] Bu konuda RTÜK ve TVYD tarafından oluşturulmuş yeni bir proje vardır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile Televizyon Yayıncıları Derneğinin işbirliği sonucunda hazırlanan "İyi Uykular Çocuklar Projesi", okul öncesi ve ilköğretim çağı çocuklarına akşamları erken yatma alışkanlığının kazandırılmasını, anne ve babaların çocukların erken yatırılması konusunda duyarlılıklarının ve etkinliklerinin artırılmasını ve çocukların geç saatlerdeki televizyon yayınlarının olası zararlı etkilerinden korunmasını amaçlamaktadır. Proje, akşamları saat 21:30'dan itibaren çocukların uyku saatinin geldiğini hatırlatan canlandırmaların (çizgi animasyon), tüm ulusal televizyon kanallarında yayınlanmasını kapsamaktadır. Canlandırmalar, yayın kuruluşlarına kullanım kolaylığı sağlamak amacıyla, bant reklam formunda hazırlanmış ve ses kullanılmamıştır. Böylece yayın kuruluşlarının program akışlarını bozmadan canlandırmaları kullanmalarına olanak sağlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bknz.http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=91991a35-bd21-4362-b962-4e77fa890ac9, (23/10/2010).

[94] H. Yavuzer, 2010, s. 29.

"*İçerik analizi, metinlere ve kullanıldıkları bağlamlara yönelik anlamlı ve geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bilimsel bir araştırma yöntemidir*."[95] Çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve teknikler bütünü olan içerik analizi, kontrollü bir yorum çabası ve genellikle tümdengelime dayanan bir okuma aracı olarak değerlendirilebilir.[96]

Bir gözlem yönteminden çok bir çözümleme yöntemi olan içerik analizinin nesnellik, sistemlilik ve genellik özelliklerine sahip olması beklenir. Farklı gözlemcilerin ya da analizcilerin aynı doküman üzerinde aynı sonuçları gözleyebilmesi ile mümkün olan *nesnellik*; araştırmacının yalnızca kendi araştırmasının amaçlarına uygun olan verileri çözümleyerek diğer verileri ihmal etmesini önleyen, belli bir kategoriye girecek ya da girmeyecek olan birimlerin saptanmasında hep aynı ölçütün kullanılmasını gerektiren *sistemlilik* ve bulguların kuramsal bir temele sahip olmasını gerektiren *genellik*, içerik analizinin üç temel özelliğidir.[97]

İçerik analizinin öznesi röportajlardan haberlere, televizyon ve radyo programlarından çizgi filmlere, fotoromanlardan kartpostallara, kişilerarası konuşmalardan reklam mesajlarına, anket görüşmelerinden grup tartışmalarına, müzik parçalarından afis ve posterlere dek tüm iletişim biçimleri olabilmektedir. Bu bağlamda içerik analizi, malzemenin salt görünen içeriğini değil, arka planını da inceleme konusu yapmakta; diğer bir ifadeyle metnin tema ve içeriğini birincil okumayla ele alırken, bağlam dokusunu da ikincil okumayla incelemektedir.[98]

---

[95] Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction To Its Methodology*, Sage Publications, New York, 2004, s. 18.
[96] Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü - Kavramlar, Yaklaşımlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 157.
[97] Selahaddin Öğülmüş, İçerik Çözümlemesi, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6144.pdf, (01/12/2010), s. 215-216.
[98] Emet Gürel ve Jale Elem, "Postmodern Bir Durum Komedisi Üzerine İçerik Analizi: Simpsonlar - A Content Analysis Of A Postmodern Animated Sitcom: The Simpsons", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 3/10, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi10pdf/gurelemetalemjale.pdf,(01/10/2010), s. 335-336.

3.2 Gelişim Evrelerine Göre TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlar

0 yaş ile 14 yaş grubu çocuklara çocuk yayıncılığı yapmayı amaçlayan ve %70 yerli yapım hedefiyle kurulan TRT Çocuk, 1 Kasım 2008'den bu yana yayın yapmaktadır. Kanalda çocuk psikologları, çocuk hikâye yazarları, çocuk karikatürleri çizenler, çocuk filmleri çekenler gibi uzmanlık alanlarının birikimlerinin de bu kanala taşınması gerektiği dile getirilmiştir. TRT'nin 2010 genel yayın planında da adı geçen TRT Çocuk kanalında yerli ve yabancı programlar yer almaktadır. TRT 4 ile zaman paylaşımlı olarak yayınlarını gerçekleştiren TRT Çocuk kanalının amacı, 2010 yılı TRT genel yayın planında *"çocuklarımızın millî ve manevi değerlerimize bağlı bilgi ve teknolojiyle donatılmış, evrensel değerleri bilen vatanına, milletine ve insanlık alemine faydalı bireyler olarak yetişmelerinin sağlanmasına yardımcı olmak"* şeklinde ifade edilmektedir. 06:30-21:00 saatleri arasında yayınlanan *"TRT çocuk yayınları; okul öncesi ve okul dönemi çocuklarını yönelik hazırlanan çocuk dizileri, çizgi filmler, yerli ve yabancı çeşitli yapımlardan oluşur.*[99]

2010 yılı genel yayın planı incelendiğinde TRT'nin çocuklara yönelik programlarında öncelikle işlenecek konular,

1) "Çocuğun kişilik ve ahlaki gelişimine yardımcı olucu konular (kendine güven, cesaret, sorumluluk, iyilik, doğruluk, güzellik, sevgi, saygı, görgü kuralları, paylaşma, yardımlaşma ve işbirliği vb.)
2) Çocukların kendilerine yönelik ihmal, istismar ve şiddetten kendilerini nasıl koruyacaklarının öğretilmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşme gereği her yıl düzenlenen "Çocuk Forumu" nda belirlenen temel meseleler ve çözüm yolları,
3) Çocuğa yeterli ve dengeli beslenme ile hayat boyu sağlıklı beslenme alışkanlığının öğretilmesi,
4) Çocuğun zihin gelişimine yardımcı olacak konular (Türkçeyi doğru ve güzel kullanma, okuma, öğrenme, araştırma merakı, bilgi edinme kaynakları ve yolları, bilgi yarışmaları, bilim ve teknik, yöntemler, olaylar, çevreden ve dünyadan haberler),çocuk oyunları,
5) Evlerini terk eden çocukları bekleyen tehlikeler (tiner, uçucu maddeler, uyuşturucular vb.) hırsızlık, gasp, kapkaç vb. olaylara karışan çocuklar, örnek olaylar,
6) Tabii, tarihî ve kültürel çevre, çevre sevgisi ve koruma (ağaç, orman, akarsular, göl, deniz), çevre temizliği,

[99] TRT Genel Yayın Planı, 2010, s. 9. , http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx, (23/10/2010), (TRT'nin internet sitesinden daha önceki dönemler de dahil olmak üzere genel yayın planlarına ulaşılabilir.)

7) Yurt dışından kesin dönüş yapan işçi çocuklarının ve Türkiye'de yaşayan soydaş çocuklarının ülkemiz şartlarına uyumlarının kolaylaştırılmasına yönelik konular,
8) Okuma alışkanlığı ve kitap sevgisi, kütüphanelerden faydalanma yolları, önemli çocuk edebiyatı kitapları ve yazarları,
9) Medya, iletişim araçları ve çocuk, bilgisayar ve okur-yazarlığı."[100] şeklinde tanımlanmıştır.

Sabah 06:30 ile akşam 21:00 saatleri arasında yayın yapmakta olan TRT Çocuk kanalında 21 yabancı yapım 32 yerli yapım olmak üzere toplamda 53 adet çocuk programı bulunmaktadır. Canlı yayınlanan "Yarışçı", "Tel Ali", "Haberin Olsun", "Rüzgargülü" ve "Kasaba 6" isimli yerli yapım programlar yarışma türünde stüdyo programlarıdır. Şiddet eğilimini artırıcı ya da korkutucu ürkütücü türde karakterlerin başrolde olduğu programlar bulunmamaktadır. Her ne kadar Maxi Tv ya da Cartoon Network ve Jetix gibi çocuklara yönelik kanallarla kıyaslandığında programların "temiz" olduğu söylenebilirse de programlar tamamen şiddetten arınmış değildir.

3.2.1 Bebeklik Dönemi Olan 0-2 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar;

Gece Bahçesi: 0-2 yaş grubuna hitap eden tek program olan Gece Bahçesi, uyku vakti öncesi uykuya dalmadan önce, son bir oyun niteliğindedir. Konuşmaların olmadığı programda, İggle Piggle, Upsy Daisy, Makka Pakka ve arkadaşları orman içinde beraber oymaktadırlar. Cinsiyet temsilleri açısından farklı bir kurguyla hazırlanmış programda çoğu karakterin cinsiyeti anlaşılamamaktadır ve bu durumdan dolayıdır ki bu çalışma için farklı bir durumu vardır.

3.2.2 İlk Çocukluk Dönemi Olan 2-6 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar;

Pepee: Hedef kitlesi 0-5 yaş arası okul öncesi dönem çocukları olan **Pepee,** ismini başkahramanından almaktadır. Programda Pepee'nin meraklı halleri ve maceracı ruhu ile yaptığı hatalar üzerinden çocuklara dersler verilmektedir.

[100] TRT Genel Yayın Planı, 2010, s. 45-46.

Afacan ve Yedi Kafadarlar: Küçük, enerjik, yetenekli, gelişmiş duyuları, zengin hayal güçleri ve özel yeteneklere sahip yedi küçük kahraman ile onlara yol gösterici abi nitelikli Afacan'ın Tooba Luba ormanında yaşadıkları maceralar anlatılmaktadır. Birbirlerinden hiç kopmayan ve gruptan birinin mutlaka başının derde girdiği olaylar yaşayan arkadaşlar Bilge Bori'nin yardımıyla ve birbirlerine olan bağlılıklarıyla her zorluğun üstesinden gelebilmektedir. Çok özel yeteneklerini iyilik için kullanan Afacan ve arkadaşları için en önemli şey takım oyunu ve arkadaşlarını hatalarıyla sevebilmektir.

Bil Bakalım: "Bay Güneş"in sorduğu soruları cevaplayan çocuklarla birlikte birbirinden eğlenceli bilmecelerle hem eğlen hem bilgilen anlayışının hakim olduğu bir programdır.

Manon: Çiftlikte yaşayan küçük kız çocuğu "Manon" ve onun çiftlikte yaşayan hayvanlardan oluşan eşek, köpek, kuzu, kedi, at gibi arkadaşlarının çiftliğin günlük hayatında karşılaştıkları olayların anlatıldığı bir programdır.

Hopisu ve Mimocan: Programın hedef kitlesi 4-6 yaş grubu okul öncesi düzeydeki çocuklardan oluşmaktadır. Programı "Hopisu" isimli yavru bir su aygırı ve "Mimocan" adlı bir kuzu olan kuklalar sunmaktadırlar. Programda 4-6 yaş grubu çocukların çevre algılarını güçlendirmek amaçlanmaktadır. Sosyal yaşam, doğa, doğadaki değişimler gibi çevrelerinde olup biten her şeye dikkat çeken programda çocukların kendilerini tanımalarını hedeflenmiştir.

Mimocan Her Yerde: "Stüdyodan sıkıldılar dışarıda gezmeye çıktılar" sözleriyle başlayan Mimocan Her Yerde'nin başkahramanları kukla kuzu Mimocan, su aygırı Hopisu ve yavru köpek Totti'nin meraklı olmalarıyla başlarına gelenler ve İstanbul sokaklarındaki serüvenleri programın konusudur.

Bernard: Sakarlığın da bir sınırı olmalı dedirten kutup ayısı büyük ve saf Bernard'ın her anı kahkaha dolu maceralarının anlatıldığı programın her yaştan izleyicisi bulunmaktadır.

Bernard Sports: Programda şehirde yaşayan sakar kutup ayısı Bernard'ın spor yaparken yaşadığı terslikler ve komik sakarlıklarının anlatılmaktadır.

Öğretmenim Canım Benim: Can öğretmen ile sıra dışı bir sınıf ve sıra dışı ders ortamında geçen programda şaşırtıcı ve eğlendirici pek çok olay yaşanmaktadır.

Köy Faresi ile Kent Faresi: Emily ve Alexaner isimlerinde biri sakin bir köyden, diğeri modern ve hızlı bir şehirden gelen ve kuzen olan iki gezgin farenin dünyanın farklı yerlerindeki gezileri ve maceraları anlatılmaktadır.

Karınca Ailesi: Programda birbirine sevgi ile bağlı Anneka, Babaka, Bebeka, Dedeka ve Nineka'nın aynı evde yaşadığı karıncalardan oluşan bir ailenin maceraları anlatılmaktadır.

Benimle Oynar Mısın?: Program, okul öncesi çocuklara hitap eden "Susam Sokağı" benzeri eğitici bilgilendirici bir çocuk programıdır. İç ve dış mekanların yer aldığı dramalar, aktüel çekimlerle hazırlanan küçük filmler, kuklalar, grafikler ve çocuk şarkılarını seslendiren kukla orkestrası bölümleri yer almaktadır. Çevre, sanat, müzik, dil, matematik, beslenme, ulaşım, spor, gündelik yaşam, boş zamanı değerlendirme, aile ve arkadaş ilişkileri gibi çok çeşitli konular parçalar halinde verilmekte ve aktarılan bilgilerin benimsetilmesi eğlenceli içeriklerle yapılmaktadır. Programda bilgilerin öğretilmesi kısa süreli ve tekrar eden kısımlarla pekiştirilmekte, programdaki bölümler çocuğun ilgisini çekecek drama, kuklalar, müzik ve görsel öğelerle beslenmektedir.

Çizgi Film Makinesi: Programda çocuk izleyicilerin kanala gönderdiği resimleri hareketlendirerek çizgi filmlere dönüştürüldüğü izlenmiştir.

Harika Balon: Cengiz Ağabey'in kullandığı harika balon her bölümde başka bir yerde durmakta, yeni keşifler yapmakta ve yeni maceralar yaşanmaktadır.

Doug: Hayal kurmayı seven ve o hayallerinden peşinden sürüklenmeyi hatta bazen o hayallerde yaşayıp gerçek dünyaya gelemeyen, kendini bazen herkes gibi sıradan ve yalnız hisseden Doug'un okul yaşamı programın konusudur..

Küçük Hezarfen: Hezarfen Ahmet Çelebi'nin çocukluk zamanlarını anlatmayı planlayan programda İstanbul'da yaşayan küçük hezarfenin büyük düşüne doğru ilerleyişini ve yaşadığı maceraları anlatmaktadır.

Çöpçüler: Normal insanlardan çok çok daha küçük olan ama onların bahçesinde yaşamaya çalışan küçücük bir ailenin maceraları anlatılmaktadır.

Düş Peşime: Türkiye'de farklı yörelerde yaşayan çocukların yaşamlarını, yaşadıkları bölgedeki tarihi, doğal güzellikleri, kültür, gelenek ve göreneklerin anlatıldığı program okul çağındaki çocuklara hitap etmektedir. Her gün farklı bir yöreden yayın yapan programın gideceği yerler yörelerini tanıtmak isteyen çocukların talepleri ile belirlenmektedir.

Nane ile Limon: Programda, Nane ve Limon isimli iki afacan kardeşin evde meyveler ve sebzelerle çeşit çeşit yemek hazırlarken yaşadıkları maceralara yer verilmektedir.

Paytak'tan Öyküler: Konuşmadan yalnızca mimiklerini ve el hareketlerini kullanan Paytak, sadece hareketlerle bir şeyler anlatan, özellikle işitme engelli çocuklar için yapılmış, çocukların da etkin katılımının sağlandığı bir program özelliğindedir.

Öcük ile Böcük: Bir evin mutfağında geçen programda, hep beraber mutfakta yaşamaya çalışan böceklerin maceraları anlatılmaktadır.

Nam Nam: "Susam Sokağı" ve "Benimle Oynar Mısın?" tarzında, kuklalarla eğitici dersler verilen programdaki karakterler arasında bulunan elma kurdu "nam nam" ismini programa vermiştir.

Zigby: Bir adada yaşayan zebra Zigby ve arkadaşlarının maceralarının üç boyutlu olarak ekrana yansıtıldığı programda kullanılan renkler ve karakterler arası diyalog çocukların ilgisini çekecek türdendir.

Hızlı ile Nazlı: Hızlı ve nazlı adında iki şirin kukla ile eğlenerek öğren tarzında hazırlanan programda kız karakterin "nazlı" olarak erkek karakterinde "hızlı" olarak isimlendirilmesi tezin konusu olan toplumsal cinsiyet rollerini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Şehirdeki Kedi: Evden kaçan narin ev kedisi Pamuk'un İstanbul sokaklarındaki maceralarının anlatıldığı programda "narin" pamuk kız olarak canlandırılmıştır.

Alim Dede'nin Bilim Evi: Torunu Bilgin ve onun köpeği Abaküs ile günlük hayatta karşılaşılabilecek türden matematiksel işlemler yapmayı öğreten program, oyun hamurundan hazırlanmış kukla film niteliğindedir.

Gerald'ın Sesleri: Konuşmayan fakat çıkardığı garip ve farklı seslerle değişik maceralar yaşayan Gerald'ın günlük hayatı programın konusudur.

3.2.3 Son Çocukluk Dönemi Olan 6-13 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar;

2-6 yaş grubuna hitap eden programlara ek olarak;

Ayı Paddington'ın Maceraları: Bir aile tarafından yetiştirilen iyi niyetli, sakar ve sevecen ayı Paddington her gittiği yerde karmaşa ve paniğe yol açan ama sonu güzel biten maceralara karışmaktadır ve tüm bunları her bölüm sonunda teyzesine mektupla bildirmektedir.

Arthur: Kız kardeşi ve okul arkadaşları ile günlük hayatta karşımıza çıkabilecek sorunlarla baş etme yöntemlerinin örnek olarak verilmeye çalışıldığı programda her gün farklı bir macera anlatılmakta farklı bir ders verilmektedir.

Korsan Ailesi: Dalgalara meydan okumak ve hazine peşinde koşmak dışında ilgi bekleyen bir eş ve afacan çocuklar ile uğraşmak zorunda kalan bir korsan aile babası

ile ailesinin maceraları anlatılmaktadır. Korsan ailesi bilindik korsanlardan daha farklı bir hayat yaşamaktadırlar.

Karikatür Okulu: Karikatür çizimi konusunda ders niteliğinde olan programda karikatürler çizilmekte ve nasıl çizilmesi gerektiği anlatılmaktadır.

Tilki Takipte: Televizyon ve interneti birleştiren bir takip oyunu olan bir program tilki tarafından sunulmaktadır. Altı gün boyunca, her gün televizyondan verilen ipuçlarının alınması, tilkinin gizli haritasından takip edilerek sandıkları ve içlerindeki pusulaların bulunmasını gerektiren serüven türü bir oyun-programdır. .

Haberin Olsun: Çocukların haber alma ihtiyaçlarının giderilmesini amaçlayan programda çevre, yaşam, sağlık, moda, bilim, teknik, bilişim, bilgisayar oyunları, kültür, sanat, kitap, spor, eğlence, doğa, hayvan, mizah, sinema, tiyatro konularında haberlere yer verilmektedir. Dünyada ve Türkiye'de meydana gelen olayların çocuk gözü ile değerlendirildiği programda sunulan haberler çocukların ilgisini çekmek için eğlenceli bir anlatım ve renkli grafiklerle hazırlanmaktadır.

Keloğlan Masalları Programın hedef kitlesi 6-12 yaş grubundaki çocuk izleyiciler olarak belirlenmiştir. Anadolu masalları arasında önemli bir yere sahip olan Keloğlan Masallarının animasyon tekniğiyle kurgulanmış halidir. Yoksul annesi ile yaşayan, geçinmek için birçok işe girip çıkan, sakar ve saf, ancak hazırcevap, sorunlara pratik çözümler bulan, her masalın sonunda mutlaka muradına eren bir kahramandır olan Keloğlan ve arkadaşlarının Kara Vezir ve Cadı'ya karşı sürdürdükleri mücadeleyi anlatmaktadır.

Taşın Sırrı: Gizemli bir taş ve tehlikelerle dolu bir savaşla karşı karşıya kalan Minipetler'in heyecan dolu maceralarının anlatıldığı fantastik türde bir programdır.

Kitou: Altı gözlü bir canavar ve ailesinin insanların arasında yaşamaya başlamalarıyla karşılaştıkları olaylar ve maceralar anlatılmaktadır**.**

Bir Dakika Bir Dünya: Program, çocuk izleyicinin "çocuk hakları"na ilişkin kendi imkanlarıyla çektiği kısa videolardan oluşmaktadır.

Afiyet Olsun Dünya: Programda, dünyanın farklı yerlerindeki çocuklardan farklı kültürlere ait yemekler tanıtılmaktadır.

Vikingler: 80lerin en çok izlenen çizgi filmlerinden olan Viking kabilesinin maceralarını konu alan Vikingler çizgi filminde baş aktör olan Vicky adlı küçük çocuğun gözünden denizci Vikingelerin hayatı yansıtılmaktadır.

Sinbad: Binbir gece masalları nında başyapıtlarından birisi olan meraklı denizci Sinbad'ın denizlerde yaşadığı maceraları anlatan programda iyilerin kötülerle mücadelesi anlatılmaktadır.

Antrenmandayım: Her bölümünde farklı bi spor dalıyla uğraşan çocuklar ve antrenörleriyle söyleşi şeklinde geçen programda farklı spor dalları öğretilmekte incelikleri anlatılmaktadır.

Sen Tasalarla: Programda çocuklar bir stilist yardımıyla farklı kıyafetler tasarlamaktadır.

Dedemin Oyuncağı: Bilgisayar oyunları, internet dünyası ve oyun konsollarından çok farklı dedelerimizin oynadığı oyuncakları elde yapım keyfi yaşatan bir programdır.

Harika İşler Takımı (HİT): Üstün fiziksel yeteneklere sahip takım ruhuna sahip dört çocuğun gerçek kötülüğü durdurmak için harekete geçtiği programda, kötü adam Patron ve çetesiyle HİT takımının maceraları anlatılmaktadır.

Nasıl Acaba?: Basit aletlerle deneyler yapılmakta olan program eğitici öğretici türden bir yapımdır.

Yarışçı: Telefonla canlı yayına katılan izleyicilerin oynayabildiği program "Yarışçı Arazi" adıyla yenilenmiştir.

3.3. Gelişim Evrelerine Göre Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlar

Yumurcak TV kanalı, TRT Çocuk kanalından farklı olarak şifresiz yayınlanan ilk Türk çocuk kanalıdır. Samanyolu Grubu tarafından 2007 yılında yayına açılan televizyonun genel yayın yönetmeni Meryem Akbal'dır. Hedefi çocuklara eğitim ve eğlenceli yayınlar yapmak olan Yumurcak TV, yetişkinlerin çoğunun televizyonu eğlenme amacıyla izlediğini çocukların ise eğlendirici buldukları televizyonu, dünyayı tanımak ve anlamak için takip ettiklerini belirtir. Samanyolu grubunun internet sayfasında kanal ile ilgili olarak yazılanlarda, ülkemizde çocuklara yönelik televizyon yayıncılığı konusunda etkin bir bilinç bulunmadığını belirten yetkililer, hedef kitlesi sadece çocuklar olan, yerli üretim program sayısının yok denilecek kadar az olduğunu ve bunun doğal bir sonucu olarak küçüklerin, genelde yetişkinler için hazırlanmış programların seyircisi olduğundan yakınmaktadırlar. Bu noktada, işte böyle bir ortamda yayına başlayan Yumurcak TV, ülkemizde yaşayan bütün çocukların ve elbette onların sağlıklı insanlar olarak yetişmesini isteyen aileleri için büyük önem taşıdığını belirterek Yumurcak TV'nin başlı başına bir sosyal sorumluluk projesi olduğunu savunmaktadırlar. Yumurcak TV ekrandan gelen her iletiyi almaya müsait zihinlerin, yanlış, kötü, gereksiz bilgilere maruz kalmasını engellemek ve onları doğruya, iyiye, güzele yönlendirmek misyonuna sahip ciddi bir yayın kuruluşu olduğunu vurgulamaktadır.[101]

Sabah 05:00 ile akşam 23:00 arası çocuklara yönelik programlar yayınlayan kanal, 23:00 ile 00:00 arasında ise "Birlikte Büyürken" isimli anne babaları çocuk sağlığı hakkında bilgilendirme amacı güden bir program yayınlamaktadır. Kanalda "Kitaplık", "Resim Defteri", "Beyaz Tahta", "Alkışlar", "Kat Kat Katla" ve "Uçan Balon" olmak üzere 6 adet yerli yapım ve 18 adet yabancı yapım çocuk programı

[101] http://www.samanyolu.com.tr/showpage.aspx?contentId=41, (15/08/2010).

yayınlanmaktadır. Kanalda yabancı yapımın fazlalığı dikkat çekmekte, var olan yerli yapımlar da süresi beş dakikayı geçmeyen türdendir.

3.3.1 İlk Çocukluk Dönemi Olan 2-6 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar

Caillou: 2-6 yaş grubuna hitap eden 3 yaşındaki Caillou'nun ailesi ve arkadaşlarıyla günlük hayatta yaşadığı olaylar çocuk gözünden ekrana yansıtılmaktadır. Şiddetten ve abartılı mimiklerden arınmış olması ve renklerin kullanımındaki ustalık sebepleriyle, çocuklara yönelik yayınlar içerisinde en çok izlenen programlardan birisidir.

Küçük Afacanlar: Her birinin farklı bir özelliği ve lakabı olduğu bir kreş dolusu çocuğun beraber yaşadıkları olayları ve maceraları ders verir nitelikte anlatan bir programdır.

Üçüzler: Programda, 3 yaşlarında 3 kız kardeşin günlük hayattaki yaşantısı anlatılmaktadır.

Loopdido: Akıllı ve becerikli şirin bir kız, yaramaz bir köpek, kedi ve pire ailesinin oyunlar oynarkenki maceraları üç boyutlu şekilde yumuşak çizgilerle resmedilerek sunulmuştur.

Billy & Buddy: Çizgi filmde, Billy ve en iyi arkadaşı köpeği Buddy'nin maceralarının anlatıldmaktadır.

Louie: Tavşan Louie ve uğur böceği Yoqo'nun önce hayal edip ardından o hayalleri resmettiği program izleyiciyi hem eğlendirmekte hem de püf noktalarını göstererek daha kolay resim yapmasını sağlamaktadır.

İster Hamur İster Çamur: Oyun hamurundan yapılmış karakterlerin canlandırılmasıyla oluşturulan programda konuşma bulunmamakta, izleyiciye oyun hamurundan yapılmış kuklaların komik maceraları sunulmaktadır.

Uçan Balon: 3-7 yaş çocuklara sorulan sorulara verdikleri cevaplar ve kendilerine ilişkin anlattıkları ekrana yansıtılmaktadır.

3.3.2 Son Çocukluk Dönemi Olan 6-13 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Programlar

Kat Kat Katla: Program aralarına serpiştirilen "Kat Kat Katla"da renkli kağıtlardan origami yapımı öğretilmektedir.

Arka Bahçede Bilim: Programda, günlük hayatta evde kullanılan basit malzemelerden çok farklı deneyler yapılarak, eğlenerek öğrenme sağlanmaktadır.

Anne Shirley (Anne of Green Gables): Başkahramanı geniş hayal dünyasıyla sevgi dolu güzel bir geleceğe dair düşler kuran öksüz kız, Anne Sharley'nin, Prens Edward adasında yaşayan iki yaşlı kardeş olan Marilla ve Mathew Cuthbert tarafından evlat edinilmesi sonucu oraya yerleşmesi ve kasaba insanlarının hayatlarında meydana getirdiği güzel değişiklikler genel anlamda programın konusudur.

Tom: Çizgi filmde, büyük, sakar ve iyi kalpli dinazor Tom'un arkadaşlarıyla dünyayın farklı yerlerine yaptığı geziler ve başlarına gelen olaylar anlatılmaktadır.

Jangeum'un Rüyası: Kötü insanlar arasında bile iyi kalpli kalabilmeyi başarmış Jangeum'un Japonya'da bir sarayda geçen hikayesi çizgi filmin konusudur.

Marsupilami: İnsanlarla dost bir uzun kuyruk, marsu ailesinin insanlarla beraber kötülere karşı mücadelesi anlatılmaktadır.

Tomy ve Tuhaf Dostları: Deniz fenerinde yaşan Tomy ve uzaylı arkadaşlarının programın adıyla bağlantılı olarak tuhaf maceraları çizgi filmin konusudur.

Oliver'in Maceraları: Programda, fazlaca gelişmiş hayal gücüyle Oliver ve arkadaşlarının her seferinde başlarını derde sokmaları anlatılmaktadır.

3.4 TRT Çocuk ve Yumurcak TV Kanallarında Yayınlanan Programların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Sunumu Açısından Değerlendirilmesi

3.4.1 Programların Cinsiyet Temsil Sayısı Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 1: TRT Çocuk Kanalında yayınlanan programlarda yer alan erkek ve kadın oyuncu sayıları

Programlar	Erkek Oyuncu Sayısı	Kadın Oyuncu Sayısı
Pepee	2	2
Paytak'tan Öyküler	4	4
Ayı Paddington'un Maceraları	33	20
Hopisu ve Mimocan	3	3
Harika Balon	2	1
Arthur	19	16
Tilki	1	-
Öcük ile Böcük	10	2
Keloğlan Masalları	15	6
Afacan ve Yedi Kafadar	13	6
Bil Bakalım	7	5
Nane ile Limon	3	3
Haberin Olsun	19	15
Düş Peşime	16	7
Zigby	7	4
Tel Ali	1	-
Bayan Mallard'ın Maceraları	29	10

Muhteşem Türkler	10	1
Rüzgargülü	3	1
Taşın Sırrı	9	5
Korsan Ailesi	27	14
Kasaba 6	3	3
Kitou	12	5
Karikatür Okulu	1	1
Manon	8	4
Gece Bahçesi	2	1
Doug	9	3
Bernard	2	-
Bernard Sports	3	-
Öğretmenim Canım Benim	2	1
Nam Nam	3	3
Köy Faresi Kent Faresi	6	1
Karınca Ailesi	3	3
Küçük Hezarfen	11	4
Hızlı ile Nazlı	5	3
Çöpçüler	11	6
Şehirdeki Kedi	5	2
Benimle Oynar Mısın?	10	7
Alim Dedenin Bilim Evi	3	-
Nasıl Acaba?	-	1
Gerald'ın Sesleri	14	9
Bir Dakika Bir Dünya	5	2
Postacı Çocuk	3	2
Afiyet Olsun Dünya	2	-
Vikingler	9	2

Antremandayım	4	3
Yarışçı	4	1
Görmek Gerek	1	1
Sen Tasarla	1	3
Dedemin Oyuncağı	2	2
Harika İşler Takımı (HİT)	6	2

Tablo 2: Yumurcak TV kanalında yayınlanan programlarda yer alan erkek ve kadın oyuncu sayıları

Programlar	**Erkek Oyuncu Sayısı**	**Kadın Oyuncu Sayısı**
Rahat Koltuk	12	15
Küçük Canavarlar	27	20
Arka Bahçede Bilim	33	33
Üçüzler	2	5
Uçan Balon	3	2
Anne	13	14
Tom	20	7
Arthur	31	21
Caillou	24	24
Jangeum'un Rüyası	19	10
Loopdido	7	4
Marsupilami	15	6
Tomy ve Tuhaf Arkadaşları	14	6
Oliver'in Maceraları	4	4
Billy & Buddle	10	4
Şimdi Tam Zamanı	1	4
Uçan Balon	2	2
Louie	3	1
Adibou	3	1

TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programların cinsiyet temsili açısından değerlendirmesi için oluşturulan tablolardan da görülebileceği gibi, çocuklara yönelik de olsalar hemen hemen bütün programlarda, yetişkinlere yönelik programlarda olduğu gibi erkek temsilleri daha yoğun gözükmektedir. Tablo hazırlanırken programda yer alan insanlar dışında, benzetme yoluyla toplumsal cinsiyeti olan hayvanlar, eşyalar gibi diğer karakterler de dahil edilerek kadın ve erkek temsilinden ziyade kadınlık ve erkeklik temsilleri sayısal olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

TRT Çocuk kanalında yayınlanan toplam 53 yayından yalnızca sunucuları da kadın olan "Sen Tasarla" ve "Nasıl Acaba?" isimli programlarda kadın temsili sayısı erkek temsili sayısını geçmiştir. "Nasıl Acaba?"da sunucu dışında karakter olmaması, "Sen Tasarla"nın ise kadın kimliğiyle özdeşleşmiş kıyafet tasarımı ve kıyafet dikimi konularıyla ilgili olması kadın temsilinin erkek temsiline göre fazlalığını açıklamaktadır.

Yumurcak TV kanalında da toplamda yayınlanan toplam 24 programdan başkahramanları kız çocukları olan "Rahat Koltuk", "Üçüzler", "Anne of the Green Gables" ve "Şimdi Tam Zamanı" isimli programlarda kadın temsili erkek temsilini sayıca geçmiştir. Fakat erkek temsillerinin kadın temsillerine göre fazla yer aldığı programlarda olduğu gibi erkekler ve kadınlar arasında çok ciddi rakamsal farklar bulunmamakta ancak bir veya iki sayı fark gözlenmektedir. TRT Çocuk'ta yayınlanan programlardan başkahramanları kadın olan 3 program, "Bayan Mallard'ın Maceraları", "Manon" ve "Şehirdeki Kedi" programlarında bile ironik olarak erkek temsili kadın temsilinden daha fazla gözükmektedir. Yumurcak TV'de de, TRT Çocuk'ta olduğu gibi, başkahramanları kadın olan program sayısı 3tür. Bunlar; "Rahat Koltuk", "Üçüzler", "Anne of the Green Gables".

TRT Çocuk'ta yayınlanan "Ayı Paddington'un Maceraları", "Öcük ile Böcük", "Afacan ve Yedi Kafadarlar", "Keloğlan Masalları", "Düş Peşime", "Bayan Mallard'ın Maceraları", "Muhteşem Türkler", "Korsan Ailesi", "Kitou", "Küçük Hezarfen", "Gerald'ın Sesleri" ve "Vikingler" ile Yumurcak TV'de yayınlanan

"Tom", "Arthur", "Jangeum'un Rüyası", "Marsupilami", "Tomy Ve Tuhaf Arkadaşları" ve "Billy & Buddy" gibi erkek temsilleri ile kadın temsilleri arasında dikkat çekecek derecede sayısal farklılıklar olan programlar toplumsal cinsiyet temsilleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından incelemeye değerdir. Öyle ki, bu programlarda temsil edilen kadınlar da genelde ev içinde ve çok kısa süreli olarak ekranda gözükmektedir.

TRT Çocuk kanalında "Alim Dede'nin Bilim Evi", "Tilki", "Tel Ali", "Bernard" ve "Bernard Sports" gibi kadın temsiline yer vermemiş programlar olması da, analizin üç günü kapsadığı düşünüldüğünde, ilginç gözükmektedir. Yumurcak TV'de kadın temsiline yer verilmemiş program bulunmamakta, izlenen her programda sayıca az da olsa genelde ev içinde de olsa yer verildiği izlenmiştir.

TRT Çocuk kanalında yayınlanan "Gece Bahçesi" programı cinsiyet temsillerine göre yapılan tabloda yer almakla beraber karakterlerin sayısı tam olarak verilememiştir. "Gece Bahçesi" daha önceki dönemlerde benzerlerini gördüğümüz "Teletubbies" tarzı 0-2 yaş arası çocuklara hitap eden, konuşmaların olmadığı bir anlatıcının sözleriyle devam eden bir programdır. "Teletubbies" programında olduğu gibi "Gece Bahçesi"nde de bazı karakterlerin cinsiyetleri belli değildir. "Gece Bahçesi" karakterlerinden 'Tombliboolar', 'Makka Pakka' ve 'Haahoolar' cinsiyeti anlaşılamayan bu yüzden tabloda kodlanamayan karakterlerdir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla bakarsak, 'Makka Pakka' sürekli bisikletiyle gezmesi ve taşlarla oynaması bakımından erkek olarak kodlanabilir. Ancak 'Tombliboolar' ve 'Haahoolar' ile ilgili cinsiyet belirleyici bir ipucu gözükmemektedir. Toplumsal cinsiyet gelişimi ve toplumsal cinsiyet kazanımı açısından önemli bir yaş grubuna hitap eden bu programlarda cinsiyetsiz karakterler sunulması yayıncı tarafından amaçlanmış olabilir. İkisi de İngiltere kamu yayıncısı BBC tarafından yapılmış bu programlardan 'Teletubbies'e yayınlandığı zamanlarda cinsiyetsiz karakterler içerdiği için cinsel kimlik oluşum sürecindeki çocuğa olumsuz etki yapabileceği düşünülerek eleştiriler getirilmişti.[102]

[102] Polonya'da çocukları eşcinselliğe özendirdiği gerekçesiyle program hakkında inceleme başlatılmıştı. Ayrıntılı bilgi için bknz. http://www.haberler.com/haberf.asp?haber=840277, (13/10/2010).

3.4.2 Programlardaki Başkahramanların Cinsiyetleri Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 3: TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Programlardaki Başrollerin cinsiyete göre dağılımı

Başrolde Kız	**Başrolde Erkek**	**Her İkisi**
Manon	Pepee	Hızlı ile Nazlı
Nasıl Acaba?	Paytak'tan Öyküler	Antrenmandayım
Afiyet Olsun Dünya	Ayı Paddington'un Maceraları	Hopisu ve Mimocan
Şehirdeki Kedi	Sinbad	Benimle Oynar mısın?
Sen Tasarla	Alim Dedenin Bilim Evi	Çocuk Rekorları
Dedemin Oyuncağı	Harika Balon	Bir Dakika Bir Dünya
Bayan Mallard'ın Maceraları	Arthur	Bil Bakalım
	Tilki	Nane ile Limon
	Öcük ile Böcük	Haberin Olsun
	Keloğlan Masalları	Rüzgar Gülü
	Gerald'ın Sesleri	Kasaba 6
	Postacı Çocuk	Köy Faresi ile Kent Faresi
	Afacan ile Yedi Kafadar	Karınca Ailesi
	Vikingler	Bu Ne Bu?
	Düş Peşime	Nam Nam
	Zigby	
	Tel Ali	
	Taşın Sırrı	
	Korsan Ailesi	
	Karikatür Okulu	
	Mimocan Her Yerde	
	Gece Bahçesi	
	Doug	

	Bernard	
	Bernard Sports	
	Öğretmenim Canım Benim	
	Muhteşem Türkler	
	Küçük Hezarfen	
	Kitou	
	Yarışçı	

Tablo 4: Yumurcak TV Kanalında Yayınlanan Programlardaki Başrollerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Başrol Kız	**Başrol Erkek**	**Her İkisi**
Rahat Koltuk	Küçük Canavarlar	Arka Bahçede Bilim
Üçüzler	Loopdiou	Uçan Balon
Anne of the Green Gables	Tom	Şimdi Tam Zamanı
	Arthur	İster Hamur İster Çamur
	Tomy ve Tuhaf Dostları	Şimdi Tam Zamanı
	Marsupilami	
	Oliver'ın Maceraları	
	Billy &Buddy	
	Gazoon	
	Caillou	
	Louie	
	Adibou	
	Beyaz Tahta	

Televizyonda yayınlanan tüm programlarda olduğu gibi çocuklara yönelik programlarda da incelenen her iki çocuk kanalında başrollerde erkekleri daha fazla görmekteyiz. TRT Çocuk'ta yayınlanan 53 programın 30 tanesinde (%58) erkekler ve/veya erkek çocuklar başkahraman olarak yer alırken, sadece 7 tanesinde (%13) kadınlar ve/veya kız çocuklar başkahramandır, geriye kalan 15 programda (%29) ise

başroller iki cinsiyet arasında paylaşılmış durumdadır. Yumurcak TV'de ise 24 programın 12 tanesinde (%50) erkekler ve/veya erkek çocuklar başkahraman olarak yer alırken, sadece 3 tanesinde (%12.5) kadınlar ve/veya kız çocuklar başkahramandır. Geriye kalan 5 programda (%37.5) ise erkek temsili yine fazla olarak başroller paylaşılmaktadır.

Tüm programlar içinde kadınların başkahraman olarak yer aldığı program sayılarının azlığı ve tüm programlar içindeki yüzdesi "çocuk programlarında kadınlar ve/veya kız çocuklar televizyonda temsil açısından erkeklerin ve/veya erkek çocukların gerisinde kalmaktadır" tezini doğrular niteliktedir. Çocuklara yönelik de olsalar göz önünde olma, dikkat çeken olma, izlenen olma olanakları erkeklere sunulmuş gözükmektedir.

3.4.3 Programlarda Yer Verilen Mesleklerin Cinsiyetlere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi

Tablo 5: TRT Çocuk kanalında yayınlanan programlarda gösterilen mesleklerin cinsiyetlere göre dağılımı

Programlar	Erkeklerin Meslekleri	Kadınların Meslekleri
Pepee	Ajan	-
Ayı Paddington'un Maceraları	Balet Çiftçi Taksici Polis Tezgahtar Ressam Bandocu Rahip İtfaiyeci Dansçı Kaptan Garson Yemek Eleştirmeni Dişçi Bilim Adamı	Ev hanımı Öğretmen Hemşire Tezgahtar Büyücü Sekreter Balerin Garson Polis Sunucu Dansçı
Arthur	Öğretmen Golfçü Tezgahtar Uşak	Ev Hanımı Hostes Prenses Patenci

	Şoför Güreşçi Sunucu Garson Aşçı Satıcı	
Tilki	Mimar Öğretmen	-
Afacan ve Yedi Kafadar	Aşçı Tiyatrocu Kardan adam	Ressam
Bil Bakalım	Süper kahraman Palyaço Balıkçı	Peri Prenses Süper kahraman
Nane ile Limon	Sunucu	Sunucu
Haberin Olsun	Futbolcu Kayak hocası Fizikçi Öğretmen	Sunucu Tiyatrocu
Düş Peşime	Sunucu Sanatçı Usta Satıcı	Satıcı Sunucu
Bayan Mallard'ın Maceraları	Kovboy Çiftçi Garson Bilim adamı Polis Müfettiş Resepsiyon görevlisi Doktor Rehber Satıcı	Ev hanımı Dedektif Hizmetçi
Muhteşem Türkler	Marangoz Sultan Gemici Kaptan Asker Korsan	Ev hanımı
Rüzgar Gülü	Sunucu	Sunucu

Taşın Sırrı	Bilim adamı Polis Büyücü	Sunucu
Korsan Ailesi	Korsan Asker Denizci Dövmeci	Ev hanımı Öğretmen
Kasaba 6	Sunucu Süper kahraman	Süper Kahraman
Kitou	Belediye başkanı Kargocu Şoför İnşaatçı	Ev hanımı
Karikatür Okulu	Karikatürist	-
Manon	Büyücü	-
Doug	Basketbolcu Süper kahraman Öğretmen	Tezgahtar Öğretmen
Kitou	Işıkçı	Yönetmen Yönetmen asistanı
Hızlı ile Nazlı	Aşçı Tamirci	Öğretmen
Bernard Sports	Basketbolcu	-
Öğretmenim Canım Benim	Öğretmen	-
Köy Faresi ile Kent Faresi	Sihirbaz	-
Karınca Ailesi	-	Ev hanımı
Keloğlan Masalları	Asker Büyücü	Ev hanımı Çiftçi
Küçük Hezarfen	Sultan Kral Halıcı Balıkçı Hamal Asker Şifacı	Ev hanımı Prenses

Çöpçüler	Polis	-
Şehirdeki Kedi	Güvenlik görevlisi	-
Benimle Oynar mısın?	Müzisyen	Şarkıcı
Gerald'ın Sesleri	Astronot Boyacı Müzisyen Ayakkabıcı Garson Rallici	Ev hanımı Öğretmen Müzisyen
Postacı Çocuk	Çiftçi	-
Afiyet Olsun Dünya	Aşçı	-
Vikingler	Savaşçı	Ev hanımı
Sinbad	Sultan Gemici Sihirbaz	-
Antrenmandayım	Aikido hocası	Aikido hocası
Sen Tasarla	-	Sunucu
Dedemin Oyuncağı	Marangoz	-
Harika İşler Takımı (HİT)	Bilim adamı Okul müdürü	Öğretmen
Harika Balon	Maceracı	-

Tablo 6: Yumurcak TV kanalında yayınlanan programlarda gösterilen mesleklerin cinsiyetlere göre dağılımı

Programlar	**Erkeklerin meslekleri**	**Kadınların meslekleri**
Rahat Koltuk	Baloncu Doktor Acil Doktor Müzisyen	Palyaço Öğretmen Hemşire Korsan Kütüphaneci
Küçük Canavarlar	Polis Asker Şovmen Öğretmen Sosisli Sandviçci Park Sahibi Astronot	Öğretmen Palyaço İzci Ev Hanımı

	Palyaço Sihirbaz	
Arka Bahçede Bilim	Kameraman Tamirci	Aktris Mandıracı
Üçüzler	-	Ev Hanımı
Anne of the Green Gables	Çiftçi Ressam Bekçi Pilot Tamirci	Ev Hanımı Öğretmen
Tom	Dansçı Makinist Piyanist Peynirci Hırsız Korsan Güvenlik Görevlisi Jimnastikçi Asker Trafik Polisi Aşçı Satıcı Manav Palyaço Rehber Şoför	Pilot Jimnastikçi Palyaço Kaptan
Arthur	Palyaço Piyanist Dondurmacı Polis Sunucu Bilet Satıcı Asker Kapıcı Dedektif Öğretmen Bilim Adamı Müzisyen Aşçı İşadamı Müdür	Şarkıcı Muhabir Ev Hanımı Sunucu Balerin Öğretmen Hayalet
Caillou	Öğretmen Kayıp Eşya Bürosu Tamirci Dedektif Yarışçı İnşaatçı İtfaiyeci	Ev Hanımı Öğretmen Tezgahtar Dondurmacı Bahçıvan Bekçi İnşaat İşçisi

	Denizci Kaptan Satıcı Memur Müzisyen Baterist Kral Astronot Korsan Ressam	Kraliçe Müze Memuru Kayıp Eşya Bürosu Memuru Kütüphane Memuru
Jangeum'un Rüyası	Savaşçı Kral Asker	Aşçı Okçu Kabile Reisi
Loopdido	İtfaiyeci	-
Marsupilami	Balıkçı Dalgıç Avcı Sunucu	-
Tomy ve Tuhaf Dostları	Aşçı Kaptan Yarışçı Süper Kahraman Dalgıç Satıcı	-
Oliver'ın Maceraları	Baterist Dalgıç Dedektif Kral Polis Denizci	Öğretmen
Billy & Buddy	Bahçıvan Öğretmen Belboy Kargocu Karateci Korsan	Ev Hanımı
Beyaz Tahta	Asker Cambaz	-
Louie	Bekçi	-
		-

Adibou	Robot	
İster Hamur İster Çamur	Manav Tamirci Kuyumcu Bekçi	-

Çocuklara yönelik programları da kapsayacak şekilde televizyonda yayınlanan tüm programlarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sunumu en belirgin olarak kendisini erkek ve kadınların uğraşları, meslekleri ile erkek ve kız çocukların oynadıkları oyuncaklarda göstermektedir. Çok belirgin bir şekilde erkekler meslek sahibi olarak resmedilerek parayı, otoriteyi ve iktidarı temsil etmekteyken, kadınlara düşen hep yardımcı görevlerde yer almaktır. Erkeklerin belirgin meslekleri vardır ve onlar sabah evden çıkıp işe giderken, kadınların çoğu zaman çalıştığı ve bir meslek sahibi bile olduğu anlaşılmaz. Çünkü kadına düşen çalışıyor olsa bile mutfakta ve ev içinde resmedilmektir.

TRT Çocuk ve Yumurcak TV için gerçekleştirilen izlemelerde de bu durum çok açık bir şekilde görülmektedir. Öyle ki, üç günlük izleme yapılmasına rağmen TRT Çocuk'ta "Pepee, Tilki, Karikatür Okulu, Manon, Bernard Sports, Öğretmenim Canım Benim, Köy Faresi İle Kent Faresi, Çöpçüler, Şehirdeki Kedi, Postacı Çocuk, Afiyet Olsun Dünya, Sinbad Dedemin Oyuncağı, Harika Balon" programlarında, Yumurcak TV'de ise "Loopdido, Marsupilami, Tomy Ve Tuhaf Dostları, Beyaz Tahta, Louie, Adibou, İster Hamur İster Çamur" programlarında kadınlar meslek sahibi değillerdir. Buna ek olarak bu programlarda kadınlar ev hanımı olarak bile ekranda gözükmemektedir. Bunlar dışında da kadınlara en fazla ev hanımı olarak yer verilmektedir. Ev hanımlığı bir meslek olarak algılanamaz belki ama programlardaki kadın sunumlarının daha net anlaşılabilmesi için tabloya ev hanımlığı da meslek olarak eklenmiştir. Kadınlar, edilgin, çoğunlukla ev ortamında, ev işleriyle özellikle yemek yaparken, yemek masası hazırlarken ya da yemek masasını kaldırırken gözükmektedirler.

Her iki kanaldaki toplam 77 programa bakıldığında erkekler ajan, balet, çiftçi, taksici, polis, tezgahtar, ressam, bandocu, rahip, itfaiyeci, dansçı, kaptan, garson, yemek eleştirmeni, dişçi, bilim adamı, öğretmen, golfçü, uşak, şoför, güreşçi, sunucu, aşçı, satıcı, mimar, tiyatrocu, süper kahraman, palyaço, balıkçı, futbolcu, kayak hocası, fizikçi, sanatçı, usta, kovboy, bilim adamı, müfettiş, resepsiyon görevlisi, doktor, rehber, marangoz, sultan, asker, korsan, kaptan, dövmeci, büyücü, denizci, belediye başkanı, kargocu, inşaatçı vb. olarak sunulurken, kadınlar ev hanımı, öğretmen, hemşire, tezgahtar, büyücü, prenses, peri, sunucu, hizmetçi, tezgahtar, şarkıcı gibi rollerde sunulmaktadırlar. Cinsiyetlere göre mesleklerin sunumu açısından toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uymayan istisnai noktalar da yok değildir. Balet ve büyücü olan erkekler ile kabile reisi, inşaat işçisi, pilot ve kaptan olan kadın sunumları bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Ataerkil aile yapısının egemen olduğu toplumumuzda ev işleri hala kadına ait olarak algılanmakta, reklamda yer alan erkekler çocukları gezdirmek, alışverişe gitmek, araba yıkamak gibi işlerde gözükmektedirler. Bir mesleği olan kadınlar da genelde bekar ve çocuksuz olarak gösterilmektedir. Programlarda erkekler, serüven türü uğraşlar ile bağımsızlık ve güç gerektiren ev dışı etkinliklerle meşgulken kadınlar edilgin ve çoğunlukla ev işi ve çocuk bakımıyla ilgilenirken sunulmaktadır. Eş ve anne olmayan kadınlar ya cadılar ve periler gibi düşsel yaratıklar ya da eş bekleyen prensesler veya kötü rollerde kötülük yapmak için uğraşan tiplemeler olarak sunulmaktadır. Tüm programlarda evi dışında mesleği olarak sunulan kadın çok çok az sayıdadır fakat erkekler toplum tarafından saygı gören bilim adamı, doktor, sultan, asker, polis, pilotturlar.[103]

Programlarda göze çarpan ve eleştirilmesi gereken bir diğer nokta da kadınların mesleklerinin erkeklerinkilerini tamamlayıcı ve onların mesleklerine destek verici şekilde sunulmasıdır. Erkeğin dişçi kadının hemşire olması (Ayı Paddington'un Maceraları), erkeğin bilim adamı kadının sekreter olması (Ayı Paddington'un Maceraları), erkeğin süper kahraman kadının peri olması (Bil Bakalım), erkeğin müzisyen kadının şarkıcı olması (Benimle Oynar Mısın?), erkeğin

[103] A. Giddens, 2008, s. 515.

okul müdürü kadının öğretmen olması (Harika İşler Takımı), erkeğin doktor kadının hemşire olması (Rahat Koltuk), erkeğin piyanist kadının şarkıcı olması (Arthur) gibi örneklerde görüldüğü gibi.

3.4.4 Programlarda Kullanılan Eşyaların ve Oyuncakların Cinsiyetlere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi

Tablo 7: TRT Çocuk kanalında yayınlanan programlarda kullanılan oyuncakların cinsiyetlere göre dağılımı

Programlar	**Erkeklerin Kullandığı Eşyalar ve Oyuncaklar**	**Kızların Kullandıkları Eşyalar ve Oyuncak**
Pepee	Balon Bisiklet Kızak Maske	Kızak Davul
Paytak'tan Öyküler	Top Kitap	-
Ayı Paddington'un Maceraları	Davul Olta	-
Arthur	Golf Sopası Kardan Adam Kitap Basket Topu	Paten Fincan Takımı Renkli Kalemler Çıngırak
Keloğlan Masalları	Sapan	-
Afacan ve Yedi Kafadar	Taş Beyzbol Sopası	Boya Kalemleri Gül
Nane ile Limon	Saat Bilgisayar Oyunu Robot	Kitap Bilgisayar Oyunu Dikiş Makinesi Oyuncak Bebek
Haberin Olsun	Helikopter	-
Bayan Mallard'ın Maceraları	Gitar	Örgü Kitap
		-

Muhteşem Türkler	Doğan Kılıç Gemi	
Korsan Ailesi	Dergi Salıncak Oyuncak Ayı	-
Karikatür Okulu	Olta	Araba Olta
Manon	-	Top Kızak Deniz Kabuğu Deniz Oyuncakları
Mimocan Her Yerde	Pembe Ayıcık Küpler	Top Telefon Kitap
Gece Bahçesi	Battaniye Bisiklet	-
Hopisu ve Mimocan	Kardan Adam Korkuluk Araba	Kardan Adam Kalem Araba
Doug	Basketbol Topu Satranç	-
Bernard	Spor Aletleri Baseball Sopası	-
Bernard Sports	Basket Topu Futbol Topu Bisiklet Paten	-
Hızlı ile Nazlı	Gaga Küpler Top	Kitap Gözlük Kanatlar Gaga Walkman Küpler
Çöpçüler	Sapan	-

Nam Nam	Araba Davul	Kitap Tencere
Alim Dedenin Bilim Evi	Araba Motosiklet	-
Gerald'ın Sesleri	Top Helikopter Araba	-
Bir Dakika Bir Dünya	Kitap Basketbol Topu Gitar	-
Vikingler	Kılıç	-
Sinbad	Kılıç	-
Dedemin Oyuncağı	Araba Kağnı	-

Tablo 8: Yumurcak TV kanalında yayınlanan programlarda kullanılan oyuncakların cinsiyetlere göre dağılımı

Programlar	**Erkeklerin Kullandığı Eşyalar ve Oyuncaklar**	**Kızların Kullandıkları Eşyalar ve Oyuncak**
Rahat Koltuk	Bisiklet	Balon Araba Şapka Örgü Süzgeç Gözlük Kitap
Küçük Canavarlar	Boks Eldiveni Kayak Kitap	Oyuncak Fil Çanta
Arka Bahçede Bilim	Kamera Düdük Boya Kalemi Çamur Misket	Boya Kalemi Çamur Misket

	Kitap Oyuncak Atlar Dinozorlar Masa Tenisi Bisiklet	
Üçüzler	-	Bisiklet Kitap Kutu Lego Oyuncak Ayı Oyuncak Hayvan
Anne Shirley	-	Fırıldak
Tom	Top Motorsiklet	-
Arthur	Futbol Topu Kazma Kürek Define Tarayıcı Org Kılıç	Futbol Topu Bisiklet Oyuncak Ayı Oyuncak Bebek
Caillou	Uçak Araba El Arabası Oyuncak Ayı Dinozor Balık Yarışçı Büyüteç Kedi Parkta Barfiks Tren Füze İtfaiye Şapkası Oyuncak Vinç Şemsiye Dürbün Futbol Topu Kızak Şapka Müzisyen Baterist Bando Kule Pusula Deniz Topu Uzay Mekiği Boya Kalemleri Palyaço	Buz Pateni Kanguru Oyuncak Bisiklet Oyuncak Tavşan Boya Kalemleri Resim

Loopdido	Balon Uçurtma Salıncak Kartopu Kızak	Salıncak Bisiklet Fener
Marsupilami	Kaykay Uçak	-
Tomy ve Tuhaf Dostları	Elektrikli Süpürge	-
Oliver'ın Maceraları	Oyuncak Ayı Gözlük	-
Billy & Buddy	Teleskop Frizby Kumdan Kale	-
Louie	Kalem Balon	-
Adibou	Bisiklet	-

Önceki bölümde de belirtildiği gibi programlarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sunumu en belirgin olarak kendisini erkek ve kadınların uğraşları, meslekleri ile erkek ve kız çocukların oynadıkları oyuncaklarda göstermektedir. Toplumsal cinsiyet kalıplarını çok net göstermekte olan hangi oyuncakların kimler tarafından kullanıldığı ve hangi oyuncakların ebeveynler tarafından hangi cinsiyetteki çocuğa alındığı problemi cinsiyet gelişimi dönemindeki çocuk için toplumsal rollerin öğrenilmesinde önemlidir. Cinsiyet sayısı, başkahraman olma durumu ve cinsiyetlere göre meslek dağılımlarında görülen durum oyuncakların cinsiyetlerce kullanımı açısından da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine vurgu yapar niteliktedir. Öyle ki erkekler çocuk da olsalar hakim ataerkil söylemle uyumlu olarak güç gerektiren oyunlar ve oyuncaklarla oynarken kızlar erkeğe yardımcı ev içi oyunları ve oyuncaklarıyla oynamaktadırlar. Kızlar için vurgulanan oyuncaklar ileriki yaşamında olacağı gibi ya prenses olup prensinin gelişini beklemek, ya ev hanımı olup yemek yaparak eşinin gelişini beklemektir. Çalışıyor olsa da meslekleri statü açısından erkek mesleklerinin gerisinde kalmaktadır.

İzlenen programlarda erkeklerin oynadıkları oyunlar, bisiklete binmek ya da futbol ve basketbol oynamak gibi hareketli olmayı gerektiren, boks gibi güç gerektiren oyunlardır. İstisnalar olmakla birlikte kızların oyunları oturulup oynanması gereken türden evcilik, öğretmencilik tarzı oyunlar ile resim yapmak şarkı söylemek gibi kızsal! oyunlardır. Kızların oyuncakları da bu durumla bağlantılı olarak oyuncak ayıcıklar, oyuncak bebekler, kitap, gözlük, örgü şişler, dikiş makinesı, legolar ve oyuncak hayvancıklardan oluşmaktadır. Çocuk da olsalar kızlar sevimli oyuncak tavşan, oyuncak kedi, oyuncak kanguruyla resmedilirken erkekler yine güç temsili oyuncaklar olan oyuncak dinazor ve oyuncak at gibi hayvanlarla oynamaktadırlar. Kızların en çok kullandıkları oyuncaklar boya kalemleri ve kitaplar olurken erkekler füze, teleskop, pusula, dürbün, uzay mekiği gibi karmaşık yapıya sahip oyuncaklarla ya da ev dışı etkinliklerde oynanabilen uçurtma, kızak, frizbi gibi oyuncaklarla oynarken sunulmaktadırlar.

3.4.5. Genel Değerlendirme

Cinsiyet rollerinin sayısal açıdan temsilinin belirlenmesi, başkahramanın cinsiyet açısından değerlendirilmesi, cinsiyetlere göre mesleklerin belirlenmesi ve cinsiyetlere göre uğraşıların ve oyuncakların belirlenmesi bize erkek rollerinin sayıca daha fazla ve daha etkin bir şekilde ekranda gözüktüğü sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır.

Çocuklara yönelik programlarda dikkati çeken bir özellik de cinsiyet rol tanımlamaları olmaktadır. Bu tanımlamalarda çocuklar, bir kadın ya da erkek olarak nasıl olmaları gerektiğine ilişkin oluşturulmuş ideal tipleri görmektedir. Bu tiplerin özelliklerine baktığımızda kadınların zayıf, pasif, her zaman erkekten yardım talep eden, kurtarılmayı bekleyen taraf, erkeklerin ise evin geçimini sağlayan, yarışmacı, aktif, kurtarıcı, güçlü, hizmet talep eden taraf olduğu görülmektedir.[104]

[104] Leyla Ö. Durlu, "Bilgisayar Oyunları ve Cinsiyet Rolleri", *Çocuk ve Toplum*, Gündoğan Yay., Ankara, 1995, s. 500.

Aynı şekilde, programlarda yer alan mesajlarda erkek çocukların daha fazla şiddete başvuran taraf olduğu, kız çocuklarının ise, hanım hanımcık, sessiz, sakin, toplum tarafından kendi cinsine yazılan kaderine razı görüntü ve mesajlar yer almaktadır. Bu da çift yönlü bir etki yaratarak kız çocuklarının zayıf ve pasif olmaları ne kadar doğalsa, erkek çocuklarının da o kadar kavgacı ve saldırgan olmalarının doğal olduğu gösterilmektedir. Adeta cinsiyete dair şiddet eğilimleri onaylanmakta ve körüklenmektedir.

Son yıllarda durum değişmiş gibi hissedilse de değişen çok da fazla bir şey olmamaktadır. Günümüz erkeği ev işlerinde ancak yardımcı olarak katkıda bulunmaktadır. Kadın yemek hazırlar erkek salata yapar, ya da kadın yemek yapar erkek çocukları gezdirir. Bunun yanında artık kadına daha fazla rol yüklenmekte, ev içi etkinliklerine çalışma hayatını da ekleyen kadın, erkekle rolleri paylaşmak yerine her işe yetişmeye çalışmaktadır. Önceleri medyada ya geleneksel değer yargılarıyla bezenmiş mükemmel eş, ya kendini çocuklarına adamış fedakar anne ya da cinsel özelliklerini vurgulayan çekici kadın olarak sunulan kadın kimliği artık daha da idealiz edilerek hem iyi eş, hem iyi anne, hem başarılı iş kadını, hem de ince ve güzel çekici kadın olarak sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyeti buna göre içselleştiren kız ya da erkek çocuk idealize edilmiş bu tiplemelere ulaşamayınca kendini değersiz hissetmekte, bu şekilde yaşamak için kendini yıpratmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu, çocukların toplumsal cinsiyet düşüncelerinin şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. Programlarda verilen her mesaj bir davranış kodu içermekte ve çocukların kimlik oluşumu ve düşünce biçimlerini şekillendirmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kültürel olarak üretilmekte aile, çevre ve medya tarafından pekiştirilmektedir ve medyada kadınların sunumu eşitsizdir.

Televizyonun çocukların sosyal öğrenme sürecinde etkileri yadsınmaz. Çocuklar kendilerine yönelik programlarda da toplumsal cinsiyete ilişkin mevcut kalıp yargılar sunulduğu için bunları kaydeder, zamanı gelince cinsiyetiyle ilgili kalıp yargılar oluşturmak için kullanır. Çocuklara yönelik de olsalar, erkek/kadın sunum sayıları ve erkek/kadın sunum şekilleri arasında belirgin şekilde kadınların

dezavantajlı olduğu programlar ülkemizde hakim ataerkil söyleme hizmet eder niteliktedir. Kadınların eve ve aileye ilişkin rolleri öncelenmekte diğer rolleri yok sayılmaktadır. Bu tür bir ele alış da cinsiyet eşitliğinin gelişimini engelleyici olduğu için, özellikle okul öncesi dönemdeki kız çocukları, televizyondan aldıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliği mesajlarıyla içinde yaşadıkları dünyanın bir erkek dünyası olduğu fikrine kapılabilirler.[105]

Doğumundan itibaren mavi pembe ayrımıyla başlatılan toplumsal cinsiyet kalıp yargısı örüntüsü içindeki çocuk, erkekse "erkek gibi güçlü olmayı", kız ise "kız gibi hanım hanımcık olmayı" öğrenir. Bu söylemler içerisinde büyüyen çocuk, davranışlarına sınır koymaya ve etrafını böyle algılamaya başlar. Bu algı biçimi bütün ömrü boyunca ona eşlik eder, arkadaş ilişkileri ve evliliğe bakışını etkiler. Kadınlardan ve erkeklerden beklenen roller eşitsiz de olsalar toplum tarafından kabul görmek dileğiyle, farkında olmadan bu eşitsizlikleri yeniden üretir.

Oynamaları için kendilerine sunulan oyuncaklar sonucu erkek çocuklar pilot, asker, astronot, yarışçı olmak isterken kız çocuklar gelecekteki evlerinin idaresini tam anlamıyla başarabilmek için ütü, bebek, aynayla oynar ve yemek pişirirler. Kızlar genellikle insanlarla ilgilenmeyi gerektiren ve kadınların şefkatli ve duygusal olarak tanımlanan yapılarına uygun öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik, hosteslik gibi mesleklere yönlendirilirler. [106]

Gerçeklik algısı ve değer algısı bağlamında değerlendirilebilecek olan çocuklara yönelik programlarda değer algılarının nasıl verildiği önemlidir. Okul öncesi dönem çocuğu aileden çevreden ve televizyondan aldıkları mesajları doğrudan ve yalın bir şekilde alır. Bunun için de yan anlamlarında kadın kimliğini ötekileştiren, eşit değil ama yardımcı rollerde sunarak, ataerkil söylemi televizyondaki çocuk programlarına bile taşıyan programların toplumsallaşma süreci içerisindeki çocuğun algılarında geri dönülemez tahribatlara yol açacağı vurgulanmalıdır. Televizyonla sosyalleşen çocuklar döneminde yaşadığımız için,

---

[105] Özlem Gündüz Kalan, "Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı; Kinder Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, Cilt 1, Sayı 38, 2010, s. 80.

[106] a.g.m., s. 81-82.

eğer televizyonda çocuklara yönelik programlarda cinsiyet ayrımcılığını destekleyen, hakim söylem içinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının devamını sağlayan mesajlar verilirse, çocuklar da cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini destekler şekilde düşünmeye başlayacaklar, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dediğimiz olgular nesilden nesile aktarılmaya devam edecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğlence medyasının gençlerin kimlikleri ve tarzları üzerindeki etkisi, aile, okul, din ve toplum gibi geleneksel etki kaynaklarının rolünün gittikçe azalması, toplumsal ve sosyal başarılar yerine bireysel ve kişisel başarıların öneminin vurgulanması, değer yargılarını oluşturan 'doğru' ve 'yanlış'ın birbirine karışması, gerçekle yükselen beklentiler arasındaki boşluğun artması, tahammülsüzlük, zararlı ve gerçekçi olmayan kalıpyargıların vurgulanması, gençlerin düşünme ve üretme çabalarının yerini medya takibinin alması Inter Media Surveys'in toplumsal yapıyı tehdit eden medya mesajlarını ve bu mesajların çocuk ve gençlerde ne tür davranışları desteklediğini ele alan 2002–2003 raporunda yer alan olumsuz etki ve sonuçlardan bazılarıdır.[107]

Popüler kültür, çocuk ya da yetişkin için ayrı ayrı işlememektedir. Televizyon izlemek tek yönlü ve pasif bir etkinliktir. Çocukların televizyon ile ilişkisi günümüzde giderek yalnızca bir etkilenme meselesi olmanın ötesinde, bir "hak meselesi" olarak ele alınmaya başlanmıştır. Medya, toplumdaki tüm kurumların rollerini yerine getirebilmesi ve çocuk sorunlarıyla ilgili olarak gerek kamuoyunda gerekse görevli kurumlarda duyarlılık yaratmak açısından çok önemli bir yere sahiptir. İster özel ister kamusal yayıncılık olsun Türkiye'de çocuklarla ilgili konulara yeterince yer vermeyen, yer verdiğinde ise onları sistemin istediği kalıplar içerisine sokmaya çalışan programlar ile karşı karşıya kalmaktayız. Öyle ki, televizyonda yer alan rol sunumları, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında düşünülünce de, sıklıkla toplumca kabul gören kalıpyargılardan oluşmaktadır. Bu konudaki asıl problem televizyondaki programlarda özellikle de çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu değil, toplumsal cinsiyet rollerinin kalıpyargılar ve eşitsizlikler üzerine kurulmasıdır.

---

[107] Sevim Cesur ve Oya Paker, "Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri", Kış -2007, C.6, S.19, s.109, http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=836800d63e098a1b32e2a06fba296658fc45b, (23/10/2010).

İki yaş civarında cinsiyet ve cinsiyete bağlı kalıpyargıların farkına varmaya başlayan çocuk, bu bilgileri çevresinden almaktadır. Çevresinde gözlemlediği kadın-erkek ilişkileri ve seyredilen programlar çoğunlukla abartılı cinsiyet mesajlarıyla doludur. Çocukların izlediği programlarda gördüğü dünya da toplumsal cinsiyet kalıpyargılarından oluşan onu destekleyen bir dünyadır. Kız çocuklar hem erkeklerin hem de kızların olduğu programları izlerken erkek çocuklar yalnızca erkek başkahramanları olan programları izlemektedirler. Bunun içindir ki, hem de bir pazarlama stratejisi olarak, çocuk programlarında erkek temsili kadın temsilinin neredeyse iki katıdır.

"*Çocuklara Yönelik Programlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu; TRT Çocuk ve Yumurcak TV*" adlı çalışmada ilk olarak kitle iletişim araçları ve etkileri Baudrillard'ın "hipergerçeklik" kuramı ve Gerbner'in "yetiştirme çözümlemesi" üzerinden anlatılmaya çalışılmış ardından tezin problemi, amacı, önemi, yöntemi, varsayımları, kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir. İkinci bölümde televizyon ve çocuk ilişkisi ele alınmış, televizyondan etkilenme durumları Postman'ın "çocukluğun yitişi" görüşü üzerinden eleştirel olarak anlatılmaya çalışılmış, çocuklara özel tematik kanallar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramlar ve toplumsal cinsiyet kuramlarına kapsamlı bir açıklama getirilmiştir. Buna ek olarak ülkemizdeki toplumsal cinsiyet algısına genel olarak değinildikten sonra ülkemizdeki televizyon programlarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumları üç tane dizi örneğinden eleştirel bakış açısıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın özü olan içerik analizi bölümünde, 25 Kasım 2010 Perşembe, 26 Kasım Cuma ve 27 Kasım Cumartesi 2010 tarihleri arası tematik çocuk kanallarından TRT Çocuk ve Yumurcak TV'de yayınlanan programlar incelenmiş, hitap ettiği yaş aralığına göre kategorilere ayrılmış, programlar toplumsal cinsiyet rolleri sunumu açısından incelenerek tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

İlk olarak, TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında yayınlanan çocuklara yönelik programlarda kız ve erkek çocukların temsil sayıları açısından eşit olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öyle ki, TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında 3 gün izlenen çocuklara yönelik toplam 77 adet programda; 583 adet erkek temsili bulunurken, kadın temsili yalnızca 383'tür ki bu da (çoğunluğu çizgi film olan) çocuklara yönelik programlar da olsa erkek temsilinin kadın temsilinden neredeyse iki katı fazla olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlar.

İkinci olarak, seçilen kanallarda yayınlanan programlara başroldeki kahramanın cinsiyeti açısından da bakılmış olup başkahramanın erkek olduğu yapımlar TRT Çocuk kanalında %58, Yumurcak TV kanalında %50'lik alanları kapsamakta olduğu görülmüştür. Kız çocuklarının hem kız hem erkek başkahramanlı yapımları izledikleri, erkek çocukların ise yalnızca erkeklerin sunulduğu yapımları izlemesi buna sebep olarak gösterilebilir. Örneklem olarak seçilen çocuklara yönelik TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında çocuklara yönelik programlar da olsa erkek temsili sayıca daha fazladır sonucuna ulaşılabilir.

Üçüncü olarak, araştırmanın özü olan çocuk programlarında toplumsal cinsiyet sunumu konusunda daha somut göstergeler olması ve daha rahat yorumlanması açısından, örneklem olarak seçilen kanallardaki programlarda kadın ve erkeklerin uğraşıları ile kız ve erkek çocukların oynadıkları oyuncaklar ve kullandıkları eşyalara bakılmıştır. Beklenildiği gibi Türk ve yabancı yapımların çoğunda erkekler güç, zeka, serüven ve özgüven gerektiren işlerle meşgul olup ona uygun eşyalar kullanırken, kızlar zeka ve beceri gerektirmeyen işlerde erkeğe yardımcı rollerde ve ona uygun eşyalar kullanırken sunulmuştur.

Son söz olarak, örneklem olarak seçilen tematik çocuk kanalları olan TRT Çocuk ve Yumurcak TV kanallarında üç gün boyunca yayınlanan programlarda toplumsal cinsiyet rolleri eşit olmayan ve kalıpyargılar üretecek şekilde cinsiyete fazlaca vurgu yapılarak sunulmuştur. Televizyon izleme yaşının gittikçe düştüğü ve insanların televizyon üzerinden sosyalleştiği ülkemizde bu durum oldukça sakıncalı olarak değerlendirilmiştir. Cinsiyete bağlı önkabullerin ve kalıpyargıların fazlaca

baskın olduğu ülkemizde bu durumun düzeltilmesi için yapılabilecek pek çok şey varken, hakim ataerkil kabuller televizyon üzerinden çocuklara öğretilmekte ve nesilden nesile aktarılarak devamı sağlanmaktadır.

Öneriler

1) Okul öncesi ve anaokulu dönemi çocuklarının toplumsal cinsiyet algısı araştırması yapılabilir.
2) RTÜK tarafından çocuk kanalları ve çocuk programları mevzuatı hazırlanabilir.
3) RTÜK tarafından "Çocuklara Yönelik Programların Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik" çıkarılabilir.
4) RTÜK tarafından okul öncesi dönem çocuklarının televizyon izleme eğilimleri araştırması yapılabilir.
5) 6112 sayılı kanunla da kullanılması zorunlu hale gelen akıllı işaretler arasına, "ayrımcılık" işareti eklenebilir ve cinsiyet ayrımcılığı olan programlarda kullanılabilir.
6) RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle uygulanmaya başlanan "Medya Okuryazarlığı Dersi"nin içeriği cinsiyet ayrımcılığı ve kadın erkek eşitliği temelinde yeniden düzenlenebilir.
7) RTÜK tarafından okullarda okutulan medya okuryazarlığı dersi gibi anne babalar için de medya okuryazarlığı dersi verilebilir.
8) Medyada toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın geliştirilmesi ve medyadaki cinsiyetçi temsillerin dönüştürülmesi için sektörde çalışanların konuya ilişkin farkındalıkları arttırılacak ve uygulamalar izlenmesi gerekmektedir. Bunun için de medyada çalışanlara yönelik hizmet içi eğitim programlarına toplumsal cinsiyet eşitliği konusu dahil edilebilir.[108]

[108] http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/TCEUlusaleylemplani.pdf, s. 62, (23/10/2010).

KAYNAKÇA

Alemdar, Korkmaz ve Erdoğan, İrfan (1994), *Popüler Kültür ve İletişim*, Ümit Yayınları, Ankara.

Alemdar, Korkmaz ve Erdoğan, İrfan (2005), *Öteki Kuram*, Erk Yayınları, Ankara.

Ali, İdil Serdar, "Küçük Yaşlarda Kendini Gösteren Cinsiyet Ayrımcılığı", www.bebek.com, (03/02/2010).

Alp, Hülya (2009), "Çocuk Politikaları ve Medya", *Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu, Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Politikaları IV. Çalıştayı Raporu,* Ankara, http://www.cogepder.org.tr/images/dosya/calistay.pdf, (11/05/2010).

Alp, Hülya ve İpşiroğlu, Zehra (1997), "Türkiye'de Çocuk Medyası*",* (ed.) Nazan İpşiroğlu ve Zehra İpşiroğlu, *Çocuk Kültürü,* Mavibulut Yayınları, İstanbul.

Arslan, Ali (Haziran 2004), "Medyanın Birey, Toplum Ve Kültür Üzerine Etkileri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2002–2005, http://www.insanbilimleri.com, (23/10/2010).

Atay, Mesude ve Öncü, Elif Çelebi (2003), "Elektronik Bakıcı Televizyon", *1. Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı: Milenyumda Çocuk ve İletişim,* 13-15 Ekim 2003, İstanbul.

Baştürk, Efe (31 Mayıs 2009), "İktidar Olgusu Çerçevesinde Eril'lik ve Cinsiyetin Toplumsal Kimliği", *Kapitalizm Ve Kadın,* http://www.3hhareketi.com/tr/blog/25-efe-basturk/1266-kapitalizm-ve-kad, (21/09/2010).

Batuş, Gül (2003), Sanal Dünyanın Kurbanı Çocuklar, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı* : 17, s. 445-448.

Baudrillard, Jean (2000), *Tüketim Toplumu*, (çev. Ferda Keskin ve Hazal Deliceçaylı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bilgin, Nuri (2003), *Sosyal Psikoloji Sözlüğü - Kavramlar, Yaklaşımlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Büker, Seçil, Onaran, Oğuz ve Bir, Ali (1998), *Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Bir Araştırma,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Çaplı, Bülent (1996), "Çocuk ve Televizyon", *Yeni Türkiye*, Medya II, no:12, s. 1334-1337.

Cesur, Sevim ve Paker, Oya (2007), "Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkinTercihleri",http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=83680_0d63e098a1b32e2a06fba296658fc45b, (23/10/2010).

Connell, R.W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Demir, Nesrin Kula (2006), "Kültürel Değişimlerin Reklamlarda Kadın ve Erkek Rol Modellerine Yansıması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16, sayı:1, s. 285-304.

Dökmen, Zehra Y. (2010), *Toplumsal Cinsiyet,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Dumanlı, Elif "Çocuk Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet", www.gündem_online. (16/02/2010).

Durlu, Leyla Ö. (1995), "Bilgisayar Oyunları ve Cinsiyet Rolleri", *Çocuk ve Toplum*, Gündoğan Yay., Ankara.

Durlu, Leyla Özcivelek (1997), "Türkiye'de Sanayileşme Sürecinde Gençlik ve Medya İmgeleri", (ed.) Nazan İpşiroğlu & Zehra İpşiroğlu *Çocuk Kültürü,* , Mavibulut Yayınları, İstanbul.

Elden Müge & Yakın Mehmet (2007), "Televizyon Reklamlarında Toplumsal Rol Sunumlarının Çocuğun Sosyalleşme Sürecine Etkisi", *3. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & 3. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi: Geleceğin Çocuğuna Kimlik Biçmek,* 6-8 Kasım 2006, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Ersoy, Özlem (2002), "Okul Öncesi Dönemde Cinsel Kimlik Gelişimi", *Çağdaş Eğitim,* 27 (292), Kasım, s. 19-21.

Fidan, Ergül, "Toplumsal Cinsiyet Ve Roller", www.cocukvegenc, (10/03/2010).

Fiske, John (1995), "Gendered Television", (ed.) Gail Dines ve Jean M. Humez, *Gender, Race and Class in Media,* Sage Publications, California.

Giddens, Anthony (2008), *Sosyoloji*, (çev. Cemal Güzel), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Golombok, Susan ve Fivush, Robyn (1994), *Gender Development,* Cambridge University Press, Cambridge.

Gümüş, Özlem D (2006), "Toplumsal Cinsiyetin Sosyalleşmesine İlişkin Kuramlar", *Türk Psikoloji Bülteni,* Temmuz 2006, Yıl 12, Sayı 38, s. 92-99.

Gürel, Emet ve Elem, Jale, "Postmodern Bir Durum Komedisi Üzerine İçerik Analizi: Simpsonlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 3/10, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi10pdf/gurel_emet_alemjale.pdf, (01/10/2010).

Gürsoy, Yusuf (2011), *6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun; Getirdiği Değişiklikler ve Yenilikler*, RATEM yayın dizisi, Scala Yayıncılık, İstanbul.

http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/132.htm, (23/10/2011).

http://www.haberler.com/haberf.asp?haber=840277, (13/10/2010).

http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/TCEUlusaleylemplani, (27/04/2010).

http://www.kucukinsan.com/article.asp?article_id=2102, (25/06/2010).

http://www.marmarademo.com/psikoloji/cocuk-ve-televizyon, (10/08/2010).

http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/, (23/10/2010).

http://www.rtuk.gov.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=91991a35-bd21-4362-b962-4e77fa890ac9, (23/10/2010).

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=5b94d670-7130-4074-b33c-397733612639, (23/10/2011).

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=65ac6193, (23/10/2010).

http://www.samanyolu.com.tr/showpage.aspx?contentId=41, (15/08/2010).

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf, (23/10/2010).

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf, (05/09/2010).

http://www.trt.net.tr/Kurumsal/GenelYayinPlani.aspx, (23/10/2010).

İmamoğlu, Olcay (1996), "The Perpetuation of Gender Stereotypes Through the Media: The Case of Turkish Newspapers", (ed.) Nevena Dakovic, Deniz Derman ve Karen Ross, *Gender and Media*, Med-Campus Project Publications, Ankara.

İnal, Kemal (2006), "Türk Medyasında Egemen Çocukluk İmgesi", *Sivil Toplum Dergisi*, yıl 4, sayı 16, Ekim-Aralık, s. 17.

İnuğur, M. Nuri (2002), *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.

Işık, Metin (2008), *Kitle İletişim Teorilerine Giriş,* Eğitim Kitabevi, Konya.

Kalan, Özlem Gündüz (2010), "Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: Kinder Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme", *İletişim Fakültesi Dergisi,* cilt:1, sayı: 38, s. 75-89.

Kandiyoti, Deniz (1997), "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlenmesine Yönelik Notlar", (yay. haz. Ş. Tekeli), *1980'ler Türkiyesinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Kapferer, Jean Noel (1991), *Çocuk ve Reklam*, (çev. Şermin Önder), İstanbul.

Krippendorff, Klaus (2004), *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*, Sage Publications, New York.

Mutlu, Erol (2008), *İletişim Sözlüğü*, Ayraç Yayınları, Ankara.

Öğülmüş, Selahaddin, "İçerik Çözümlemesi, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/ 6144.pdf, (01/12/2010).

Olgundeniz, Seda Sünbül (2007), "Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ve Çocuk Kimliği", *3. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi & 3. Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali ve Kongresi: Geleceğin Çocuğuna Kimlik Biçmek*, 6-8 Kasım 2006, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Özer, Ömer (2005), Yetiştirme Kuramının Eleştirel Bağlamında Değerlendirilmesi: Televizyonun Rezonans Etkisine Dair Bir Araştırma, *Kültür ve İletişim*, 8 (1), kış, s. 127-162.

Özer, Ömer (2005), Yetiştirme Kuramı:Televizyonla Yaşamanın İdeolojik Kültürel sonuçlarına Yönelik Yapılan Araştırma, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2005/1, s. 75-107.

Özerkan, Şengül (2008), "Medyada Muhafazakar Rol Modelleri", *Medya ve Çocuk Rehberi*, (ed.) Giritli, İncelioğlu Yasemin ve Akıner, Nurdan, Eğitim Kitabevi, Konya.

Öztekin, Saniye (2008), *Çocuk Televizyonunun Eğitme ve Eğlendirme Özelliklerinin Çocuğun Gelişimine Etkisi, Digitürk Baby Tv Örneği*, , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya.

Postman, Neil (1995), *Çocukluğun Yokoluşu*, (çev. Kemal İnal), İmge Kitabevi, Ankara.

Pira, Aylin ve Elgün, Aslı (2004), "Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi", *2nd International Symposium Communication in The Millennium: A dialogue Between Turkish and American Scolars,* 19-21 Mart 2004, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Salı, Murat (Nisan 2003), "Kitle İletişim araçlarının Gündem Oluşturma Fonksiyonu", *IV. Kuvvet Medya*, http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/dkm/printb1c2.html, (22/07/2010).

"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2008 – 2013", www.ksgm.gov.tr., (27/04/2010).

Uluyağcı, Canan & Yılmaz, R. Ayhan (2007), "Televizyon Reklamlarında Çocuğa İlişkin Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Haziran 2007, Sayı: 6.

Walker, Aletis J (1996), "Couples Watching TV: Gender, Power and The Remote Control", *Journal Of Mariage And Family,* Vol 58, No 4.

Yavuzer, Haluk (2010), *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, Ankara.

Yavuz, Şahinde (2007), "Çocuklar ve Toplumsal Cinsiyeti Biçimlendirmede TV'nin Rolü", (ed.) Nilüfer Pembecioğlu Özer, *4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi ile 4. Uluslararası Çocuk Filmleri ve Festivali ve Kongresi*, 22-24 Ekim 2007, İstanbul.

Yavuz, Şahinde (2007), "Çocuklar ve Toplumsal Cinsiyeti Biçimlendirmede TV'nin Rolü", (ed.) Nilüfer Pembecioğlu Özer, *4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi ile 4. Uluslararası Çocuk Filmleri ve Festivali ve Kongresi*, 22-24 Ekim 2007, İstanbul.

Yılmaz, R. Ayhan (2007), "Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı; 1960-1990 Yılları Arası Milliyet Gazetesi Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi,* Ocak 2007, s. 143-155.

Yogev, Şermin Pınar (2006), *Ergenlerde Toplumsal Cinsiyetin Kazanılması*, Ankara Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara.

Yüksel, N. Aysun (1999), "Toplumsal Cinsiyet Olgusu Ve Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları", *Kurgu Dergisi,* sayı 16, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:33, s. 67-81.

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl sunulduğunu incelemektir. Konu ile ilgili mevut literatür, cinsiyet konusunda dünyada ataerkil düşüncenin geçerliliğini koruduğu ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eşitsizliklerin sürdüğünü göstermektedir.

Çalışmada, çocuk programlarında çocukluğun, toplumsal cinsiyet rollerinin, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının hakim ataerkil söylemi destekler nitelikte sunularak yeniden inşa edildiği varsayılmaktadır.

Durum tespiti ve karşılaştırmalı inceleme yapmak için Türkçe tematik çocuk kanallarından TRT Çocuk kanalı ile Yumurcak TV kanalları örneklem olarak seçilmiş, üç gün boyunca sabah 07:00 ile akşam 21:30 arası yayınlanan programlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

İnceleme sonucunda, çocuk programlarında toplumda yerleşik toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına vurgu yapıldığı, cinsiyete bağlı önkabullere fazlasıyla yer verildiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Çocuk, toplumsal cinsiyet, çocuk programları. TRT Çocuk, Yumurcak TV

ABSTRACT

Main purpose of this study is to analyze the presentation of gender roles in TV programs for children. The available literature on the subject shows that, although it is criticized almost by everyone, patriarchal ideology on gender still survives and that inequalities imposed by the gender roles continues to exist.

It is assumed in this study that, in children's programs, childhood, gender roles, gender inequalities and gender stereotypes are rebuilt and presented in a way favoring the patriarchal discourse.

In order to determine the situation and to conduct a comparative study, among the Turkish children channels, TRT Çocuk and Yumurcak TV are selected as samples and the programs between 07:00 am and 09:30 pm are examined during three days by means of content analysis method.

At the end of the study it is observed that the children's programs stresses the established gender inequalities and biases, and they give much place to the stereotyped ideas on gender.

Keywords: Child, gender, children's programs, TRT Çocuk, Yumurcak TV

ÖZGEÇMİŞ

Beyza GÜNAYDIN, 22 Aralık 1980 tarihinde Ankara'da doğdu. 1992-1998 yılları arasında Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde okudu ve 1999 yılında Açık Öğretim Lisesi'nden mezun oldu. Lisans eğitimini 2004 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde şeref öğrencisi olarak tamamladı. 2005 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Bölümünde tezsiz yüksek lisansını bitirdi. Halen Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih bölümünde tezli yüksek lisans öğrencisidir. 2005-2007 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığında "Kültür ve Turizm Uzman Yardımcısı" olarak çalıştı. 2007 yılının Ağustos ayından itibaren Radyo ve Televizyon Üst Kurulu İzleme ve Değerlendirme Dairesinde "Üst Kurul Uzman Yardımcısı" olarak çalışmaktadır. İyi derecede İngilizce ve orta düzeyde Arapça bilen Beyza Günaydın, evlidir ve Mehmet Emin Günaydın'ın annesidir.